

Izazovi odgoja djece u istospolnim obiteljima

Dekanić, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:111388>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-08**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Studij pedagogije i sociologije

Martina Dekanić

Izazovi odgoja djece u istospolnim obiteljima

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Sara Kakuk

Osijek, 2022.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

Studij pedagogije i sociologije

Martina Dekanić

Izazovi odgoja djece u istospolnim obiteljima

Diplomski rad

Znanstveno područje društvenih znanosti, polje pedagogija, grana obiteljska
pedagogija

Mentorica: doc. dr. sc. Sara Kakuk

Osijek, 2022.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnoga, odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 6.7.2022.

Martina Dekanić, 0122226169

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Istospolne obitelji su sve češća forma suvremenih obitelji i zbog svoje strukture nailaze na nerazumijevanje i kritiziranje od strane društva. Brojni pojedinci smatraju kako istospolno roditeljstvo ima štetne učinke na djetetov razvoj. Stoga je društveni stav prema pripadnicima homoseksualne populacije i ideji istospolnog roditeljstva negativan i diskriminatoran. Upravo ovim diplomskim radom želi se istražiti utjecaj istospolnog roditeljstva na razvoj djece i izazovi kojima se njihovih roditelji susreću. Analizom relevantne literature i znanstvenih istraživanja doznaje se kako odgoj djece u istospolnim obiteljima utječe na njihov socio-emocionalni, intelektualni i seksualni razvoj. Radom se nastoje doznati i izazovi istospolnih roditelja i njihove djece. S obzirom da se radi o netradicionalnom i kontroverznom obliku obitelji, roditelji i djeca nerijetko mogu postati žrtve diskriminacije i predrasuda. Jedan od problema kojim se istraživanje bavi jest utjecaj religioznosti na stavove pojedinaca prema istospolnim obiteljima. Pretpostavlja se da su religiozni pojedinci manje tolerantni i kritičniji prema istospolnim obiteljima te ih stoga ne odobravaju. Istraživanje se temelji na kvalitativnoj analizi pedagoške literature. Rezultati pokazuju kako se djeca odgajana u istospolnim obiteljima ne razlikuju značajno od djece odgajane u obiteljima s roditeljima različitog spola. Međutim, roditelji kao i njihova djeca susreću se sa društvenom stigmatizacijom i izolacijom samo zato što žive u istospolnim obiteljima. Djeca imaju problema s vršnjačkim nasiljem i odbacivanjem, dok njihove roditelje društvo vidi kao manje kompetentne za roditeljsku ulogu. Religioznost i tradicionalna uvjerenja su jedan od temelja negativnih stavova prema odgoju djece u istospolnim obiteljima.

Ključne riječi: istospolne obitelji, razvoj djece, izazovi odgoja, stavovi, stigmatizacija

Sadržaj

Uvod	1
1. Seksualna orijentacija i LGBT zajednica	5
2. LGBT zajednica u Hrvatskoj.....	7
3. Odgoj.....	9
4. Obitelj kao temeljna društvena zajednica.....	10
5. Definiranje i zastupljenost istospolnih obitelji u svijetu	12
6. Istospolne obitelji u Hrvatskoj.....	15
7. Istospolni roditelji i njihove karakteristike.....	17
8. Religijska uvjerenja i homoseksualnost	19
9. Stigmatizacija istospolnih obitelji	28
10. Rodne razlike u stavovima prema istospolnom roditeljstvu.....	35
11. Homofobija.....	37
12. Rizik od zlostavljanja istospolne djece.....	40
13. Razvoj djece u istospolnim obiteljima	41
13.1. Socio-emocionalni razvoj djece u istospolnim obiteljima.....	42
13.2. Intelektualni razvoj djece u istospolnim obiteljima.....	46
13.3. Seksualni razvoj djece u istospolnim obiteljima	52
14. Smanjenje predrasuda o istospolnim obiteljima.....	57
Zaključak	60
Literatura	64

Uvod

Obitelj je primarna i najvažnija zajednica u životu pojedinca, u kojoj se pojedinac razvija, raste, usvaja određene vrijednosti i ponašanja. Koje će vrijednosti i ponašanje osoba postići u svom životu u potpunosti ovisi o obiteljskim vrijednostima. Osoba prvo uči komunicirati unutar obitelji prije interakcije s okolinom. Uloga i zadaće obitelji nisu se puno mijenjale tijekom povijesti, ali se zato mijenjala njezina početna forma koju čine roditelji različitog spola i njihova biološka djeca. Prema podacima Instituta Williams (2018) procjenjuje se da 114,000 istospolnih parova u Sjedinjenim Američkim Državama odgaja djecu, od toga je 24% lezbijskih parova i 8% gay parova. Istospolni parovi u većini slučajeva posvajaju djecu, pa tako od ukupnog broja istospolnih parova u SAD-u 21% ih ima posvojeno dijete, dok samo 3% heteroseksualnih parova ima posvojeno dijete (The Williams Institute, 2018). Podaci koje je objavio Ured za nacionalnu statistiku pokazuje da je u 2019. godini u Velikoj Britaniji bilo 212,000 istospolnih obitelji, što je povećanje za 40,0% više u odnosu na 2015. godinu. Međutim, najnoviji podaci o broju istospolnih parova koji odgajaju djecu ostaju oni iz 2013. godine kada je to činilo 12,000 parova. U ožujku 2015. godine vladine statistike za prethodnu godinu pokazale su da se u prosjeku više od 9 djece usvaja od strane LGBT roditelja, što predstavlja 14% svih posvojenja. Koliko je ovo pitanje relevantno ukazuje i podatak da je Ured za nacionalnu statistiku potvrdio da će dobrovoljno pitanje o rodnom identitetu biti uključeno u Popis stanovništva 2021. godine. Time bi se u budućnosti trebalo omogućiti potpunije uvažavanje obiteljske raznolikosti¹. Denney, Cenegy i Kimbro (2018) navode da unutar literature o obiteljskoj strukturi pojmovi tradicionalno ili jednostavno označavaju obiteljske jedinice koje se sastoje isključivo od vjenčanih roditelja koji žive sa svojom biološkom djecom. Ostale obiteljske konfiguracije definirane su kao netradicionalne ili složene u odnosu na ovaj hegemonistički standard. Alternativni obiteljski oblici shvaćaju se kao netradicionalne ili složene obitelji jer odstupaju od povijesne tradicionalne ili jednostavne obiteljske paradigme (Denney i sur., 2018). Nekada pod utjecajem određenih okolnosti nastajale su nekonvencionalne obitelji: samohrane obitelji, obitelji s rastavljenim roditeljima, međurasne i međuvjerske obitelji itd. Danas je sve učestalija forma istospolnih obitelji. Obitelji u kojima djecu odgajaju istospolni roditelji (brak dvije osobe isto spola ili roda sklopljenog civilnim načinom ili vjerskim obredom) postaju sve brojnije (Hedge i sur., 2014, prema Iraklis, 2020). U tom kontekstu povećala su se istraživanja o istospolnim obiteljima u proteklih 15 do 20 godina (Lodge i sur., 2015, prema Iraklis, 2020).

¹ <https://www.fflag.org.uk/portfolio-item/lgbtplus-parenting/> Preuzeto s web stranice FFLAG

Postoji mnogo načina na koje homoseksualci stvaraju obitelj, različitim metodama začeća i procesom usvajanja. Neki primjeri istospolnih obitelji su: lezbijka koja ima djecu iz prethodnog heteroseksualnog braka ili veze, dogovor o zajedničkom roditeljstvu između lezbijskog para i gay para, gayevi koji su dobili djecu uz pomoć surogat majčinstva, biseksualni muškarci koji imaju djecu s heteroseksualnim muškarcima itd. (Crouch, McNair, Power i Waters, 2013).

Kako društvo postaje liberalnije i otvorenije prema različitostima ljudi su spremni javno izjaviti svoju seksualnu orijentaciju, javnost postaje tolerantnija prema LGBT² osobama i zbog potpunije informiranosti o homoseksualnim osobama ima manje predrasuda prema njima. Prije su se LGBT osobe susretale s odbacivanjem od strane okoline i bile su primorane vjenčati se za osobu suprotnog spola. Društvo je danas humanije, prihvatljivije i ima više razumijevanja za osobe koje su druge seksualne orijentacije. Iako se stav prema homoseksualcima mijenja na pozitivno, pitanje istospolnog roditeljstva je i dalje kontroverzno i još uvijek kontroverzna društvena tema. Homoseksualne osobe žele kao i ostali parovi nakon braka imati djecu, ali im to nije dozvoljeno u većini država. Oni se još uvijek susreću s osudama i uvredama od strane društva zbog svoje seksualne orijentacije. Usred ovog trenda Wilson (2002) te Biblarz i Stacey (2010) navode da je temeljna kontroverza trebaju li djeca muški i ženski roditeljski uzor u svom životu kako bi ostvarili svoj puni potencijal. Političke rasprave, odluke zakonodavstva i sociokulturne poruke diktiraju važnost majčinske i očinske figure u životu djece i adolescenata (Wilson, 2002; Biblarz i Stacey, 2010, prema Ahn, Black i Fedewa, 2015). Baiocco, Carone, Ioverno, Laghi, Pistella, Rosati i Salvati (2019) navode da će izostanak bilo kojeg roditelja (muškog ili ženskog) loše utjecati na njihov razvoj, pa će djeca odrasla u istospolnim obiteljima biti društveno izolirana i podložna homofobnom zlostavljanju. Tako autori Gato i Fontaine (2013) pretpostavljaju kako će djeca u istospolnim obiteljima biti homoseksualna ili neće biti sigurna u vezi svog rodnog identiteta (Gato i Fontaine, 2013, prema Baiocco i sur., 2019).

Društvo je i dalje zatvoreno i negativno po pitanju istospolnog roditeljstva. Ljudi su neinformirani, puni predrasuda i negativnih stavova o homoseksualnosti te imaju negativne predznake oko ideje da istospolni parovi imaju djecu, jer smatraju da će to negativno utjecati na njihov razvoj. Međutim, istraživanja pokazuju da istospolni parovi mogu jednako dobro odgajati i brinuti se o djeci kao roditelji različitog spola. Prethodna istraživanja pokazala su da su istospolni parovi jednako brižni i kompetentni u odgoju djece kao i heteroseksualni parovi (Gartrell i Bos, 2010, prema Iraklis, 2020). Znanstvena zajednica postigla je opći dogovor da seksualna orijentacija roditelja nije povezana s dobrobiti djece (Adams i Light, 2015, prema

² Akronim koji se odnosi na lezbijke, gayeve, biseksualce i transrodne osobe (The Human Dignity Trust, 2020).

Iraklis, 2020). Rezultati istraživanja ne pokazuju razlike između djece koju su odgojili istospolni roditelji i heteroseksualni roditelji (u pogledu kognitivnog razvoja, društvenog razvoja, akademske uspješnosti, rodnog identiteta i seksualne orijentacije), ali ipak postoje predrasude i stereotipna očekivanja da će se kasnije suočiti s velikim poteškoćama (Baiocco i sur., 2020, prema Iraklis, 2020). Jedan od najčešće korištenih argumenata protiv istospolnih obitelji odnosi se na socijalno odbijanje i diskriminaciju kojoj će ta djeca biti podvrgnuta u heteroseksualnom društvu (Litovich i Langhout, 2004, prema Iraklis, 2020). Tako se istospolne obitelji susreću se s izazovima sličnim drugim obiteljima, ali imaju i neke vrlo različite brige poput brige o tome hoće li njihovo dijete biti zlostavljano zbog drugačijeg obiteljskog života. Predrasude su još jedan izazov s kojim se istospolni roditelji suočavaju na osobnoj i institucionalnoj razini ako ne postoji podrška i razumijevanje od drugih. Djeca mogu imati problema u školi jer ih vršnjaci ne prihvaćaju ili zato što su njihovi učitelji neosjetljivi na njihov obiteljski život. Iraklis (2020) navodi da unatoč činjenici da djeca koja žive u istospolnim obiteljima na Zapadu mogu se suočiti s nasiljem ili ih se drugi mogu bojati, većina ih ima dobre odnose s okolinom. U većini slučajeva imaju bliske prijatelje i odgovarajuće vještine za suočavanje s vršnjačkim nasiljem i manjinskim stresom (Calzo i sur., 2019, prema Iraklis, 2020). Manjinski stres odnosi se na kronično visoke razine stresa uzrokovane društveno negativnim stavovima prema pripadnicima stigmatiziranih manjinskim skupinama koji su u mnogim slučajevima internalizirani. Konkretno, nizozemska i američka djeca i adolescenti osjećaju se zabrinuto zbog svojih članova obitelji koji su pripadnici LGBTQ+ zajednice (lezbijke, homoseksualci, biseksualci, transrodne osobe itd.), jer se brinu da bi ljudi mogli imati negativne stavove prema njima (Bos i van Balen, 2008, prema Iraklis, 2020). Međutim, prema prethodnim podacima dobivenima istraživanjem postoji nedosljednost između opće dobrobiti djece koja žive u LGBTQ+ obiteljima i negativnih stavova i maltretiranja s kojima se mogu susresti zbog svojih obitelji. Jedno objašnjenje za ovakav rezultat mogu biti topli i brižni roditelji te kvalitetni odnosi između roditelja i djece (Vyncke i sur., 2014, prema Iraklis, 2020). Prethodna istraživanja ukazuju na nedostatak istraživanja u području istospolnog roditeljstva ili obitelji u ranijim fazama djetinjstva (Averett i sur., 2016, prema Iraklis, 2020).

Uzimajući u obzir prethodno navedene spoznaje o odgoju djece u istospolnim obiteljima i spomenute izazove s kojima se istospolne obitelji susreću, cilj rada je na temelju analize dostupne literature dobiti uvid u odgoj djece u istospolnim obiteljima s obzirom na djetetov socioemocionalni, intelektualni i seksualni razvoj, kao i stavove okoline o istospolnim zajednicama i odgoju djece.

U radu se kvalitativnom analizom teorijski izučavaju pitanja koja se odnose na istospolne zajednice i izazove odgoja korištenjem primarnih i sekundarnih izvora čiji je predmet ova problematika. U radu se koristi kvalitativna analiza s namjerom shvaćanja cjelokupnih, kontekstom povezanih karakteristika ovog problema. Tako autori Halmi i Crnoja (2003) definiraju kvalitativno istraživanje kao multimetodski i multiparadigmatski usmjereno istraživanje koje uključuje interpretativni i naturalistički pristup predmetu proučavanja. Zadatak je proučiti subjekte u svom socijalnom i povijesnom kontekstu pri tom pokušati interpretirati i razumjeti značenje ili smisao njihovih radnji, svakodnevnih iskustava i doživljaja (Halmi i Crnoja, 2003). Kvalitativno istraživanje podrazumijeva znanstveni pristup kojim se koriste analize teksta, metode intervjua ili se promatraju i bilježe slikovni ili tekstualni podaci i vode analize procesa, iskustava ili obrazaca (Creswell, 2002, prema Buljan, 2021). Nasuprot kvantitativnom istraživanju, usmjerenom ka strogo, hipotezom i teorijom, vođenom kvantificiranju događaja, veza i tokova u društvenoj stvarnosti, što podrazumijeva analizu, mjerenje, dimenzioniranje, kvalitativno-empirijsko istraživanje se orijentira ka cilju shvaćanja cjelokupnih karakteristika pedagoških polja. Ove karakteristike imaju važno značenje za osobnost koja djeluje u svom pedagoškom društvenom kontekstu. Za razliku od kvantitativnih istraživanja, kvalitativni projekti počinju postavljenjem istraživačkih pitanja, a zatim odgovaranjem na njih vodeći brigu o pogledu na svijet sudionika i polazeći od izravnog iskustva, rekonstrukcija, opisa te strukturnih generalizacija. U kvalitativnom istraživanju nastoji se apstrakcija generalizirati iz iskustva, a u suprotnom se pokušava osigurati povratni odnos na osnovnu iskustva (Gojkov, 2007). Kvalitativna analiza je usmjerena na utvrđivanje zastupljenosti proučavanih kategorija, tj. na registriranje pojavljuju li se relevantne kategorije ili ne, a ne koliko često se pojavljuju kao što je to kod kvantitativne analize sadržaja (Manić, 2019).

Karakterističnost kvalitativne je da se tzv. radne hipoteze prilagođavaju i mijenjaju na temelju podataka koji se akumuliraju tijekom samog istraživanja (Koller-Trbović, Žižak, 2008). Stoga se u ovakva istraživanja uključuju pitanja o istraživačkom problemu (Wiersma, 2000). Mogu postojati mnoga istraživačka pitanja i ranije uočeni problemi, koji se potom pregledaju, izbrišu, mijenjaju, prošire s nastavkom prikupljanja podataka, istraživanjem i analizom. Prema tome u kvalitativnoj metodologiji istraživanja ovog rada ne polazimo od istraživačkih hipoteza u klasičnom smislu, nego od istraživačkih izjava koje opisuju očekivane rezultate istraživanja (Wiersma, 2000 prema Kakuk, 2019). Tako su izdvojene sljedeće istraživačke izjave ovog rada:

1. Odgoj u istospolnim zajednicama ima pozitivan utjecaj na socijalni i emocionalni razvoj djece.
2. Odgoj u istospolnim zajednicama ima pozitivan utjecaj na intelektualni razvoj djece.
3. Seksualna orijentacija istospolnih roditelja ne utječe na seksualnu orijentaciju njihove djece.
4. Djeca istospolnih roditelja su žrtve vršnjačkog nasilja zbog seksualne orijentacije svojih roditelja.
5. Istospolni roditelji su percipirani kao manje kompetentni od heteroseksualnih roditelja.
6. Muškarci su za razliku od žena manje tolerantni prema istospolnom roditeljstvu.
7. Religiozne osobe nisu tolerantne prema istospolnim obiteljima.

Ove istraživačke izjave služe kao polazišna pitanja rada na koja ćemo nastojati dati odgovor kvalitativnom teorijskom analizom relevantnih izvora, prvenstveno primarnih, a potom i sekundarnih (ovisno o dostupnosti).

1. Seksualna orijentacija i LGBT zajednica

Seksualna orijentacija se odnosi na samoidentifikaciju osobe kao homoseksualne, heteroseksualne ili biseksualne. Homoseksualci su osobe koje imaju emocionalnu i seksualnu privlačnost prema osobama istog spola. Biseksualci su osobe koje emocionalno i seksualno privlače osobe oba spola (Pollack, 1995).

Često se u svakodnevnom govoru, novinskim napisima, medijima i literaturi spominje i naziv LGBT zajednica. Radi se o skraćenici koja označava lezbijke, homoseksualce, biseksualne i transrodne osobe. Skraćenica LGBT je namijenjena za naglašavanje raznolikosti seksualnosti i kultura temeljenih na rodnom identitetu, a ponekad se odnosi na sve one koji nisu heteroseksualni ili cisrodne osobe³, umjesto isključivo na osobe koje su lezbijke, gay, biseksualni ili transrodni. Da bi se prepoznala ova inkluzija dodaje se slovo Q za sve one koji se identificiraju kao queer i/ili preispituju svoj seksualni identitet kao LGBTQ. Hoće li se ili neće LGBT osobe izjasniti kao LGBT-a ovisi o mjestu u kojem žive, kao i o statusu koje LGBT osobe imaju na tom području. Prije seksualne revolucije 1960-ih nije postojala zajednička

³ Cisrodnost opisuje osobe s rodnim identitetom koji odgovara rodu koji je kulturno povezan sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju. To je izraz koji se često koristi za opisivanje ljudi koji nisu transrodni ili rodno raznoliki (The Human Dignity Trust, 2020).

pogrdna riječ za osobe koje nisu heteroseksualne. Najbliži takav naziv je bio „treći spol“ koji se koristio 1860-ih godina, ali nikada nije stekao široko prihvaćanje u Sjedinjenim Američkim Državama. Prvi široko korišten izraz „homoseksualac“ imao je negativnu konotaciju te su ga homofili 1950-ih i 1960-ih zamijenili. Naziv „gay“ pojavio se 1970-ih godina. Kako su lezbijke krivotvorile više javnih identiteta, izraz „gay i lezbijka“ postao je češći. Lezbijke koje su imale više esencijalistički stav da su rođene homoseksualne i koristile su deskriptor „lezbijka“ za definiranje seksualne privlačnosti, često smatran separatističkim, prema mišljenju lezbijskih feministica je štetan za prava homoseksualaca (Subhrajit, 2014).

Godine 1969. izbila je pobuna protiv policije u Stonewall Innu, gay baru u Greenwich Villageu. Po prvi, gayevi, lezbijke i transvestiti su uzvratili nazad kada je policija došla za napad na bar. Ovaj revolucionarni revolt se ostao urezan u početke lezbijske i gay povijesti i danas simbolizira lezbijski i gay aktivizam. Nered koji je trajao danima povećao je samosvijest o homoseksualcima: spoznaju da oni ne bi trebali svakodnevno prolaziti kroz uznemiravanje i tretiranje kao da su druga klasa. Pokret za građanska prava je tada rođen (Pollack, 1995).

Inicijalno, aktivistička grupa koja se razvila nakon događaja u Stonewallu se primarno bavila građanskim pravima kao što su pravo da se ne može biti otpušten s posla ili izbačen iz stana zbog seksualne orijentacije. Kako su njihove vođe počele više učiti o političkom procesu shvatili su magnitudu njihovog zadatka (Pollack, 1995). Jedna od prvih grupa koja se formirala nakon pobuna bila je *Gay Liberation Front* uz pomoć koje su se ideje o „gay moći“ i jednakim pravima čule u široj javnosti. Ali postojale su i druge grupe prije pobuna među kojima su *Mattachine Society* i *Daughters of Bilitis* (D.O.B.). Godine 1948. čovjek po imenu Henry Hay je započeo grupu *Mattachine Society*, koja se odnosila na samu sebe tj. borila se za prava homoseksualnih muškaraca. Grupa *Daughters of Bilitis* je započele sa svojim radom 1955. godine, a osnovao ju je lezbijski par Del Martin i Phyllis Lion, prvo kao društvenu grupu. Uskoro se počela boriti za zakonska prava i objavila je časopis *The Ladder*. *The Ladder* je bio važan časopis za lezbijke 50-ih i 60-ih godina prošlog stoljeća. Sadržavao je mješavinu književnih članaka i dodataka o zakonskim borbama s kojima se susreću lezbijke (Grahn, 1984, prema Pollack, 1995).

Osamdesete su donijele veće promjene. Epidemija side je tada imala svoj vrhunac, gay i lezbijska zajednica je bila prisiljena skupljati svoje resurse i posebno se fokusirati. Bivanje bolesnim i imanje bolesti koja je bila povezana samo s gay muškarcima prisilila ih je da predstave pred svima kao homoseksualci. Slabi i bolesni s bolešću koja se još nije pojavila kod heteroseksualne populacije, počeli su se otvarati i dijeliti tajne samo s obitelji i straight prijateljima radi brige, suosjećanja i ugone. Ljudi su umirali i više nije bilo važno sakrivati od

drugih svoju seksualnu orijentaciju kada se trebalo učiniti puno posla i spasiti se što više života. Vođe gay i lezbijske zajednice su odgovorile na krizu side s još uvijek donekle ograničenim znanjem o ulascima i izlascima iz politike te organiziranjem u velikim razmjerima. Ali vještine prikupljanja sredstava i neprofitnog upravljanja uskoro su uvježbane, a bitka za educiranje ljudi o bolesti preuzela je najveću važnost. Diskriminacija protiv gay muškaraca (posebno onih za koje se vjerovalo da imaju HIV ili sidu) je rasla i stoga su vođe zajednice shvatile da trebaju nastaviti s početnim zadatkom, a to je osiguranje jednakih prava za sve (Pollack, 1995).

2. LGBT zajednica u Hrvatskoj

Dan kada je LGBT pokret počeo sa svojim radom je 29. lipnja 2002. godine kada je održana prva Povorka ponosa. Na taj dan su pripadnici LGBT zajednice simbolično „izašli iz ormara“. Međutim još 1989. godine u Republici Hrvatskoj iz Ženske udruge *Trešnjevka* nastala je prva hrvatska lezbijska grupa ili udruga nazvana *Lila inicijativa*. U periodu Domovinskog rata udruga je gotovo prekinuta. Osam godina kasnije odnosno 1997. godine udruga počinje ponovno djelovati. Godine 1998. žene iz iste udruge osnivaju lezbijsku grupu Kontra. Iste te godine prestala je djelovati organizacija LIGMA koja je okupljala lezbijske, homoseksualce i biseksualce, osnovana 1992. godine. Njihov glavni cilj bio je izlazak u javnost kako bi društvu pokazali da i oni postoje, iako se tada nije moglo baviti političkim zagovaranjem LGBT prava. U periodu devedesetih lezbijske i homoseksualne grupe aktivirale su se oko informiranja zainteresiranih o uslugama SOS telefona, o AIDS-u, *queer* kulturi, položaju i umjetnosti seksualnih manjina na internacionalnoj sceni. Grupa Kontra prva je osnovala lezbijsku info i SOS liniju te savjetovalište za lezbijke na području Republike Hrvatske (Koprek, 2021).

Do 1999. godine LGBT osobe okupljale su se na neformalnim mjestima. Iste te godine otvoren je „Bad boy“, prvi hrvatski *gay* klub. Djelovanje kluba ometale su učestale legitimacije posjetitelja i policijske racije (Koprek, 2021). Godinu dana kasnije u Hrvatskoj je osnovana udruga LORI kojoj je cilj bio informirati i senzibilizirati ljude za prihvaćanje pripadnica/ka rodnih i seksualnih manjina (*gay* muškarci, lezbijke, biseksualne, transseksualne, transrodne, *queer* i interseksualne osobe – LGBTIQ). Informiranjem javnosti o seksualnim manjinama htjeli su ukloniti i smanjiti predrasude, ukinuti diskriminaciju na temelju rodnog/spolnog identiteta, seksualne orijentacije i ostvariti stvarnu zakonsku jednakost. Ova udruga pružala podršku i osnaživala pripadnice/ke LGBTIQ zajednice, educirala ih je, promovirala je njihova prava i stvarala je tolerantno ozračje u kojem se svi poštuju jednako (LORI, 2010). Udruga

LORI 2001. godine istraživala je medijsku naraciju prema homoseksualnosti i homoseksualcima u tiskanim medijima. Istraživanje je provedeno u dva perioda, prvi je bio u srpnju i kolovozu, a drugi u listopadu i studenom 2001. godine. Pratili su 11 tiskanih medija u kojima su izdvojili i analizirali članke koji sadrže temu homoseksualnosti. Rezultati analize su pokazali da najveći broj, oko 400 članaka homoseksualnost spominje unutar domene zabave (65.2%). Osim toga otkrili su da se o homoseksualnosti uglavnom piše neutralno (72.2%), puno manje pozitivno (manje od 15%). Homoseksualnost je spomenuta usputno u 60.8% članaka (Koprek, 2021).

Godine 2002. nastala je organizacija civilnog društva pod nazivom Iskorak, a oni su se zalagali za: nenasilje, ravnopravnost, toleranciju, humanizam, ljubav, individualne slobode, dobrobit LGBT osoba itd. Izdvajaju se po tome što u njihovoj organizaciji po prvi put djeluju osobe kojima nije bitno seksualno ili rodno opredjeljenje drugih, njima je samo u cilju ostvarivanje zajedničke dobrobiti, a to je smanjenje diskriminacije i nasilja nad građankama i građanima Republike Hrvatske.⁴ Među aktivnijim udrugama civilnog društva je i Zagreb Pride, a radi se o antifašističkoj i *queer* feminističkoj udruzi kojoj je cilj ostvarenje rodne i spolne ravnopravnosti te aktivnog društva solidarnosti. Navedene ciljeve postižu dekonstrukcijom patrijarhalnog društva, uvažavajući pritom pravo svake osobe na samoidentifikaciju, samoodređenje i samodefiniciju. Educiranjem i informiranjem javnosti udruga Iskorak osnažuje, zagovara, direktno djeluje i bori se za nenormativne obitelji, LGBTIQ zajednicu te ukida sve diskriminatorne oblike uz poštivanje, promociju i zaštitu ljudskih prava.⁵

Podatci Ministarstva pravosuđa i uprave pokazuju kako je u 2020. godini u Hrvatskoj sklopljeno 66 životnih partnerstava. Od ukupnih 66 životnih partnerstava 28 ih je sklopljeno između dva muškarca i 38 između dvije žene. Dalje, 32 životna partnerstva sklopile su osobe koje su državljani/ke Republike Hrvatske i 30 životnih partnerstava strani državljani/ke s hrvatskim državljanima/kama. U samo 4 slučaja životno partnerstvo sklopili su strani državljani/ke među sobom (Izvješće pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, 2019).

Pravobraniteljica Višnja Ljubičić je dobila nekoliko pritužbi u vezi diskriminacije istospolnih parova na novopokrenutoj usluzi e-Prijava vjenčanja koju je pokrenulo tadašnje Ministarstvo uprave. Navedena usluga omogućava građansko sklapanje braka putem interneta, međutim ovakav način sklapanja braka nije omogućen istospolnim parovima. Pravobraniteljica se konzultirala s Ministarstvom uprave i procijenila je da se sustav e-Građani na kojem se nalazi usluga tek u fazi razvoja. Prvo je uvedena mogućnost sklapanja braka između osoba različitog

⁴ <https://www.iskorak.hr/tko-smo-mi/> Preuzeto s web stranice ISKORAK

⁵ <https://zagreb-pride.net/misija-i-vizija/> Preuzeto s web stranice Zagreb Pride

spola, ali će se u međuvremenu ova usluga omogućiti i osobama istog spola. Međutim niti nakon faze izrade nije uvedena opcija sklapanja životnog partnerstva. Pravobraniteljica je uputila zahtjev ministarstvu za očitovanjem te smatra kako se na ovaj način istospolne parove stavlja u nepovoljan i nejednak položaj (Narod.hr, 2022).

3. Odgoj

Vukasović (1989) smatra kako je glavni smisao odgoja transmisija prethodnih iskustava čovječanstva na nove naraštaje. Prema Vukasoviću za odgoj je potrebna njegova intencionalnost ili namjera (Vukasović, 1989, prema Bognar, 2015). Bognar (2015) navodi da su temelji odgoja u vrijednostima, odnosno idealima i ciljevima (Bognar, 2015). Okruženje u kojem se dijete odrasta ključno je za njegov cjelokupni razvoj, a uz njega su još važni nasljedni i drugi čimbenici koji sudjeluju u djetetovom razvoju i formiranju ličnosti. S obzirom da se geni ne mogu bitno izmijeniti, istraživači se više fokusiraju na istraživanje društvenog polja i njegovih učinaka, jer kada su fokus društvenog interesa djeca, specijalna pažnja pridaje se primarnom odgojnom čimbeniku i nositelju socijalizacije djeteta tj. obitelji (Mejovšek, 1987, prema Koller – Trbović, 1993). U obitelji se dijete prvi put susreće s odgojem i stoga je obiteljski odgoj osnova za sve ostale odgojne utjecaje. Suvremeno doba obilježeno je potrebom prevladavanja tradicionalnih načina odgoja i obrazovanja. Mnoge promjene u društvu kao što su prijenos podataka, brzi razvoj informatičke tehnologije, uništavaju jedinstvo kulture, tradicije, odgoja i obrazovanja u svim segmentima, u kojoj je i sama obiteljska zajednica (Stevanović, 2000, prema Bece, 2018). Obiteljski utjecaji na dijete kompleksni su i ovisni o mnogim okolnostima, s obzirom na to da je i samo obiteljsko funkcioniranje ovisno o različitim vanjskim i unutarnjim čimbenicima (Lacković-Grgin, 1982a; Brajša i sur., 1990; Bašič, 1988; Cohen i Brook, 1987, prema Koller-Trbović, 1993). Rosić (2005) navodi kako kvalitetni odnosi unutar obitelji značajno utječu na djetetov razvoj. Ponašanje djeteta kod kuće, u vrtiću ili školi najbolje pokazuju obiteljsko stanje i odnose (Rosić, 2005).

Komunikacija i odnosi s roditeljima bitno utječu na dijete, ponajprije na njegovu emocionalnu stabilnost. Roditelji su prvotni uzor s kojim se dijete susreće u životu, oni su model za prilagođavanje u životu i ponašanje. U slučaju loše roditeljske prilagođenosti, dijete će imati slab model za imitaciju ponašanja. Ono što dijete nauči od roditelja na početku, postaje temelj do kraja života (Rosić, 2005). Opći stil ponašanja, osobnost, sposobnost samovrednovanja i samokontrole, kvaliteta zadovoljena potreba, komunikacija s drugima, doživljavanje i

percipiranje stvarnosti jako su ovisni o socio-emocionalnom segmentu djetetovog razvoja. Balans između socijalnog i emocionalnog razvoja temelj su za optimalni razvoj svih ostalih djetetovih potencijala (Koller-Trbović, 1993). Povećanjem nepovoljnih stresnih i organskih čimbenika u okolini povećava se šansa za pojavu emocionalnih poremećaja kod djeteta. Učinci nepovoljnih čimbenika smanjuju se povećanjem djetetove sposobnosti za snalaženje u situaciji, izgradnjom samopouzdanja i povećanjem emocionalne podrške u društvenoj okolini (Peteh, 1991, prema Koller-Trbović, 1993). Kvantiteta i kvaliteta poteškoća u djetetovom razvoju mijenjaju se tijekom djetetovog razvoja. Na te promjene značajno utječu okolina u kojoj dijete odrasta i samo dijete. U periodu školskog uzrasta najznačajniji i najveći utjecaj na promjenu imaju škola, kvaliteta odnosa s vršnjacima i obitelji, a u periodu predškole bitan utjecaj na razvoj ima obiteljski život (Cameron, 1977; Veda, 1988, prema Koller-Trbović, 1993).

4. Obitelj kao temeljna društvena zajednica

Društveni razvoj djeteta, odnosno učenje kognitivnih i socijalnih vještina, izravno je povezan s urođenim i kasnije stečenim čimbenicima. Urođeni čimbenici su biološki čimbenici, a kasnije stečeni čimbenici su oni koje dijete dobiva tijekom postupne socijalizacije u okolini (Bezić, 2005, prema Družinec, 2016). Bronfenbrenner u svojoj teoriji ekoloških sustava navodi četiri razine utjecaja okoline na dijete, a primarna razina uključuje svakodnevnu okolinu u kojoj dijete boravi (roditelji, skrbnici, sestre i braća, učitelji/odgajatelji, vršnjaci) (Levkov, 1985, prema Družinec, 2016). Tijekom primarne socijalizacije stječu se vrijednosti i stavovi neke kulture, kao i prihvatljivi oblici ponašanja u društvu (Raboteg-Šarić, 1997), a ona se događa još od najranije dobi djetetova života u obitelji (Družinec, 2016). Roditelji imaju veliku odgovornost pri prijenosu obrazaca ponašanja, vrijednosti i stavova na njihovo dijete, jer su oni djetetov model ponašanja i sudjeluju u formiranju društvenog poretka i osnova zakona kod svoje djece (Damon, 1988, prema Družinec, 2016). Roditelji se trude prenijeti svojoj djeci stavove, vještine, stavove i vrijednosti koje sami cijene te koje su cijenjene u društvu (Družinec, 2016). Rastom i razvojem u obitelji dijete usvaja brojne vrijednosti, među kojima su: iskrenost, pravednost, odgovornost, poslušnost i ljubaznost (Damon, 1988, prema Družinec, 2016).

Pojam obitelji definiran je različito ovisno o znanstvenoj disciplini koja se njome bavi. U tom pogledu sociolog će definirati obitelj iz sociološke perspektive, pedagog iz pedagoške, a ekonomist iz gospodarske perspektive. Ali svi se ti znanstvenici slažu u jednome, a to je da je obitelj društvena i biološka zajednica. Obitelj je osnovna društvena zajednica koja ima ulogu

sustavno brinuti za odgoj, a ta zadaća je čini nezamjenjivom. Djeci je obitelj primarna društvena skupina te ih se u njoj odgaja i priprema za daljnji život. Članovi obitelji u njoj su integrirani i u njoj stječu primarne oblike socijalizacije. U hrvatskom jeziku često se koriste pojmovi porodica i familija za obitelj. Ali postoje razlike između ovih pojmova. Osnovno značenje pojma obitelj je srodstvena grupa koja prebiva u zajedničkom domaćinstvu. U nju se uključeni roditelji s djecom, obično u dva, tri koljena silazne ili uzlazne loze (otac, majka, kćeri, sinovi, baka, djed). Značenje porodice je šire, a podrazumijeva srodnike koji imaju porijeklo od nekog zajedničkog pretka. Tako da svi članovi obitelji ne čine članove iste porodice jer majka pripada jednoj porodici, a otac drugoj. Pojam familija je tuđica, a ima isto značenje kao i porodica, samo što ga često koriste i sinonimom za obitelj (Rosić, 2005). Obitelj je osnovna i prirodna društvena jedinica te ima pravo na državnu i društvenu zaštitu (Opća deklaracija o ljudskim pravima, NN 28/96, čl. 16.). Obitelj čine ljudi koji obično žive u istoj kući, osim u slučaju rada, studiranja, zatvora, inozemnog boravka ili bilo kojeg drugog slučaja kada su žive daleko od zajedničke kuće. Članovi kojih se obitelj zakonski odrekla prestaju biti članovi. Članovi koji žive daleko od fizičkih prostorija zajedničke kuće i za koje se ne očekuje da će se u budućnosti vratiti u svoju kuću, također će se prestati smatrati članovima obitelji, iako možda dijele financijska sredstva (Sharma, 2013).

Obitelji možemo sagledati u tradicionalnom i suvremenom kontekstu. Neki suvremene obitelji zovu još alternativnima i netradicionalnima. Prema Stewart (2010) većina ljudi tradicionalnu obitelj vidi kao bračnu zajednicu muškarca i žene sa svojom djecom koji žive u istoj kući. Za neke ljude ideja tradicionalne obitelji se odnosi na nešto više i drugačije. Tradicionalna obitelj se može opisati kroz rodne uloge, tako što u obitelji otac ide na posao, a majka ostaje kući, bavi se kućanskim poslovima i pazi na djecu. Isto tako može se odnositi i na obitelji s određenim brojem djece. Vrijeme tradicionalnih obitelji je bilo 1950-ih i 1960-ih godina u Sjevernoj Americi. Nakon Drugog svjetskog rata ljudi su htjeli stabilnost u svom životu i dobar život. Tijekom rata mnoge žene su radile izvan kuće. One su popunile prazna mjesta muškaraca koji su se otišli boriti u rat i izrađivale su avione u tvornicama. Nakon rata muškarci su htjeli normalan život, dobro plaćen posao, ženu kućanicu i dobro odgojenu djecu. Mnoge žene su napustile svoje poslove i posvetile se obiteljskom životu (Stewart, 2010). Stewart (2010) navodi da se netradicionalni tip obitelj tijekom povijesti mijenjao. Tako je do prošlog stoljeća svijet imao visoku stopu smrtnosti. Bolesti su bile česte, žene su nerijetko umirale tijekom porođaja, a liječnici obično nisu mogli spasiti ljude koji su bili ozlijeđeni u teškim nesrećama. Što ovo znači za obitelj? Zbog ovakvih događaja djeca su znala ostati sama ili bi ih odgajali bliži članovi obitelji, jer se znalo dogoditi da jedan ili oba roditelja umru ili

poginu. Kada bi jedan roditelj umro, a obično je to bila majka, jer je smrtnost pri porođaju bila visoka, onda bi se drugi roditelj ponovno vjenčao i u obitelj doveo očuha/maćehu i njihovu djecu. Ovako izmiješane obitelji bile su očekivane. Veza između dva partnera je bila norma za obitelj čak za obitelji koje su bile netradicionalne na druge načine. U tradicionalan tip obitelji obično ne spadaju rastavljeni roditelji i oni koji su se ponovno vjenčali s drugim partnerom/icom. Istospolne obitelji i njihova djeca definitivno ne spadaju pod definiciju tradicionalne obitelji. Netradicionalna obitelj je ona koja ne sadrži u definiciji dva vjenčana roditelja i njihovu biološku djecu. Jedan takav oblik obitelji bile su one sa samohranim roditeljima ili miješane obitelji. Kao miješane obitelji, tinejdžerske trudnoće bile su također iznimno česte kroz povijest, čak i u Americi 1950-ih. Ovo se događalo zato što su se nerijetko vjenčavale dok su bile tinejdžerice. Trudne tinejdžerice bile su manji skandal u zapadnoj Europi u posljednjih tisuću godina od trudnoće izvan braka. Kada bi se dogodila takva trudnoća par bi se brzo vjenčao ili bi žena uzela dugi odmor kako bi posjetila udaljenog rođaka/kinju i tamo bi bebu predala na usvajanje članu obitelji ili redovnicama. Dok su miješane obitelji i tinejdžerske trudnoće bile donekle uobičajene, neki oblici netradicionalnih obitelji nisu. Multirasne obitelji, na primjer, bile su omražene i potpuno zabranjene. Djeca u takvim obiteljima često su imala problema biti prihvaćena od strane bilo koje rase. Često su bila podijeljena na obje strane i nisu znali gdje pripadaju (Stewart, 2010).

5. Definiranje i zastupljenost istospolnih obitelji u svijetu

Stewart (2010) tvrdi da su istospolne obitelji u povijesti bile još rjeđe od multirasnih obitelji. Dokazi iz drevnog svijeta pokazuju da su homoseksualni odnosi ponekad bili uobičajeni i manje-više prihvaćeni na mjestima poput Grčke, Rima i Kine. Razlog zašto su te veze ponekad bile kontroverzne ostao je do dana današnjeg isti, a to je da iz takvih veza nisu mogla nastati djeca. Iz tog razloga, homoseksualci su isto ulazili u heteroseksualne veze kako bi bili prihvaćeni. Međutim, kada su u određenom razdoblju povijesti neki ljudi odlučili živjeti samo u istospolnoj vezi djeca gotovo nikada nisu bila dio obitelji (Stewart, 2010).

Prije trideset godina u Sjedinjenim Američkim Državama oko pola milijuna gayeva i lezbijki je odgajalo djecu. Danas se taj broj povećao. Oko 10 milijuna djece odgajaju gayevi i lezbijke (Fields, 2018). Procjenjuje se da 34% lezbijki i 22% gayeva koji žive zajedno i koji su stariji od 22 godine odgajaju djecu u Sjedinjenim Američkim Državama (Gates i Ost, 2004, prema Easterbrook, 2009). Fields navodi (2018) kako je homoseksualno roditeljstvo

kontroverzna tema u 21. stoljeću u Americi te razdvaja političke stranke. Konzervativci vjeruju da djeca koja odrastaju uz homoseksualne roditelje imaju više probleme uključujući one sa samopoštovanjem, seksualnim identitetom, ekonomskom stabilnošću i mentalnim zdravljem. Doktor James Jobson, osnivač konzervativne kršćanske grupe *Focus on the Family* izjavio je u časopisu *Time* u prosincu 2008. godine da većina istraživanja pokazuje kako je za djecu najbolje kada su odgojena od strane oca i majke. Novinski kolumnist Leonard Pitts se slaže s tim te navodi kako rastući broj istraživanja pokazuje kako djeca odgajana bez biološkog oca imaju značajno veće šanse za život u siromaštvu, slabiji školski uspjeh, odustajanje od škole, postajanjem roditeljem u tinejdžerskoj dobi, pojavu problema s ponašanjem, postajanjem ovisnim o cigaretama, alkoholu, drogama ili za završavanjem u zatvoru. S druge strane, liberali tvrde kako se djeci u ovakvim obiteljima ne može ništa loše dogoditi te im je čak bolje ako imaju homoseksualne roditelje. „Ova djeca su tolerantnija“, izjavila je jedna učiteljica koja je u svom razredu imala djecu iz istospolnih obitelji. „Ona su ljubaznija prema drugoj djeci. Imaju više poštovanja prema odraslima i drugima.“ (Fields, 2018).

U Kanadi 16,3% lezbijskih parova i 2,9% gay parova ima djecu (Statistics Canada, 2007, prema Easterbrook, 2009). Ti postoci možda nisu usporedivi jer se čini da predstavljaju različite stvari. Čini se da američki postoci predstavljaju parove koji odgajaju djecu, dok kanadski postoci predstavljaju parove koji imaju dijete ili djecu zajedno. Iako postoje različiti načini na koje istospolni parovi mogu imati djecu, za mnoge istospolne obitelji čini se da djeca potječu iz heteroseksualnih veza, iako ih se sve više odlučuje imati djecu unutar istospolnih veza (Peplau i Fingerhut, 2007, prema Easterbrook, 2009). Mnogi gayevi i lezbijke koji su se pomirili sa svojom seksualnošću kasnije u životu odgajaju djecu iz prethodnih, heteroseksualnih brakova (Pollack, 1995). Djeca u istospolnim obiteljima su biološki potomci jednog partnera, bilo to iz prethodnog braka ili veze, dogovora s poznatim ili nepoznatim donatorom sperme (lezbijska veza), dogovorom sa surogat majkom (gay veza). Muški parovi češće od ženskih parova posvajaju djecu koja nisu biološki povezana ni s jednim skrbnikom. Važno je naglasiti da različiti putovi do postajanja roditeljem vode do neujednačenih odredišta. Obiteljska dinamika kod ženskih parova koji odgajaju biološko dijete jedne od njih (jedne partnerice) iz prethodnog braka se razlikuje od dinamike muških parova koji odgajaju posvojeno dijete (Meezan i Rauch, 2005). Legalni dogovori se isto razlikuju. Istospolni parovi koji nisu biološki roditelji svojoj djeci morali su prvo proći kroz proces posvojenja, pravila o posvojenju koja se razlikuju od države do države, državne agencije koje proglašavaju pravila o posvojenju i državne sudove koji donose odluke. Sve države dopuštaju vjenčanim parovima da se prijave zajednički za posvojenje (brak nije garancija da će posvojenje biti dozvoljeno) i da

se svi nevjenčani pojedinci prijave za posvojenje. Samo jedna država, Utah, ne dozvoljava posvojenje nevjenčanim parovima (ni heteroseksualnim ni homoseksualnim). Iako su brak i posvojenje isprepleteni, sudovi i zakon ih tretiraju različito. Dalje, Florida zabranjuje homoseksualnim pojedincima posvojenje, a država Mississippi eksplicitno zabranjuje posvojenje istospolnim parovima (Meezan i Rauch, 2005).

Imati djecu iz otvorene veze može biti izazovno, jer drugi roditelj koji je najčešće heteroseksualan, može biti prijetnja istospolnom paru koji odgaja dijete (Easterbrook, 2009). Na primjer, Slater tvrdi da u lezbijskim odnosima u kojima je dijete rođeno u heteroseksualnoj vezi, muškarac se može smatrati prijetnjom u vezi skrbništva jer služi kao alternativni način dobivanja djeteta (Slater, 1995, prema Easterbrook, 2009). Sveukupno, 49% homoseksualaca i lezbijki u SAD-u koji nikada nisu bili roditelji su naveli da bi jednom htjeli imati vlastitu djecu (Kaiser Family Foundation, 2001, prema Easterbrook, 2009). To je značajno s obzirom na brojne prepreke istospolnom roditeljstvu. Najveća briga za roditelje homoseksualce i lezbijke je kontekst roditeljstva, što uključuje varijacije u obiteljskim oblicima, djetetovu svijest o istospolnim vezama i diskriminacija u obliku homofobije i heteroseksizma (Tasker, 2005, prema Easterbrook, 2009). Ovo se posebno odnosi na lezbijske majke koje se stavljaju na najnižu razinu hijerarhije majčinstva i smatra ih se nepodobnima za roditeljstvo (DiLapi, 1989, prema Easterbrook, 2009). Ulazak u fazu roditeljstva opterećuje istospolne parove, npr. lezbijke doživljavaju pad zadovoljstva odnosima nakon rođenja djeteta, što uključuje pad ljubavi prema partnerici, povećanost sukoba, osjećaj izolacije, osjećaj izostavljenosti, neznanje koju ulogu treba preuzeti, ljubomoru i želju za više ljubavi, seksa i provođenja vremena s partnericom (Goldberg i Sayer, 2006, prema Easterbrook, 2009). Zanimljivo, uspoređujući lezbijske roditelje s heteroseksualnim roditeljima nisu pronađene razlike u kvaliteti roditeljskih odnosa. Kada je riječ o podijeli kućanskih poslova nakon što djeca dođu u obitelj, istospolni parovi imaju tendenciju da više i jednako dijele zadatke međusobno, dok heteroseksualni parovi imaju tendenciju da stvore podjelu rada u kojoj žene obično obavljaju većinu kućanskih poslova (Kurdek, 1993, 2006, prema Easterbrook, 2009). Međutim, istospolne obitelji nisu posve jednake. Čini se da opći obrazac podjele radne snage ostaje isti (Parks, 1998, prema Easterbrook, 2009), posebno za raspodjelu poslova i donošenje odluka (Patterson, 1995b; Patterson i sur., 2004, prema Easterbrook, 2009). To se može objasniti tako što lezbijke podržavaju egalitarnu podjelu roditeljstva (Chan i sur., 1998; Patterson, 1995b; Patterson i sur., 2004, prema Easterbrook, 2009), što je u suprotnosti s heteroseksualnim parovima, ali u stvarnosti podjela možda nije egalitarna (Easterbrook, 2009). Ta tema ostaje neriješena jer su

neke studije pokazale da su lezbijski parovi ravnopravniji (Patterson i sur., 2004), dok su druge otkrile da nisu toliko egalitarni (Ciano-Boyce i Shelley-Sireci, 2002, prema Easterbrook, 2009). Prijelaz na roditeljstvo kod homoseksualaca i lezbijki nedovoljno je istraženo. Zapravo, većina informacija koje postoje obično se usredotočuju na to hoće li djeca istospolnih parova biti jednako dobro odgojena kao i djeca heteroseksualnih parova (Fulcher i sur., 2006, prema Easterbrook, 2009). To je dovelo do neuspjeha u rješavanju važnih pitanja u vezi istospolnih roditelja. Neka od pitanja koja su kontroverzna i oko kojih se još uvijek vode rasprave jesu: Kakvi su istospolni parovi kao roditelji? Kako se roditeljstvo mijenja tijekom djetetovog odrastanja? Ima li utjecaja ako istospolni parovi imaju više djece? Stvaraju li homoseksualci i lezbijke „prazno gnijezdo“ nakon što im djeca odu? Ostaju li djeca kod kuće dulje? Istraživanja bi trebala razlikovati djecu u istospolnim obiteljima koja su nastala iz heteroseksualnih veza i djecu koja su rođena ili posvojena u istospolnim obiteljima. To je zato što postoje potencijalne komplikacije kada se heteroseksualni par razdvaja i jedan partner počinje živjeti kao gay ili lezbijka. Ovakva situacija može stvoriti tenzije i neprijateljstvo koje dovode do negativnih ishoda za dijete (Easterbrook, 2009).

Što se tiče prekida veze kod istospolnih parova, postoje mnoga područja koja ostaju nerazriješena. Na primjer, utjecaj koji prekid veze ima na djecu, uključujući dogovore oko skrbištva nad djecom nije dobro proučen. Budući da je vjerojatnije da će istospolni parovi ostati prijatelji nakon prekida veze za razliku od heteroseksualnih parova pokazuje da će rastava ili prekid veze imati manji utjecaj na njihovu djecu, dok će rastava ili prekid veze imati veći utjecaj na djecu heteroseksualnih parova (Easterbrook, 2009).

6. Istospolne obitelji u Hrvatskoj

U Republici Hrvatskoj *Dugine obitelji* predstavlja hrvatsku organizaciju koja okuplja LGBTIQ*⁶ pojedince i parove koji žele imati djecu, imaju je već ili samo žele znati informacije o zasnivanju istospolnih obitelji u Hrvatskoj, o lijepim stranama roditeljstva i izazovima s kojima se mogu suočavati. Udruga se prvi put aktivirala 2011. godine kao grupa za pružanje psihosocijalne podrške, a vodile su je psihologinja Matea Popov i Iskra Pejić. Nakon završena dva ciklusa grupne podrške, sudionici/e su se nastavili neformalno družiti, a osnovali su i forum te pokrenuli web stranicu. Udruga je registrirana 2017. godine, a 2018. godine je izdala prvu

⁶ Akronim koji označava lezbijke, homoseksualce, biseksualce, trans, interseksualne i queer osobe.
<https://www.tmhs.vic.gov.au/wp-content/uploads/2019/05/Monthly-newsletter-May.pdf> Preuzeto s web stranice Health & Wellbeing

slikovnicu nazvanu „Moja dugina obitelj“, koja prikazuje istospolne roditelje sa svojom djecom u Hrvatskoj. Slikovnicom su htjeli pojačati socijalnu integraciju djece s istospolnim roditeljima te potaknuti poštovanje različitosti i toleranciju. Slikovnica „Moja dugina obitelj“ je namijenjena za djecu uzrasta predškolske dobi i sadrži sličice koje prikazuju život dvoje djece u istospolnoj obitelji. Pri izdavanju prve slikovnice djelomično je financijski pomoglo Francusko veleposlanstvo sa sjedištem u Zagrebu (Dugine obitelji, 2022).

Godine 2019. održana je prva međunarodna konferencija koja se bavila duginim obiteljima. Udruga Dugine obitelji je i dalje aktivna, druženja i aktivnosti se organiziraju redovito i često. Ova udruga pruža LGBTIQ* pojedincima u Hrvatskoj da kroz razgovor i druženje s drugim pojedincima steknu uvid u planiranje obitelji, ohrabruje ih, u njoj razmjenjuju spoznaje i iskustva, dijele savjete i najvažnije dobivaju potrebnu podršku od pojedinaca koji se nalaze ili su se nalazili u sličnoj situaciji. Godine 2021. proveli su projekt „Sve obitelji su ravnopravne“, a cilj im je bio povećati postotak stanovništva koji podupiru ideju o udomljavanju djece od strane LGBTIQ* populacije. Projektom su htjeli osigurati institucionalne uvjete i društvenu prihvaćenost LGBTIQ* pojedincima da udome djecu te smanjiti diskriminaciju i predrasude prema njima (Dugine obitelji, 2022).

Godine 2022. odlučeno je da istospolni parovi u Republici Hrvatskoj mogu zajedno ići na procjenu za posvojitelje te ih se ne smije diskriminirati na temelju seksualne orijentacije. Ovu odluku donio je Visoki upravni sud nakon što je odbio žalbu socijalne politike i obitelji zbog presude donesene godine 2021. na Upravnom sudu u Zagrebu. Presudom je Upravni sud omogućio životnim partnerima Ivi Šegoti i Mladenu Kožiću pristup procesu procjene za posvojenje. Naime, prije šest godina Šegota i Kožić prijavili su se u CZSS sa željom da postanu posvojitelji i udomitelji. Zahtjevi su uredno zaprimljeni, ali su zatim odbijeni samo zato što su životni partneri. Prošle godine prvostupanjski upravni sud donio je presudu kojom mogu postati posvojitelji, na što se nadležno Ministarstvo žalilo, no Visoki upravni sud svojom je presudom uklonio sve dvojbe (Dugine obitelji, 2022).

Daniel Martinović, predsjednik Duginih obitelji, izjavio je da u Hrvatskoj postoji 25 istospolnih parova s djecom. Oko 15 lezbijskih parova dobilo je svoju biološku djecu kućnom inseminacijom ili umjetnom oplodnjom u nekim državama koje ju dopuštaju i homoseksualnim parovima. a deset parova su ih posvojili. Otkako je 2014. godine dozvoljeno životno partnerstvo osoba istog spola, samo trima istospolnim parovima nije dopušteno posvojenje djeteta (Riportal, 2022).

7. Istospolni roditelji i njihove karakteristike

Terminologija kojom se opisuju majke, očevi, generalno roditelji i donatori sperme u istospolnim obiteljima je sporna. U obiteljima u kojima su dvije lezbijke suroditelji obično se obje smatraju majkama, bez obzira na to tko je rodio djecu, dok u nekim obiteljima postoji jasnija razlika između majke (žene koja je rodila) i „suroditelja“ ili „nebiološke“ majke (Dempsey, 2013).

Tako autor Dempsey (2013) navodi da je proces postanka roditeljem za gayeve ograničeniji u Australiji nego u SAD-u i Velikoj Britaniji zbog nemogućnosti udomljavanja djece i zabrane komercijalnog surogatstva. Mnogi gay očevi su razvedeni muškarci koji su i dalje suroditelji sa svojom bivšom ženom. Neki australski homoseksualci postaju donatori sperme za lezbijske prijateljice i poznanice te održavaju povremenu povezanost s djecom. Novije skupine gay očeva formiraju obitelji uz pomoć komercijalnog i altruističnog surogat majčinstva u inozemstvu, a taj način formiranja obitelji postaje sve popularniji u posljednjih pet godina (Dempsey, 2013).

Lezbijske veze su prema istraživanju koje su proveli Patterson, Sutfin i Fulcher (2004) i Shechory i Ziv (2007) više zadovoljavajuće, empatičnije, egalitarnije za razliku od heteroseksualnih veza. Gay i lezbijski parovi obično dijele kućanske poslove i plaćeni rad pravednije od heteroseksualnih parova, čak i kada imaju djecu (Patterson i sur., 2004; Shechory i Ziv; 2007; prema Dixon, Hamer, O'Neill, 2012). Dempsey (2013) na temelju istraživanja navodi da lezbijski suroditeljski parovi imaju tendenciju češće i pravednije dijeliti svoje obaveze kućnog rada i skrbi o djeci od heteroseksualnih parova. To uključuje lezbijske parove koji su odgajali djecu začetu u prethodnim heteroseksualnim odnosima, kao i parove koji su zajedno odgajali djecu od rođenja. Dempsey također navodi da lezbijski suroditeljski parovi pokazuju niz roditeljskih prednosti, na primjer, manje autoritarne roditeljske stilove i prijavljuju kvalitetnije odnose sa svojom djecom za razliku od heteroseksualnih roditelja. Oni također provode više vremena sa svojom djecom (Dempsey, 2013).

Što se tiče formiranja obitelji u planiranim lezbijskim obiteljima, lezbijske majke u Australiji preferiraju znati tko su očevi njihove djece, tj. donatori sperme. Razlozi tome su brojni: žele da im djeca znaju tko su njihovi biološki očevi, žele muškim prijateljima pružiti priliku da postanu očevima i vjeruju kako je otac važna figura u dječjem životu (Dempsey, 2013). „Anonimni donatori sperme“ ili „poznati donatori sperme“ su uobičajeni nazivi za biološke očeve djece u planiranim lezbijskim obiteljima (Dempsey, 2012a, prema Dempsey, 2013). U slučajevima kada su ti muškarci roditeljski uključeni u živote djece (što često nije

slučaj) nazivaju se „očevi donatori“ ili „suroditelji“, ovisno o kontekstu (Dempsey, 2013). Dempsey, McNair, Perlesz i Wise (2002) provele su istraživanje kojim su htjeli vidjeti koje metode lezbijke odabiru za formiranje obitelji. Otkrile su da je 6% djece ispitanica nastalo IVF (in vitro oplodnja) metodom. IVF metodu je planiralo koristiti 13% budućih majki. Rezultati su pokazali kako se lezbijke majke kao i heteroseksualne majke služe ovom metodom tek kada se ostale pokažu neuspješnima. Što se tiče inseminacije kao metode, 28% ispitanica je navelo kako im je važan identitet donora, a 96% je htjelo da im dijete zna svoje biogenetičko podrijetlo. Pola ispitanica (54%) koje su odabrale metodu inseminacije navele su cijenu kao razlog odabira, jer je inseminacija u klinikama (druga metoda) puno skuplja. Kao druge razloge navele su još „vjerovanje u pravo žene da kontrolira svoju fertilitet“, „suprotnost medicinskoj intervenciji“ i „želja uključivanja svojih partnera u reproduktivni proces“. Metodu kliničke inseminacije ispitanice (80%) su najčešće odabirale iz sigurnosnih razloga, jer kod te metode ne postoji rizik prenošenja seksualno prenosive infekcije kao što je to slučaj kod metode inseminacije (Dempsey, McNair, Perlesz, Wise, 2002).

Fields (2018) navodi da su istospolni roditelji isti kao heteroseksualni roditelji, oni mogu biti siromašni ili imućni; imati crnu, smeđu ili bijelu boju kože; biti obrazovani ili neobrazovani; biti dobro prilagođeni ili ne. No istospolni roditelji imaju nešto zajedničko što ih razlikuje od heteroseksualnih roditelja, a to je intencija. To znači da istospolni roditelji trebaju aktivno odlučiti žele li imati djecu; jer se ne radi o nečemu što mogu dobiti slučajno. Oni trebaju napraviti velike korake kako bi postali roditelji, posvojenjem ili surogatstvom. Zato što je za ove korake potrebno jako puno novca, istospolni roditelji su uglavnom bijelci i imućniji su; često su bolje obrazovani; nemaju problema sa svojom seksualnom orijentacijom i imaju stabilne odnose jedni s drugima. Većina istraživanja se bavila ovakvom vrstom homoseksualnih obitelji. Djeca koja odrastaju u stabilnim obiteljima s mnoštvom ekonomskih i obrazovnih mogućnosti kasnije uspijevaju u životu, bez obzira koje su im roditelji seksualne orijentacije (Fields, 2018).

Većina djece iz homoseksualnih obitelji ne živi s oba roditelja. Njihovi roditelji su javno izjavili da su homoseksualci nakon što su se oni rodili te su tako prekinuli biološku obitelj. Podaci o popisu stanovništva u SAD-u govore da je oko 45% homoseksualnih roditelja u ovoj situaciji crne boje kože ili su Latinoamerikanci s nižim prihodima za razliku od obitelji s oba homoseksualna roditelja (Fields, 2018).

8. Religijska uvjerenja i homoseksualnost

U poglavlju se navodi pogled svjetskih religija na homoseksualnost. Religijski pogled na homoseksualnost je esencijalan, jer igra važnu ulogu u formiranju stavova društva prema homoseksualnosti, istospolnom braku, obitelji itd. Religija je sastavni dio društva, a odnosi se na uvjerenja, vrijednosti i običaje kojima se slavi Bog. Mnogi ljudi snažno vjeruju u vjerske tekstove i tradicije te na temelju njih formiraju svoje stavove o svijetu. Religijska uvjerenja su važna za društvo, jer mogu kontrolirati i utjecati na ljudsko ponašanje, stavove, vrijednosti i mišljenja. Negativan pogled na homoseksualnost postoji u svim religijama, ali sve te religije gledaju drugačije na homoseksualno ponašanje. Kettell (2013) tvrdi da vjerski pogledi, posebno stavovi koji su preuzeti iz Biblije, su obično najjači indikator hoće li osoba ili neće poduprijeti ideju o istospolnom zajedništvu (Kettell, 2013, prema Franczak, 2014). Religije poput židovstva i liberalnog protestantizma imaju manje negativne stavove prema istospolnim brakovima, jer njihove vjerske tradicije nisu osudile homoseksualnost (Olson, Cadge i Harrison, 2006, prema Franczak, 2014). Slično tome, Olson i suradnici (2006) navode da oni koji nisu vjerski povezani imaju manju vjerojatnost imati negativne stavove prema istospolnim brakovima. Odlasci u crkvu također utječu na stavove, a vjerojatnije je da će ljudi koji redovno pohađaju crkvu imati negativne osjećaje prema istospolnim brakovima (Olson i sur., 2006, prema Franczak, 2014). S obzirom na to da je prema većini religija u svijetu homoseksualnost i sve vezano uz tu ideju grijeh, ljudi zahvaljujući religijskim uvjerenjima imaju negativan pogled na homoseksualnost i istospolne obitelji. Religiozni ljudi gledaju na homoseksualnost kao na devijantno i neprirodno ponašanje, koje se protivi društvenim normama te u skladu s tim takve osobe ne bi smjele imati djecu. Chonody i Webb (2012) navode da su istraživači otkrili nekoliko faktora povezanih sa stavovima prema lezbijkama, gayevima i istospolnim brakovima, među kojima je i religija (Olsen, Cadge i Harrison, 2006, prema Chonody i Webb, 2012). Vođe organiziranih religija koji prenose negativne poruke o homoseksualnosti već se dugo bore protiv prihvaćanja istospolnih brakova, a cilj im je zadržati religijske vrijednosti i sačuvati brak samo za heteroseksualce (Brumbaugh i sur., 2008, prema Chonody i Webb, 2012). U mnogim istraživanjima u proteklih 30 godina otkriveno je da religija igra značajnu ulogu u stvaranju stavova prema lezbijkama, gayevima i istospolnim brakovima (Brinson, Denby, Crowther i Brunton, 2011, Brown i Henriquez, 2008, Cardenas i Barrientos, 2008, Edwards, 2007, Olsen, Cadge i Harrison, 2006, Whitehead, 2010, prema Chonody i Webb, 2012). Uvjerenja o istospolnom roditeljstvu duboku su ukorijenjena u negativnim stavovima prema gayevima i lezbijkama (Costa, 2014). Herek (2009) navodi da su negativni stavovi prema

homoseksualcima konceptualizirani kao seksualna stigma koja sadrži u sebi negativnu i inferiornu konotaciju pripisanu neheteroseksualnom ponašanju, vezama i individualcima. Seksualna predrasuda je posvojeni oblik socijalne stigme koji rezultira negativnim stavovima i uvjerenjima o seksualnim manjinama (Herek, 2009, prema Costa, 2014). Dokazano je da pojedinci sa seksualnim predrasudama imaju visoke razine seksističkim stavova i tradicionalnih rodni uvjerenja, religiozniji su i politički konzervativniji (Brown i Henriquez, 2008, Davies, 2004, Herek, 2000a, Nagoshi i sur., 2008, prema Costa, 2014).

U kontekstu kršćanstva, povijesno gledano, crkva je od svojih ranih stoljeća pokušavala ograničiti seks na rađanje kao svoju prirodnu svrhu. Ipak, također je idealizirala celibat, seksualni etos za kojeg se smatralo da je natprirodan u oslanjanju na milost i povezan je s elitnom duhovnošću (Siker, 2006). Povjesničar John Boswell tvrdio je da su homoseksualni odnosi i prije postojali, a čak su bili ceremonijalizirani dugo vremena u kršćanskom monaštvu. Kada je teolog iz 11. stoljeća Peter Damien skovao izraz „sodomija“, mislio je na svoje kolege svećenike među kojima je po njegovu mišljenju prevladavao taj grijeh (Siker, 2006).

Tek u drugoj polovici dvanaestog stoljeća kršćanska crkva sustavno je počela progoniti sodomiste. Bilo da se progon provodio tijekom križarskih ratova (češće) ili zbog inkvizicije, progon je bio suradnja vjerskih i sekularnih vlasti. Papinska inkvizicija angažirala je sekularne vlasti da suspendiraju obična prava građana i izvrše najstrašnije kazne, kao što su pogubljenja spaljivanjem. Španjolska inkvizicija nastavila je progoniti sodomiste kao heretike, a proširila je taj progon na sodomiju među autohtonim narodima u Novom svijetu. Trinaesti križarski rat protiv Katara uključivao je optužbu i protiv homoseksualnosti (Siker, 2006).

Protestantski reformatori inzistirali su na prokreativnom braku i nisu odobravali katolički celibat koji su povezali s homoseksualnošću. S podjelom kršćanstva i usponom demokracije u Europi i Sjedinjenim Američkim Državama doktrinarne razlike među kršćanima postale su manje politički značajne. Ali seksualna devijacija, sada različita od vjerske devijacije postala je pitanje od izuzetne važnosti. Seksualnost na suvremenom Zapadu počela se regulirati društvenim formiranjem osobnih želja, identiteta i seksualnih praksi (Foucault, 1980, prema Siker, 2006). Do kraja devetnaestog stoljeća „sodomija“ kao vrsta moralne korupcije i zaraze zamijenjena je na Zapadu s pojmom „homoseksualnost“ i protumačena kao medicinski i psihološki slučaj.

Danas u kršćanskom i postkršćanskom svijetu borba oko prava homoseksualaca djelomično ovisi o tome je li homoseksualnost smještena u noviju psihološku tipologiju ili unutar starije religiozno-moralne tipologije. Ako je pozicionirana unutar vjerske tipologije, kršćanski konzervativci homoseksualnost smatraju dobrovoljnim grešnim ponašanjem koje

uništava same temelje društva. Homoseksualac, konkretno homoseksualni aktivist postaje nešto slično srednjovjekovnom sodomistu (grešnik, heretik i zarazna bolest tjelesne politike). Liberalni kršćani nasuprot tome homoseksualnost vide kao fiksni i nehوتيčni psihološki slučaj, a homoseksualce kao identifikacijsku skupinu kojoj je potrebna zaštita građanskih prava (Siker, 2006).

Europa uglavnom prihvaća liberalniji i psihološki model te nijedna europska nacija ne kriminalizira homoseksualnost između odraslih osoba koje na to dobrovoljno pristaju, a mnoge imaju zakone koje štite građanska prava homoseksualaca. Istospolni brakovi postali su legalni u Nizozemskoj 2001. godine, u Belgiji 2002., a u Španjolskoj 2005. godine. Zakoni građanskih sindikata koji gay i lezbijskim parovima pružaju neka bračna prava sada postoje u Ujedinjenom Kraljevstvu, Njemačkoj, Francuskoj, Švicarskoj, Danskoj, Finskoj, Norveškoj, Hrvatskoj, na Islandu i u Švedskoj. U Mađarskoj i Portugalu istospolni parovi imaju zajednička prava. U Latviji je ustav izmijenjen u prosincu 2005. godine i definira brak isključivo heteroseksualnim rječnikom. U Španjolskoj unatoč većinskoj potpori istospolnih brakova, konzervativne političke snage i vođe Katoličke crkve nastavljaju vršiti snažno protivljenje homoseksualnim brakovima (Siker, 2006).

Konzervativni kršćani percipiraju istospolni brak štetnim za individualce i crkvu. Prema njima homoseksualci koji se upuštaju u takve odnose čine nemoralna djela te će za njih biti kažnjeni. To je bila vrsta razmišljanja koja je navela neke kršćane da epidemiju side vide kao Božju kaznu, jer su prvi slučajevi side pronađeni kod homoseksualaca. Drugi konzervativci smatraju istospolni brak štetnim za šire društvo. Takav brak odudara od Božje prve zamisli, a to je brak između muškarca i žene. Istospolni odnosi uključujući i brak krše način na koji je Bog stoljećima vodio crkvu. Ljudi koji se zalažu za istospolne brakove izdajnici su vjere (Sutton, 2016).

Za razliku od konzervativaca progresivni kršćani se fokusiraju na nejednako postupanje prema LGBT osobama. Oni na sve ljude gledaju kao na Božju djecu i naglašavaju ograničenu ulogu izbora kada je u pitanju seksualnost. Pokušaji promjene seksualne orijentacije uz pomoć molitve i psihoterapije rijetko su bili uspješni, ali su često uzrokovali štetu. Zahtijevanje da ljudi promijene svoju seksualnost ili žive životom u celibatu kako bi uživali u blagodatima heteroseksualnih ljudi je nepravedno i opterećuje LGBT osobe. Progresivni kršćani ne pronalaze dokaze u Bibliji o homoseksualnim odnosima koji su se temeljili na ljubavnim odnosima. Osim toga, biblijsko spominjanje Adama i Eve ne isključuje druge bračne odnose. Uostalom Bog nije osudio poligamiju koju bi vjerojatno osudio da je brak ograničen samo na jednog muškarca i jednu ženu (Sutton, 2016).

Brojna istraživanja su se bavila utjecajem religioznosti na istospolne brakove i istospolne obitelji. Sva su ta istraživanja htjela otkriti kakav pogled imaju religiozni ljudi prema istospolnom roditeljstvu, jesu li istospolni roditelji dovoljno kompetentni za odgoj djece i utječu li doista religijska uvjerenja na pogled prema homoseksualnosti. Tako su Costa, Caldeira, Fernandes, Rita, Pereira i Leal (2014) proveli istraživanje kojim su htjeli procijeniti uvjerenja portugalskih heteroseksualaca o istospolnom roditeljstvu te ulozi vjerskog i političkog konzervatizma u oblikovanju tih uvjerenja. U istraživanju je sudjelovalo 993 sudionika u dobi između 18 i 69 godina te su odgovarali na jedan od tri upitnika koji je uključivao studiju slučaja u kojem ženski istospolni ili muški istospolni par želi usvojiti dijete. Sudionici su zatim zamoljeni da procijene bi li par bio prikladan za posvajanje djeteta i jesu li predvidjeli bilo kakve socijalne i emocionalne probleme s djetetom. Rezultati su pokazali da su sudionici predvidjeli više socijalnih i emocionalnih problema kod djece koju su usvojili istospolni parovi. Zanimljivo je da su sudionici istaknuli kako će djeca muškog istospolnog para imati veće šanse postati žrtvama vršnjačkog nasilja za razliku od djece ženskog istospolnog para. U drugu ruku žene tj. lezbijke procijenjene su kao više kompetentne za odgoj djece od muškaraca odnosno gay osoba. Prema sudionicima kompetencije povezane s materinstvom će ublažiti efekte vršnjačkog nasilja nad djecom. Muški sudionici imali su negativniji stav prema istospolnim parovima od ženskih sudionica. Utvrđeno je da su vjerski konzervatizam i desničarska politika povezani sa seksualnim predrasudama u vezi istospolnih parova. Političke institucije imaju snažniji utjecaj na pojedinčevu internalizaciju sistema negativnih uvjerenja i vrijednosti prema istospolnim obiteljima od religijskih institucija (Costa i sur., 2014). Brustia, Caldarera, Chinaglia, Curti, Gerino, Magliano, Rolle i Trombetta (2018) otkrili su u svom istraživanju povezanost vjerskih uvjerenje, trenutnog odnosa s religijom i važnosti religije u životu sudionika sa stavom prema homoseksualnosti, homoseksualcima, istospolnim obiteljima itd. Vjernici su imali negativnije stavove prema homoseksualcima općenito. Rezultati koji se odnose na korelaciju između različite uključenosti u vjerske aktivnosti i stavova protiv lezbijki, gayeva i istospolnog roditeljstva pokazali su značajnu korelaciju (Brustia i sur., 2018). Istraživanje koje su proveli Anderssen, Hollekim i Slaatten (2012) pokazalo je da su muški sudionici, stariji sudionici, oni koji su roditelji, desničari i jako religiozni sudionici najnegativniji prema tome da gay i lezbijki parovi dobiju jednaka roditeljska prava. Gustoća naseljenosti i razina obrazovanja nisu bili statistički značajni u pogledu stavova prema davanju gay i lezbijkim parovima ista zakonska prava kao heteroseksualnim parovima da postanu roditelji (Anderssen, Hollekim i Slaatten, 2012).

Baiocco, D'Amore, Green, Ioverno, Lingiardi i Verrastro (2018) proveli su istraživanje kojim su htjeli ispitati ulogu rodne ideologije, religioznosti i političkog konzervatizma na stavove o istospolnom roditeljstvu u Italiji u periodu kada su istospolne obitelji prolazile kroz napade od strane ideoloških kampanja koje se protive netradicionalnim rodnim ulogama i obiteljima. Prikupili su podatke od 4,187 heteroseksualnih ispitanika o stavovima prema gay očevima i majka lezbijkama, homonegativnosti, stavovima prema tradicionalnoj muškosti i ženstvenosti, uključenosti u religijske aktivnosti i politički konzervatizam. Varijabla religioznosti objašnjava osobnu važnost religije i koliko su ljudi uključeni u religijske aktivnosti. Uključenost se mjerila Likertovom ljestvicom sa šest točaka s pitanjima koliko često je ispitanik pohađao vjerske službe. Druga ljestvica od šest točaka korištena je za skalu koliko je religija važna za sudionike, od nimalo važnosti do iznimne važnosti. Odgovori na ove dvije varijable bili su značajno povezani ($r = .70, p < .001$). Religioznost i politički konzervatizam bili su povezani s negativnim stavovima prema istospolnom roditeljstvu čak i kada su se kontrolirali homonegativni stavovi. Moral je jedan od glavnih čimbenika na kojima se temelje negativna društvena mišljenja o istospolnom roditeljstvu. Ovaj čimbenik je utemeljen na promicanju tradicionalnog biblijskog obiteljskog modela i obično se koristi u talijanskom medijskom diskursu od strane vjerskih i konzervativnih političara kada se suprotstavljaju svim oblicima obitelji koji se razlikuju od tradicionalnih oblika (Baiocco i sur., 2018). Istraživanje koje su proveli Baiocco i suradnici (2019) ispitalo je ulogu pozadinskih čimbenika, kontaktnih iskustava i seksualnih predrasuda u određivanju uvjerenja u prilagodbi djece u istospolnim obiteljima. Uzorak se sastojao od 323 nastavnika talijanskog jezika i odgajatelja koji rade u jaslicama, vrtićima i osnovnim školama. Ljestvica uvjerenja o prilagodbi djece u istospolnim obiteljima korištena je za procjenu uvjerenja odraslih o negativnim utjecajima istospolnih obitelji na djecu. Istraživači su mjerili dvije forme uvjerenja i mišljenja, identificiranih kao dva način za izražavanje predrasuda prema istospolnom roditeljstvu. Individualna opozicija (IO) i normativna opozicija (NO) odnose se na dvije različite vrste neodobravanja prema istospolnom roditeljstvu, što se odražava u stereotipnim negativnim uvjerenjima o psihološkim i socijalnim posljedicama koje bi mogle utjecati na djecu koju odgajaju istospolni roditelji (Barrientos i sur., 2013; Frias-Navarro i Monterde-i-Bort, 2012, prema Baiocco i sur., 2019). Skala IO označava mišljenja koja uključuju otvoreno i agresivno odbacivanje učinaka odgoja istospolnih roditelja, što se odražava u uvjerenjima vezanim uz psihološke i razvojne probleme djeteta. Skala NO mjeri suptilniji oblik predrasuda povezan s heteroseksizmom, kroz koji se negativna uvjerenja opravdavaju pripisivanjem krivicu društvu zbog djetetovog društvenog odbacivanja i izolacije te posljedice neprilagođenosti (Pascual-

Soler i sur., 2017, prema Baiocco i sur., 2019). Istraživanje je pokazalo da su seksualne predrasude, vjerska uključenost i negativna uvjerenja o dva oca pojavili kao snažni prediktori individualnog i normativnog protivljenja istospolnom roditeljstvu, dok su politička orijentacija i negativna uvjerenja o dvije majke predvidjela samo individualni oblik protivljenja. Desničarska politička orijentacija i vjerska uključenost pozitivno su povezani s negativnim stavovima prema istospolnom roditeljstvu i seksualnim predrasudama (Baiocco i sur., 2019).

S obzirom na povećan interes za pitanje istospolnog roditeljstva, neke konzervativne i vjerske skupine počele su se protiviti svim inicijativama usmjerenim na promicanje prava za lezbijke, homoseksualce, biseksualce i transrodne osobe, optužujući ih za širenje „rodne ideologije“ (Baiocco i Ioverno, 2016, prema Baiocco, D'Amore, Green, Ioverno, Lingiardi i Verrastro, 2018). Radi se o političkoj perspektivi koja je postala popularna u Italiji u posljednjih nekoliko godina. Vjerski i konzervativni aktivisti stvorili su ovaj neutemeljen izraz kako bi ukazali na svjetonazor koji sugerira da rodna dihotomija ne postoji i da ljudi mogu odabrati svoj spol i seksualnu orijentaciju (Graff, 2014, prema Baiocco i sur., 2018). Mnoge konzervativne organizacije tvrde da rodnu ideologiju provode strane političke snage, a radi se o dugoročnom projektu kojemu je cilj narušavanje tradicionalnih rodnih uloga i obitelji. Kao reakcija, pojavile su se brojne kampanje protiv „anti-rodne“ ideologije (Baiocco i Ioverno, 2016, prema Baiocco i sur., 2018). Papinsko vijeće za obitelj godine 2003. objavilo je Obiteljski leksikon koji je uključivao pojmove kao što su „rodna teorija“ i „rodna ideologija“ za opisivanje političkih pokreta koje neodređene političke snage ili LGBT organizacije pokušavaju nametnuti kako bi oslabile i uništile nacionalnu tradiciju i stabilnost (Kottig i sur., 2017, prema Baiocco i sur., 2018). Mnoga društvena pitanja koja se tiču tradicije napadnuta su od strane konzervativnih društvenih organizacija u Italiji, među njima su: istospolno roditeljstvo, istospolni brakovi, reproduktivna ženska prava i progresivni programi seksualnog odgoja (Baiocco i Ioverno, 2016, prema Baiocco i sur., 2018). Dok su povijesno gledano konzervativni predstavnici koristili homofobne argumente za raspravu o temama poput istospolnog roditeljstva, s porastom rodne ideologije u posljednjih nekoliko godina, argumenti su sada uokvireni u svjetovnijem smislu: na primjer, politički konzervativci apeliraju na tradicionalne rodne uloge, a istospolne odnose povezuju s „kaosom“. Iz njihove perspektive kampanje za istospolno roditeljstvo nameću nove ideologije i opasne subverzije prirodnih rodnih uloga (Graff, 2014, prema Baiocco i sur., 2018).

Costa, Leal i Pereira (2014) u svom su istraživanju ispitali 1690 portugalskih heteroseksualaca o njihovim međuljudskim kontaktnim iskustvima s homoseksualcima, lezbijkama, te o njihovim stavovima prema njima i prema istospolnom roditeljstvu. Istraživanje je pokazalo da udio katoličkih sudionika koji poznaju homoseksualca ili lezbijku iznosi ($x^2(1,$

$N = 1690$) = 22.65, $p < .001$), koji imaju gaya ili lezbijku kao prijatelja/icu ($\chi^2(1, N = 1690) = 22.76, p < .001$), a udio ispitanika koji poznaju člana obitelji koji je gay ili lezbijka ($\chi^2(1, N = 1690) = 4,30, p = .038$) bio je znatno niži od udjela nereligioznih ispitanika. Udio katoličkih i nereligioznih ispitanika koji imaju gay/lezbijskog člana obitelji ($\chi^2(1, N = 1690) = 1,45, p < .05$) nije se značajno razlikovao. Nereligiozni ispitanici su izjavili da znatno više osjećaju ugodno među gayevima i lezbijkama za razliku od katoličkih ispitanika ($t(1688) = 6,75, p < .001$). Međutim, katolički ispitanici izvijestili su o znatno češće kontaktu s gayevima ili lezbijkama nego nereligiozni ispitanici ($t(1688) = 5,15, p < .001$) (Costa i sur., 2014).

Kršćanski izvori navode da nema dovoljno istraživanja i dostupnih dokaza o tako maloj gay/lezbijskoj roditeljskoj populaciji kako bi se adekvatno ublažili strahovi za dobrobit djece. Vjerske publikacije daju iskaze protiv istospolnih odnosa i roditeljstva, navodeći seksualno zlostavljanje djece, raspad odnosa, seksualni promiskuitet, rodni identitet i zbuđenost, izolaciju od vršnjaka, potrebu za „ocem“ i „majkom“, loše mentalno zdravlje i psihološka dobrobit te biblijske razloge (Wilde, 2007). Maney i Cain (1997) proveli su istraživanje među učiteljima u SAD-u te su htjeli istražiti njihove stavove prema roditeljima istog spola. Zaključili su da je većina učitelja odgovorila da se osjećaju ugodno s homoseksualnim roditeljima i podučavali su kurikulum koji uključuje gay i lezbijki način života. Utvrđeno je da je ženski učitelji nemaju problema s djecom istospolnih roditelja. Učitelji sa snažnim vjerskim stajalištima gajili su više negativnih stavova prema lezbijkim roditeljima (Maney i Cain, 1997, prema Wilde, 2007). Hyusisyan (2017) u svom istraživanju otkrio da armenska populacija nema negativan stav prema homoseksualnosti, već tolerantno viđenje prema homoseksualnim pojedincima. Isto tako mišljenja javnosti su motivirana vjerskim uvjerenjima. Svjesno ili nesvjesno ljudi zanemaruju LGBT populaciju zbog kulturno prihvaćenih normi koje uglavnom odražavaju kršćanska tradicionalna uvjerenja (Hyusisyan, 2017).

Rezultati navedenih istraživanja pokazuju kako su religiozni ljudi kritičniji po pitanju istospolnog roditeljstva. Oni su zbog vjerskih pogleda na svijet puni predrasuda prema istospolnim zajednicama, ne vide istospolne roditelje kao kompetentne za odgoj djece i smatraju kako njihova djeca imaju veće šanse da postanu žrtvama nasilja. Religiozni pojedinci se osjećaju manje ugodno u društvu homoseksualaca, dok je kod nereligioznih pojedinaca rezultat suprotan. Jedno istraživanje je pokazalo da učitelji nemaju problema s istospolnim roditeljima i njihovom djecom, čak i podučavaju kurikulum koji sadrži homoseksualni način života. Međutim, isto to istraživanje je pokazalo da su religiozni učitelji imali negativnih stavova prema majkama lezbijkama. Istraživanje provedeno u Armeniji pokazalo je da su ispitanici tolerantni prema homoseksualcima, ali ih zato zanemaruju zbog društvenih uvjerenja.

U kontekstu islama homoseksualnost se tradicionalna smatra grijehom i uzrokom zbog kojeg je Sodoma uništena, a oni koji ga poćine nazivaju se „quam Lut“ ili „Luti“ (Lutovi ljudi). Homoseksualna djela također se osuđuju u izrekama (hadis) koje se pripisuju proroku Lutu. Prema većini sunitskih škola, muslimanski vjerski zakon (šerijat) određuje fiksnu kaznu za homoseksualne aktivnosti. Ova kazna različito je protumaćena kao novćana kazna, bićevanje, zatvor ili smrt. Iako Kuran postavlja visoke standarde za religijsku slobodu (2:256: „nema prisile u religiji“), većina muslimana shvaća islam kao način života koji obuhvaća kulturu i politiku. U muslimanskom svijetu malo tko je uvjeren argumentom, uobićajenim na Zapadu, da prava homoseksualaca trebaju biti zajamćena kao građanske slobode bez obzira na vjerske zabrane. U mnogim dijelovima muslimanskog svijeta stavovi prema homoseksualnosti postali su negativniji zbog nasljeđa europske i amerićke dominacije. Kršćanska kultura stvorila je stereotipe o muslimanskim muškarcima kao homoseksualcima, a kasnije su kršćanski kolonizatori nametnuli zakone o antisodomiji u muslimanskim zemljama (Siker, 2006).

Nakon euro-kršćanskog kolonijalizma došli su valovi reaktivnog tradicionalizma. Šerijatski zakon je uveden u brojnim muslimanskim zemljama, uključujući: Saudijsku Arabiju, Pakistan, Bangladeš, Iran, Āćeniju, Libiju, Alžir i dijelove Nigerije, a pritisak na uspostavu šerijata postoji i u drugim muslimanskim zemljama. U nekim zemljama (npr. Saudijska Arabija, Iran, Āćenija, Nigerija i Pakistan) homoseksualnost se kaŹnjava smrću, a ta je kazna izvršena u Iranu, Saudijskoj Arabiji i Afganistanu od strane Talibana. Štoviše, islamska osuda homoseksualnosti ima utjecaj na kaznene zakone u muslimanskim zemljama čak i tamo gdje šerijat nije kao zakon u zemlji, npr. u Maleziji u kojoj je kazna do dvadeset godina zatvora, Mauritanija gdje je kazna smrt ili Egipat gdje je homoseksualnost svrstana među prekršaje protiv javne pristojnosti i kaŹnjiva je kaznom zatvora do pet godina (Siker, 2006).

Źidovski vjerski zakon (*halakhak*) zabranjuje mušku homoseksualnost, na temelju odlomaka iz hebrejske Biblije (Levitski zakonik 18:22 i 20:13) u kojoj je muška homoseksualnost klasificirana kao posebno nećuveni grijeh („grozota“) i kaŹnjiva odvajanjem od naroda ili čak i smrtnom kaznom. Prijedlozi protiv Źenske homoseksualnosti bile su posljedica rabinskog Źidovstva i bile blaŹe kaŹnjive. Suvremeno Źidovstvo podijeljeno je po pitanju homoseksualnosti. Jedna toćka neslaganja odnosi se na to moŹe li se *halakhak* (obvezujuće pravne odluke) promijeniti. Ako se *halakhak* ne moŹe promijeniti, kao što to smatraju tradicionalistićki Źidovi, onda homoseksualnost ostaje zabranjena, samo za Źidove. Ali ako se *halakhak* moŹe promijeniti kao što modernistićki Źidovi vjeruju onda bi se trebao mijenjati ovisno o novim znanjima i situacijama (Siker, 2006).

Mutabilnost seksualnosti je još jedna sporna točka, jer je dogovoreno da *halakhak* može vezati samo ljude na ono što je za njih moguće. Rabinska tradicija pretpostavila je da Židovi ne mogu biti fiksni homoseksualci i da stoga svi Židovi mogu i moraju poštovati prijedloge protiv homoseksualnosti. Nasuprot tome, neki suvremeni rabinski znanstvenici prihvaćaju novije stajalište da je homoseksualnost fiksno i nehوتيčno stanje. Budući da židovstvo ne potiče ili ne očekuje celibat, prema ovim rabinima homoseksualni odnos ne može biti grešan za homoseksualne osobe (Siker, 2006).

Postoji širok raspon židovskih stajališta o pravima homoseksualaca unutar društva. Pravoslavno rabinsko vijeće Amerike i dalje smatra mušku homoseksualnost kao „grozotu“, a 1999. godine se protivilo istospolnim građanskim zajednicama. Čak i među ortodoksnim Židovima mogu se pronaći vrlo progresivni pogledi. Među liberalcima, uključujući rekonstrukcionista, reformiste i obnoviteljske Židove većina smatra homoseksualnost moralno prihvatljivim i snažno podržavaju LGBT građanska prava. Ostali Židovi zauzimaju složen položaj u kojem stupanj moralne nelagode s homoseksualnošću koegzistira s predanošću iskorjenjivanja socijalne diskriminacije i nasilja nad homoseksualcima. U tim slučajevima, homoseksualci i lezbijke dobrodošli su u kongregacije, ali su im uskraćena određena vjerska prava poput ređenja ili vjenčanja, dok su istodobno homoseksualna građanska prava snažno podržana (Siker, 2006).

Budizam utječe na zakone o homoseksualnosti svojim utjecajem na povijesno budističku kulturu u Aziji i sve više kroz utjecaj na razvoj budističkih zajednica na Zapadu. Budistička učenja manje su zainteresirana za homoseksualnost nego za kontrast između celibata, monaške prakse koja je visoko cijenjena i aktivne seksualnosti koja karakterizira većinu života koji budisti žive. Ovaj propis s jedne strane je namijenjen za izbjegavanje nanošenja štete drugima i s druge strane, kako bi se smanjila i na kraju uklonila svaka požuda. Za redovnike i časne sestre, seksualno nedolično ponašanje odnosi se općenito za svaku seksualnu aktivnost, bila ona homoseksualna ili heteroseksualna. Za laike ovaj propis, tumačen konzervativno, dopušta samo prokreativni seks. Čak je ovaj propis promicao određenu sumnju u seksualno zadovoljstvo (Siker, 2006).

Ipak brojni čimbenici ublažuju potencijalno negativne stavove o homoseksualnosti. Jedan od njih je predmet duhovne brige o erotici općenito, nego o homoseksualnosti posebno. Drugi je zajedničko priznanje da se budisti laici, osim ako nisu osobito napredni u predanosti ili dobi, neće snažno pridržavati svih moralnih propisa. U novim budističkim zajednicama (za razliku od imigrantskih budističkih zajednica) Sjeverne Amerike propis protiv nedoličnog seksualnog nasilja tumači se sam po sebi drugačije, tako da se homoseksualnost i neprokreativni

seks rijetko smatraju štetnima. Čak i unutar tradicije monaškog celibata, propisanost homoseksualnosti kao takve se ne razlikuje. *Vinaya* (knjiga monaške discipline) bilježi pojavu homoseksualnosti između redovnika i između časnih sestara, ali tome protivi uglavnom kršenju celibata (Siker, 2006).

Hinduističke tradicije sadrže opise o homoseksualnosti, ali su oni dvosmisleni i nedosljedni. *Arthasastra*, tekst posvećen materijalnom uspjehu i osnovici za sekularno pravo, zabranjuje analni odnos općenito. U tom tekstu su navedeni homoseksualni oblici, s tim da se muška homoseksualnost više kažnjava od ženske. Ali ni muška ni ženska homoseksualnost nisu strogo kažnjivi u *Arthasastri*, kao što su to u svetim tekstovima (*Dharma*). Sveti Manuov zakon, središnji tekst dharme, važan je primjer. Iako je oštriji prema homoseksualnosti nego *Arthasastra*, Manuov zakon ipak kažnjava heteroseksualni analni seks više od homoseksualnog. Također za razliku od *Arthasastre*, Manuov zakon kažnjava žensku homoseksualnost strože od muške. Razmatranja kasti također igraju ulogu. Muškarci više kaste koji imaju odnos s drugim muškarcima više su kažnjivi nego muškarci nižih kasti koji čine isto. Dok za žene vrijedi suprotan poredak. Hinduističko neodobravanje teško je razlikovati od nekoliko drugih briga s kojima se miješa homoseksualnost, a to su ceremonijalna čistoća, percipirana neprirodnost analnog odnosa, održavanje rodne i kastinske hijerarhije te ostvarivanje različitih ciljeva u životu (npr. moralna dužnost ili materijalni prosperitet) (Siker, 2006).

9. Stigmatizacija istospolnih obitelji

O homoseksualnosti se ne raspravlja javno, a pogotovo u manjim sredinama gdje je takva seksualna orijentacija neprihvaćena, što na kraju dovodi do stigmatizacije djece iz istospolnih obitelji i njihovog suočavanja sa sramom i poniženjem (Fields, 2018). Istospolni parovi mogu iskusiti stigmatizaciju i diskriminaciju te smatrati da je previše rizično identificirati se kao supružnici ili nevjenčani partneri u vladinom istraživanju poput popisa stanovništva. Umjesto toga, mogu se nazivati cimerima ili nepovezanim odraslim osobama (Allen, 2015). Prema Maio i Haddock stavovi igraju važnu ulogu u dinamici predrasuda i diskriminaciji jer predstavljaju ocjenu pojedinca o ljudima, mjestima, pitanjima i događajima (Maio i Haddock, 2015, prema Iraklis, 2020). Hall i Rodgers također navode da su stavovi konceptualizirani od strane istraživača kao implicitni i eksplicitni. Implicitni stavovi nisu u našoj svijesti (Hall i Rodgers, 2019, prema Iraklis, 2020). Oni se na neki način automatski aktiviraju te ih je stoga teško pratiti

i kontrolirati. Međutim, pojedinci su svjesni eksplicitnih stavova i mogu ih primijetiti (npr. „Homoseksualno je nemoralna“, „Ne volim homoseksualce“). Negativan stav usmjeren na pojedince koji su pripadnici određene društvene grupe odnosi se na predrasude (Plant, 2007, prema Iraklis, 2020). Mogu se razlikovati tradicionalni i moderni oblici negativnih stavova i uvjerenja (Pettigrew i Meertens, 1995, prema Iraklis, 2020). Salvati i suradnici napominju da se tradicionalni oblik odnosi na izraze otvorenog odbacivanja seksualnih manjina, dok se moderni oblik odnosi na suptilniji izraz odbijanja (Salvati, 2018, prema Iraklis, 2020). Negativne stavove prema istospolnim roditeljima i njihovoj djeci ponekad internaliziraju same homoseksualne osobe, što može imati važne posljedice na odluke i ponašanja povezana s roditeljstvom. Na uzorku homoseksualaca, desničarski konzervatizam i opravdanje sustava (sklonost racionalizaciji postojećih društvenih ili političkih struktura) bili su povezani s percepcijom istospolnih roditelja kao manje sposobnih od heteroseksualnih roditelja (Pacilli i sur., 2011, prema Rosenthal, Starks i Quinlan, 2016). Na uzorku lezbijskih majki veća stigma i internalizirana homonegativnost povezani su s osjećajem veće potrebe da brane svoju odluku da postanu majke (Bos i sur., 2004, prema Rosenthal, Starks i Quinlan, 2016). Slično tome lezbijke često izjavljuju kako imaju sukob između svog seksualnog identiteta i majčinstva kada odlučuju hoće li imati djecu (Chabot i Ames, 2004, prema Rosenthal, Starks i Quinlan, 2016). Crouch, Waters, McNuir, Power i Davis (2014) proveli su istraživanje kojim su htjeli identificirati suvremenu sliku istospolnih obitelji, njihovog socioekonomskog statusa i obiteljske strukture. Glavni čimbenici mjerenja bili su zdravlje i dobrobit djece te percipirana stigma. Istraživanje je pokazalo da 91 (18%) djece živi s dva oca i 400 (80%) živi s dvije majke. Većina djece živi u unutarnjem gradskom području (52%). Njihovi roditelji imaju završenu visoku razinu obrazovanja s gotovo tri četvrtine djece koja imaju roditelji sa završenim tercijarnim obrazovanjem (73%). Više od dvije trećine djece rođeno je u istospolnoj vezi u kojoj odrastaju (69%), iako je značajan broj djece rođen u prethodnoj heteroseksualnoj vezi ili kada je roditelj bio samac (14% odnosno 7%). Što se tiče zdravlja najčešće prijavljivano zdravstveno stanje u istospolnim obiteljima je astma (13%). Fizička aktivnost, mentalno zdravlje i obiteljska kohezija bili su negativno povezani s povećanjem stigme te je prisutnost emocionalnih simptoma bila pozitivno povezana s povećanjem stigme (Crouch i sur., 2014).

Analizirajući medijske dokumente, Clarke (2001) je identificirala šest uobičajenih argumenata protiv lezbijskog i gay roditeljstva: (1) to je grijeh; (2) to je neprirodno (a time i abnormalno); (3) to je sebično i zanemaruju se „najbolji interesi djeteta“; (4) djeci se uskraćuju odgovarajući rodni uzori; (5) dovodi djecu u opasnost da se zbune u vezi sa svojim seksualnim i rodnim identitetom, pa kasnije i da sami postanu gayevi ili lezbijke; i (6) povećava rizik od

nasilničkog ponašanja zbog postojećih predrasuda prema homoseksualnosti. Dok su prva dva argumenta na temelju moralnog uvažavanja roditeljske homoseksualnosti, ostala četiri su više usredotočena na djecu (Clarke, 2001, prema Fontaine i Gato, 2015). Istražujući stavove i uvjerenja devet heteroseksualaca o istospolnim obiteljima, Pennington i Knight (2011) otkrili su da se svi ispitanici slažu kako istospolno roditeljstvo negativno utječe na psihološki razvoj djece. Naime, ispitanici su vjerovali da su djeca iz istospolnih obitelji lišena mogućnosti da nauče rodne uloge s dva modela različitog spola i da bi to utjecalo na njihovu društvenu prilagodbu. Ispitanici su također bili zabrinuti da bi djeca mogla biti žrtve diskriminacije (Pennington i Knight, 2011, prema Fontaine i Gato, 2001). Pennings (2011) navodi da je glavni argument teorije utilitarizma protiv istospolnog roditeljstva da se ova forma obitelji protivi interesu djeteta. Ovaj argument je podijeljen u tri specifična dijela: (1) rizik da djeca sama postanu homoseksualci, (2) stigmatizacija djece s homoseksualnim roditeljima, (3) potreba za majkom ili ocem. Prema prvoj stavci djeca odrasla u homoseksualnim obiteljima vjerojatno će i sama postati homoseksualci. Ova stavka pretpostavlja da je homoseksualnost mentalna bolest, patologija ili neka vrsta štete. Homoseksualnost je nedostatak, ali je ovaj nedostatak gotovo u potpunosti posljedica neprijateljskih reakcija iz homofobnog društva. Razlog je sljedeći: 1. premisa kaže da se društvo loše odnosi prema homoseksualcima i oni pate, 2. premisa kaže da je protivno najboljem interesu djeteta da bude homoseksualac. Zaključak je da ne bismo trebali stavljati dijete u okruženje u kojem ima visoke šanse da postane homoseksualac. Drugi argument slične je prirode, a to je da su djeca homoseksualaca izopćena, uznemiravana i ismijavana od strane svojih vršnjaka zbog toga što imaju homoseksualne roditelje. Zadnji argument je da dijete treba i oca i majku. Prema protivnicima istospolnog roditeljstva, djeca trebaju roditelje s oba spola kako bi naučila odgovarajuće rodno ponašanje i kako bi se normalno razvila (Pennings, 2011).

Istraživački podaci u pogledu stavova prema istospolnim brakovima u Grčkoj pokazali su da su sudionici s manje pozitivnim i tolerantnim stavovima vjerojatno konzervativniji, religiozniji, stariji, uglavnom muškarci i bez kontakta s LGBTQ+ osobama (Grigoropoulos, 2019, prema Iraklis, 2020). Daljnji rezultati istraživanja u Grčkoj pokazali su da 50% Grka podupire istospolne brakove dok je 26% ispitanika bilo za istospolne parove koji su posvojili dijete (diaNEOsis istraživanje, 2017, prema Iraklis, 2020). Također, podaci iz ispitivanja javnog mijenja koje je provelo Europsko socijalno istraživanje pokazalo je da 56% Grka podupire istospolne brakove i 30% je bilo za istospolne partnere koji su posvojili dijete. Grčka je priznala istospolne koji su posvojili dijete. Grčka je priznala istospolne zajednice dopuštajući istospolnim parovima sklapanje sporazuma o suživotu 24. prosinca 2015. godine (Europsko

socijalno istraživanje, 2013, prema Iraklis, 2020). U razdoblju od 2007. do 2011. godine može se vidjeti kako je javna osuda istospolnog roditeljstva u SAD-u pada s 50% na 35%, dok je prihvaćanje ostalo relativno stabilno (Pew Research Center, 2011).

Bos, Gartrell, Koh, Rothblum i Van Beusekom (2019) proveli su longitudinalno istraživanje kojim su htjeli istražiti koja su najizazovnije i najbolja iskustva kod odgajanja djece u netradicionalnim obiteljima. Ispitanici su odgovorili kako su im najizazovnije iskustva: (1) problemi zbog iskustava njihove djece s isključenošću iz društva, heteroseksizmom ili homofobnom stigmatizacijom (33,3%); (2) obitelj podrijetla koja ne prihvaća njihovu lezbijsku obitelj (16,2%); (3) neprestani proces obrazovanja društva o LGBT roditeljima (14,5%); (4) homofobija ili neprijateljstvo prema njihovoj netradicionalnoj obitelji (12,8%); (5) nedostatak pravne zaštite za takve obitelji (9,4%). Sudionica istraživanja Pat (pseudonim) opisala je teško razdoblje kroz koje je prolazio njezin sin: „Najizazovnije iskustvo bilo je pokušati ga izvući iz srednjoškolskih godina kada bi ga djeca zadirivala da ima lezbijske roditelje ili ga optužili da je i on sam gay zbog toga.“ Samantha se osjećala posebno loše zbog načina na koji je njezin sin isključen: „Njegov najbolji prijatelj je imao oca koji nije odobravao da nemamo muškarca/muža u kući. Otac nije dopustio da njegov sin prenoći u našoj kući, a naš sin nikada nije bio pozvan na rođendane svog prijatelja.“ Judith je smatrala izazovnim objasniti neznanje i ignoriranje drugih ljudi svojoj djeci kada su bila mala. Bee je ukazala na poteškoće pri objašnjavanju svom djetetu da pokuša shvatiti zašto njezinom prijatelju iz vrlo religioznog okruženja nije bilo dopušteno doći na njezinu zabavu za 12. rođendan. Neki roditelji su se osjećali tužno ili povrijeđeno kada su se njihova djeca sramila vrste obitelji iz koje dolaze zbog stigmatizacije (Bos i sur., 2019). Sarantakos (1996) je u svom istraživanju analizirao probleme s kojima se susreću homoseksualni parovi u kohabitaciji. U istraživanju je sudjelovalo 82 homoseksualna para (42 lezbijska i 40 gay) odabranih uzorkom snježne grude, s prebivalištem u gradskim i seoskim područjima triju australijskih država. Rezultati su pokazali da su najčešći problemi s kojima se susreću istospolni roditelji: negativni stavovi (61%), diskriminacija pri zapošljavanju (19%), obrazovanje (11%), održavanje dohodaka (17%), podjela imovine (66%), nasljedna prava (84%), medicinska pomoć (14%), migracije (11%), financije (22%) i medijska pokrivenost (28%) (Sarantakos, 1996).

Goldberg i Smith (2014) koristili su višerazinski model kako bi ispitali odnos između percepcije stigme istospolnih roditelja u različitim kontekstima i njihove samoproglashene uključenosti u školske aktivnosti, odnosa s učiteljima, zadovoljstva školom, koristeći uzorak od 68 istospolnih parova (132 roditelja) koji su posvojili djecu vrtićke dobi. Rezultati su pokazali kako je percepcija roditelja o školskoj stigmi bila visoko korelirana s percipiranom

isključenošću roditelja, $r = .54$ i umjereno povezana s percipiranom homofobijom zajednice, $r = .30$. Postojale su male korelacije između percipirane isključenosti roditelja i homofobne zajednice, $r = .18$ i percipirane isključenosti roditelja, $r = -.23$. U višerazinskom modelu koji predviđa uključenost roditelja, percipiranu školsku stigmatu, percipiranu homofobiju zajednice, percipiranu isključenost roditelja i spol, uneseni su kao prediktori. Uključene su i sljedeće kontrole: dob djeteta, vrsta škole, obrazovanje roditelja, obiteljski prihod i radno vrijeme roditelja. Hipoteze su djelomično potkrepljene. U ovom modelu, homofobija zajednice bila je pozitivno povezana s uključenošću, tako da su roditelji koji su svoje zajednice doživjeli kao homofobne izvijestili da su više uključeni u školske aktivnosti. Osim toga, percipirana isključenost roditelja bila je negativno povezana s odnosima roditelj-učitelj, tako da su roditelji koji su percipirali više isključenosti prijavili lošije odnose. Sljedeći prediktori bili su beznačajni: homofobna zajednica i spol roditelja. Nijedna kontrola (dob djeteta, vrsta škole, obrazovanje, prihodi, radno vrijeme) nije bila značajna. Zatim su testirali interakciju između percipirane isključenosti drugih roditelja i s drugim roditeljima. Interakcija je bila značajna. U ovom modelu, percipirana školska stigma nastavila je biti značajna, ali percipirana isključenost drugih roditelja nije bila. U njihovom konačnom modelu percipirana školska stigma i dalje je bila značajna ($p = .048$). Dalje, percipirana školska stigma bila je negativno povezana sa zadovoljstvom, tako da su roditelji koji su prijavili nižu razinu stigmatu prijavili niže zadovoljstvo. Nijedan drugi prediktor nije bio statistički značajan (Goldberg i Smith, 2014).

Morse, McLaren i McLachlan (2007) koristili su opise slučaja kako bi istražili stavove prema istospolnom roditeljstvu među australskim heteroseksualcima. Korišteni opisi slučaja sadržavali su obiteljsku situaciju u kojoj se seksualna orijentacija roditelja razlikovala. Istraživači su otkrili da su svi sudionici vjerovali da su u usporedbi s heteroseksualnim roditeljima, gay i lezbijski roditelji manje emocionalno stabilni, odgovorni, kompetentni, osjetljivi i brižni roditelji (Morse, McLaren, McLachlan, 2007, prema Massey, Merriwether i Garcia, 2014). Massey (2007) je došao do sličnih rezultata među američkim sudionicima. U ovom istraživanju sudionici su odgovorili na vinjetu koja opisuje scenu u restoranu u kojoj se četverogodišnji dječak loše ponaša, a jedan od njegova dva roditelja je mora intervenirati. Seksualna orijentacija roditelja i spol nasumično su dodijeljeni, a od sudionika je zatraženo da procijene roditeljske vještine intervenirajućeg roditelja. Sudionici s višom razinom tradicionalnog heteroseksizma procjenjivali su negativno gay i lezbijske roditelje (Massey, 2007, prema Massey, Merriwether, Garcia, 2014). McLeod i sur. (1999) proveli su slično istraživanje sa 151 heteroseksualnih studenata. Njihov zadatak je bio pročitati dvije vinjete koje opisuju gay par ili heteroseksualni par i njihovog usvojenog sina. Opis slučaja je sadržavao

situaciju u kojoj sin prelazi u novu srednju školu usred „blage obiteljske nesloge“. Ispitanici su procijenili emocionalnu stabilnost, odgovornost i kompetenciju roditelja; koliko su bili puni ljubavi, osjećaja i brige; koliko su kvalitetnog vremena proveli s djetetom i njihovu sposobnost da budu dobri uzori. Rezultati su pokazali da postoje razlike u ocjenjivanju gay parova u usporedbi s heteroseksualnim parovima. Neočekivano, ispitanici vide gay oca kao brižnijeg, tj. da provodi više kvalitetnog vremena sa svojim sinom i da ima više ljubavi prema svom sinu u usporedbi s heteroseksualnim ocem. Postojao je i trend u ocjenjivanju gay očeva kao brižnijih i odgovornijih od heteroseksualnih očeva. Unatoč ovim pozitivnim rezultatima ispitanici su također ukazali na to da je sin kojeg je odgojio gay par bio uznemireniji od sina kojeg je odgojio heteroseksualni par. Nadalje, sin kojeg je odgojio gay par ocijenjen je kao da doživljava veću zbunjenost u vezi sa svojim seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom u usporedbi sa sinom kojeg je odgojio heteroseksualni par. Konačno, studenti su naznačili da bi preraspodjela skrbnštva bakama i djedovima bila korisnija za sina kojeg su odgojili gay roditelji u usporedbi sa sinom kojeg su odgojili heteroseksualni roditelji. Ovo istraživanje pokazuje da iako studenti homoseksualno roditeljstvo percipiraju pozitivno, ishode za sina kojeg su odgojili homoseksualni roditelji doživljavaju negativno (McLeod i sur., 1999, prema McLachlan, McLaren i Morse, 2007). Godine 1998. provedeno je telefonsko istraživanje u Norveškoj, a pokazalo je da između 41% i 48% norveške populacije vjeruje da će djeca biti povrijeđena tijekom odrastanja s lezbijskim i gay roditeljima (MMI, 1998, prema Anderssen, Hollekim i Slaatten, 2012). Novije istraživanje koje su proveli Morse i suradnici (2008) o stavovima stanovništva prema homoseksualnim roditeljima i projiciranim ishodima na njihovu djecu (n = 1,217) otkrilo je da su homoseksualni roditelji ocijenjeni s lošijim ocjenama od heteroseksualnih roditelja u varijablama kao što su sposobnost odgajanja i bivanje dobrim uzorom za djecu. Istraživanje je još pokazalo da sudionici vjeruju kako će djeca koju su odgojili homoseksualni roditelji vjerojatno doživjeti zbunjenost oko svog rodnog identiteta i seksualne orijentacije, biti homoseksualci, doživjeti loše odnose s vršnjacima, stigmatizaciju i zadirkivanje (Morse i sur., 2008, prema Anderssen, Hollekim i Slaatten, 2012). Uspoređujući u paru heteroseksualne i homoseksualne roditelje uz pomoć post-hoc Tukey testa Fontaine i Gato (2015) otkrili su značajne razlike između heteroseksualne i homoseksualne orijentacije (nisu pronađene razlike između gay i lezbijskih parova). Ispitanici su izjavili da su lezbijski i gay parovi manje emocionalno stabilni od heteroseksualnih kolega i postoji veća vjerojatnost da će zlostavljati dijete te općenito biti lošiji roditelji. Isto je uočeno i za podskale razvoja djeteta. Ispitanici su izjavili da djeca koju su usvojile lezbijske i gayevi imaju veće šanse biti žrtve i biti

psihološki poremećena, a manje šanse biti psihološki prilagođena i imati normalan seksualni razvoj (Fontaine i Gato, 2015).

Massey, Merriwether i Garcia (2014) istraživanjem su otkrili da tradicionalni (staromodni) heteroseksizam i dalje negativno utječe na prosudbe heteroseksualaca o istospolnom roditeljstvu. Utvrđeno je da sudionici s višim razinama tradicionalnog heteroseksizma procjenjuju roditeljska ponašanja istospolnih roditelja negativnije od istih roditeljskih ponašanja roditelja suprotnog spola. Dalje, moderne anti-homoseksualne predrasude (mjereno kao poricanje diskriminacije) povezane su sa seksualnom orijentacijom roditelja i roditeljskim ponašanjem te utječu na procjenu roditeljskog ponašanja kod sudionika. Sudionici koji su imali više razine u modernim anti-homoseksualnim predrasadama bili su kritičniji prema negativnim roditeljskim ponašanjima istospolnih roditelja nego prema istim ponašanjima kod roditelja suprotnog spola. Međutim, ta razlika nije pronađena u pozitivnim roditeljskim situacijama. Istraživanje je još pokazalo da će pri procjeni negativne roditeljske situacije muški sudionici s višim razinama poricanja diskriminacije procijeniti istospolne roditelje znatno niže od roditelja istog spola. Te razlike nisu pronađene među sudionicama ili u pozitivnim roditeljskim situacijama (Massey, Merriwether, Garcia, 2014).

Slično istraživanje proveli su Di Battista, Paolini i Pivetti (2020), a htjeli su istražiti mehanizme povezivanja i uvjetne procese na kojima se temelji procjena sposobnosti istospolnih roditelja. Talijanski cisrodni heteroseksualni sudionici pročitali su jednu od četiri vinjete koje opisuju obiteljsku situaciju – dvije vrste istospolnih roditelja (tj. roditelji i očusi/maćehe) i dvije vrste heteroseksualnih roditelja (roditelji i očusi/maćehe) – u kojima se dijete loše ponašalo. Nakon čitanja vinjete sudionici su ocijenili roditeljsku sposobnost i u kojoj se mjeri djetetovo loše ponašanje može pripisati roditeljskom odnosu. Analiza je pokazala da su istospolni roditelji percipirani kao manje sposobni roditelji za razliku od roditelja različitog spola. Sudionici sa srednjom ili visokom razinom su ih smatrali više odgovornim za nedolično ponašanje djeteta (Di Battista, Paolini i Pivetti, 2020).

U svom istraživanju Fontaine i Gato (2013) bavili su se stavovima o seksualnom i rodnom razvoju djece koju su posvojili gay i lezbijski parovi. Podatke su prikupili 768 studenata preddiplomskog studija u dobi od 18 do 36 godina, a većina ispitanika bile su žene (64,7%). Ispitanici su prvo odgovarali na demografski upitnik, zatim su pročitali opis slučaja i na kraju ispunili upitnik od 12 točaka stvoren posebno za istraživanje. Ispitanici su nasumično raspoređeni u jednu od šest opisa slučaja: (1) lezbijski par koji pokušava posvojiti žensko dijete, (2) lezbijski par koji pokušava posvojiti muško dijete, (3) gay par koji pokušava posvojiti žensko dijete, (4) gay par koji pokušava posvojiti muško dijete, (5) heteroseksualni par koji

pokušava posvojiti žensko dijete ili (6) heteroseksualni par koji pokušava posvojiti muško dijete. Rezultati su pokazali značajne razlike između heteroseksualaca i homoseksualaca (nisu pronađene razlike između gay i lezbijskih parova u svim zavisnim varijablama. Ispitanici su pokazali mišljenja da je dijete posvojeno od heteroseksualnog para imalo veću vjerojatnost postati heteroseksualno od djeteta posvojenog od homoseksualnog para. Ispitanici, posebno muškarci, izjavili su da će seksualna orijentacija roditelja utjecati na dječji normativni seksualni i rodni razvoj. I muškarci i žene su pretpostavili da će djeca oponašati seksualnu orijentaciju svojih istospolnih roditelja, ali ne i heteroseksualnih roditelja. Što se tiče normativnog rodnog ponašanja ispitanici su izvijestili da će dječaci s lezbijskim majkama proći gore od djevojčica koje se nalaze u istoj situaciji. Ispitanici nisu izrazili istu zabrinutost zbog ponašanja djevojčica koju su odgojili muškarci. Konačno, ispitanici su pretpostavili da će dječaci ($M = 0.93$, $SD = 2.15$) proći gore od djevojčica ($M = 1.98$, $SD = 1.67$) ako ih posvoji gay par (Fontaine i Gato, 2013).

Različita istraživanja koja su ispitivala stavove okoline prema istospolnim obiteljima ukazala su kako ispitanici percipiraju istospolne roditelje kao manje kompetentne, emocionalno nestabilne, nedovoljno brižne i odgovorne. Ispitanici su izjavili da će gay roditelje zlostavljati svoju djecu i generalno im biti loši roditelji. Oni smatraju kako će njihova djeca imati veće šanse postati socijalno diskriminirana, postati žrtvama vršnjačkog nasilja, doživjeti zbunjenosti u vezi seksualne orijentacije i rodnog identiteta te i sami postati homoseksualcima. No jedno istraživanje je pokazalo kako su ispitanici pozitivno ocijenili gay očeve i percipirali ih brižnijima od heteroseksualnih očeva. Izjavili su da gay očevi kvalitetnije i češće provode vrijeme sa svojom djecom, ali su zato izjavili da će njihova djeca biti zbunjena po pitanju rodnog i seksualnog identiteta. Isto tako su naznačili da je djeci bolje živjeti s bakama i djedovima nego s gay očevima. S druge strane istospolni roditelji potvrđuju postojanost društvenih predrasuda prema njima. Istraživanja pokazuju kako su istospolnim roditeljima najveći izazovi kod odgajanja djece: homofobna stigmatizacija, diskriminacija, neprijateljstvo i negativan oblik na takav oblik obitelji, nedovoljna pravna zaštita itd.

10. Rodne razlike u stavovima prema istospolnom roditeljstvu

Rod i rodne uloge važni korelati prema homoseksualnim stavovima (Fontaine i Gato, 2015). Kite i Deaux (1987) predložili su koncept „generaliziranog sustava rodnog uvjerenja“ kako bi objasnili taj odnos. Prema autorima, osim (a) skupa uvjerenja o muškarcima i ženama, (b)

stereotipa o muškosti i ženskosti, (c) stavova o odgovarajućim ulogama za muškarce i žene, ovaj sustav vjerovanja također uključuje percepciju o osobama koje krše tradicionalne rodne uloge, uključujući lezbijke i gayeve (Kite i Deaux, 1987, prema Fontaine i Gato, 2015). Kite i Whitley (1996, 1998) navode da mnogi ljudi imaju implicitne teorije koje izjednačavaju homoseksualnost s međurodnim ponašanjem; očekuju da homoseksualci budu slični heteroseksualnim ženama i lezbijke heteroseksualnim muškarcima, ne samo u pogledu seksualne privlačnosti, već i u smislu osobina ličnosti, interesa, vještina i ponašanja. Negativni stavovi prema homoseksualnosti imaju svoje korijene u percepciji kršenja tradicionalnih rodni uloga, a ljudi koji se čvršće pridržavaju rodni uloga također imaju više negativne stavove prema lezbijkama i homoseksualcima (Kite i Whitley, 1996, 1998, prema Fontaine i Gato, 2015). Heteroseksualni muškarci su ti koji se čvršće pridržavaju rodni uloga, a to čine iz nekoliko razloga (Fontaine i Gato, 2015). Connell (1987, 1995) je naglasio da su muškost i ženskost relacijski koncepti i zbog toga su tijekom svog života muškarci cijelo vrijeme morali utvrđivati svoju muškost i dokazivati da nisu žene te razlikovati sebe i stvari koje rade od ženskog ponašanja. Žene nisu izložene istom pritisku jer je ženstvenost više povezana s prirodom nego s ponašanjem, zato što žene mogu rađati djecu (Badinter, 1997, prema Fontaine i Gato, 2015).

U svojoj meta-analizi o učinku roda na stavove prema homoseksualnosti, Kite i Whitley (1996) dosljedno su pokazali da više heteroseksualnih muškaraca nego heteroseksualnih žena ima negativne stavove prema homoseksualnim osobama. Štoviše, razlike između muškaraca i žena mogu se vidjeti u stavovima prema gayevima, ali ne i prema lezbijkama. Muškarci imaju negativnije stavove prema homoseksualnim muškarcima nego prema lezbijkama, a žene prijavljuju istu razinu prihvaćanja dviju neheteroseksualnih orijentacija. Homofobija je stoga ključna stavka za odbacivanje ženstvenosti i afirmaciju heteroseksualne muškosti (Kite i Whitley, 1996, prema Fontaine i Gato, 2015). Rezultati istraživanja koje su proveli Massey (2007) te Massey, Merriwether i Garcia (2013) pokazuju da su muški ispitanici ocijenili lezbijske majke i homoseksualne očeve negativnije nego njihove kolegice (Massey, 2007, Massey i sur., 2013, prema Fontaine i Gato, 2015). Rye i Meaney (2010) otkrili su da muškarci i žene imaju drugačiji standard procjene roditeljske kompetencije ovisno o seksualnoj orijentaciji roditelja. Dok su žene jednako ocijenile roditeljsku kompetenciju muških heteroseksualaca i homoseksualaca, smatrajući ih superiornijim od roditeljske kompetencije lezbijskih majki, u slučaju muškaraca postojale su razlike između tri seksualne orijentacije (prema redosljedu odgovarajućih kompetencija: heteroseksualne, lezbijske i gay). Tako su ispitanici ovog istraživanja imali više negativnih stavova prema istospolnim parovima vlastitog

spola: žene su preferirale gay par u odnosu na lezbijski par, dok su muškarci preferirali lezbijski par (Rye i Meaney, 2010, prema Fontaine i Gato, 2015). Autori Fontaine i Gato (2015) analizirajući podatke svog istraživanja otkrili su da muškarci smatraju gay i lezbijske parove manje stabilnima od svojih heteroseksualnih kolega, dok žene nisu razlikovale tri seksualne orijentacije. Sličan rezultat između muškaraca i žena pronađen je i za zlostavljanje i roditeljsku sposobnost (nisu pronađene razlike između gay i lezbijskih parova). Žene su izjavile da lezbijski i gay parovi imaju veće šanse zlostavljati dijete od svojih heteroseksualnih kolega te da su manje sposobni za brigu o djetetu. Što se tiče podskale za dječji razvoj, uočene su razlike u muškom uzorku. Muškarci su smatrali da djeca koju je posvojio lezbijski ili gay par imaju veće šanse biti psihološki poremećena, manje psihosocijalno prilagođena i također imaju manje šanse za normalan seksualni razvoj. Varijabla viktimizacija bila je iznimka. Muški ispitanici izjavili su da dijete koje je posvojio gay ili lezbijski par ima veće šanse postati žrtvom nasilja od djeteta koje je posvojio heteroseksualni par. Žene nisu smatrale da seksualna orijentacija roditelja utječe na većinu aspekata razvoja djeteta. Kao i muški ispitanici, smatrale su da dijete koje je posvojio istospolni par ima veće šanse biti žrtvom socijalne diskriminacije (Fontaine i Gato, 2015).

Istraživanja pokazuju da postoje rodne razlike u stavovima prema istospolnom roditeljstvu. Naime, rezultati pokazuju kako su muškarci negativniji po pitanju istospolnog roditeljstva za razliku od žena. Ako već trebaju odabrati gay ili lezbijsko roditeljstvo, prije će odabrati lezbijsko roditeljstvo. Muškarci smatraju istospolne roditelje nesposobnima za odgajanje djece, dok su žene tolerantnije po pitanju istospolnog roditeljstva. Muški ispitanici vjeruju da će djeca odgojena u istospolnim zajednicama biti manje psihosocijalno prilagođena, neće imati normalan seksualni razvoj, biti će psihološki poremećena i imati će veće šanse postati žrtvom socijalne diskriminacije. Istraživanja pokazuju kako ispitanici imaju negativnije stavove prema istospolnim parovima istog spola, pa su tako žene prije odabirale gay roditelje, a muškarci lezbijske roditelje.

11. Homofobija

Važno je zapamtiti da LGBTQ populacija nije monolitna i da postoji značajna razlika među queer⁷ ljudima gdje sjecišta rase, etničke pripadnosti, klase, dobi, spola, obitelji i religije igraju

⁷ Queer – osoba koja je gay, lezbijka, biseksualna, panseksualna ili na drugi način nije heteroseksualna (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/queer>).

glavnu ulogu u društvenom iskustvu i psihodinamici. Poveznica i intersekcionalnost su dva pojma koja pomažu u osvjetljavanju uloge koju različiti sociokulturni konteksti igraju u formiranju u LGBTQ identiteta. Pionirski psihoanalitičar Enrique Pichon-Riviere razvio je teoriju veza koja se bavi bezbrojnim isprepletenim silama koje oblikuju psihički, relacijski i obiteljski život. Pichon-Riviere proširio je pojam „unutarnji svijet“ Melanie Klein, a zamišljen je kao unutarnje veze koje su konstantno informirane i konstantno se informiraju od strane vanjskih veza, tako da postoji stalna interakcija između unutarnjih i vanjskih iskustava i šireg društvenog svijeta. Poveznice sadrže i vertikalne i horizontalne osi; prva od njih povezuje generacije nesvjesnim transgeneracijskim prijenosima, a druga povezuje osobe s partnerima, obitelji, zajednicom i društvom (Scharff, Losso i Setton, 2017, prema McCann, 2021). U novije vrijeme, koncept intersekcionalnosti⁸ postao je gotovo sveprisutan unutar američke kulture, posebno među zajednicama socijalne pravde gdje se koristi za predstavljanje međusobno povezanih sustava moći, ugnjetavanja i privilegiranih pojedinaca te za opisivanje kako se sociokulturna iskustva sijeku kako bi informirala jedinstvenu matricu identiteta pojedinca (McCann, 2021). Kroz objektiv intersekcionalnosti znamo da su neki LGBTQ pojedinci i parovi osjetljiviji na sustavno ugnjetavanje od drugih. Na primjer, crne trans žene suočavaju se s većom stigmom, diskriminacijom i nasiljem od queer ljudi bijele boje kože i koji se identificiraju kao cisrodni (Human Rights Campaign Foundation, 2018, prema McCann, 2021).

Povijesno gledano kada su se psihoanalitičari bavili seksualnim i rodnim razlikama, odnosno bilo kakvim izražavanjem seksualnosti ili spola koje nije heteroseksualno, fokus je bio na etiologiji, odnosno u razumijevanju zašto su te razlike postojale. Temeljna pretpostavka na temelju heteronormativnosti počivala je na uvjerenju da je heteroseksualnost prirodno i normalno izražavanje seksualnosti odraslih, a sva odstupanja od ove norme su rezultat neriješenih razvojnih poteškoća. Psihoanaliza je promatrala homoseksualnost kao mentalnu bolest, patologiju ili u najmanju ruku kao nezrelost, što je kasnije stvorilo kulturne stavove i predrasude prema LGBTQ osobama (McCann, 2021).

Mnogi u američkoj psihoanalitičkoj zajednici snažno su se usprotivili odluci Američkog psihijatrijskog udruženja (APA) o uklanjanju homoseksualnosti iz Dijagnostičkog i statističkog priručnika 1973. godine (Drescher, 2008, prema McCann, 2021). S druge strane, velike profesionalne organizacije za mentalno zdravlje poput Američkog psihološkog udruženju i Nacionalnog udruženja socijalnih radnika poduprle su odluku APA-e. Psihoanalitičari su se i

⁸ Intersekcionalnost – složen, kumulativan način na koji se učinci višestrukih oblika diskriminacije (kao što su rasizam i seksizam) kombiniraju, preklapaju ili sijeku, posebno u iskustvima marginaliziranih pojedinaca ili skupina (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/intersectionality>).

dalje bunili protiv normalizacije homoseksualnosti i nastavili su predstavljati homoseksualnost kao mentalni poremećaj. Važno je zapamtiti da je do 1991. godine Američka psihoanalitička udruga (APsaA) otvorena branila stručnjacima za mentalno zdravlje koji su bili homoseksualci da se obučavaju u njihovim centrima za rad. Koju godinu kasnije točnije 1997. godine Američka psihoanalitička udruga (APsaA) postala je prva prepoznata organizacija za mentalno zdravlje koja je dala podršku gay brakovima (McCann, 2021).

Godine 2019. na 50. obljetnicu nereda u Stonewallu bivši predsjednik APsaA-e Lee Jaffe službeno se ispričao za ulogu koju je psihoanaliza odigrala u predrasudama prema LGBTQ osobama. Slične promjene dogodile su se i u Ujedinjenom Kraljevstvu i ostalim dijelovima Europe. Promjene unutar kulture psihoanalize u pogledu na LGBTQ identitet informiraju i o njima se informira širi društveni napredak. Kako se horizontalna os mijenja u korist LGBTQ prava i njihove zastupljenosti, vjerojatnije da će mlade gay osobe pronaći podršku unutar vlastite obitelji i zajednice, što će smanjiti stope samoubojstava (McCann, 2021).

Brojna istraživanja bavila su se utjecajem homofobije na istospolne roditelje i njihovu djecu. Tako su Farr i sur. (2016) zaključili u svom istraživanju da je 65% od 49 djece koju su usvojili istospolni roditelji (27 gayeva i 22 lezbijki; prosječna dob djece = 8,06 godina, SD = 6,11) izjavilo da se njihove obitelji razlikuju od drugih u nekom svojstvu. Većina djece (57%) spomenula je iskustva mikroagresije, kao što su heteroseksizam, prisilno „izlaženje iz ormara“ i zadirkivanje zbog vrste obitelji u kojoj žive. Međutim, u prosjeku su osjećaji djece o obiteljskoj razlici i mikroagresijama bili srednjeg intenziteta (Farr i sur., 2016, prema Bos, Gartrell, Koh, Rothblum i Van Beusekom, 2020). Kuvalanka i sur. (2014) su u svom istraživanju ispitivali odrasle osobe s lezbijskim roditeljima kako su reagirali na homofobnu stigmatizaciju tijekom adolescencije. Uzorak im se sastojao od 30 ispitanika koji su u prosjeku imali 21 godinu. Polovica ispitanika rođena je u planiranim lezbijskim obiteljima, a druga polovica je rođena u heteroseksualnoj zajednici prije nego što su njihove majke javno izjavile da su lezbijke. Gotovo svi sudionici ovog istraživanja bili su izloženi negativnim komentarima o vrsti obitelji u kojoj žive. Polovica ispitanika također je izjavila o strukturalnim oblicima stigme u kojima su vlada, škole, crkve, mediji i druge institucije diskriminirale te nisu zaštitile LGBT osobe i njihove obitelji. Od 30 sudionika, više od trećine njih izvijestilo je da su bili zabrinuti da će ih drugi zadirkivati zbog seksualne orijentacije svojih majki. Većina se nosila s tim strahovima ne govoreći drugima o vrsti obitelji u kojoj žive. Gotovo trećina navela je sa su imali prkosni stav pokušavajući izbjeći strah, ne dopuštajući da ih stigma gurne „u ormar“. Oni nisu dopuštali da ih se stigmatizira te su se čak aktivirali tako što su educirali ljude o negativnim

posljedicama stigmatizacije i o suočavanju s njom. Za posljednju trećinu ispitanika proživljena stigmatizacija nije igrala glavnu ulogu u njihovim životima i oni su je jednostavno ignorirali (Kučalanka i sur., 2014, prema Bos i sur., 2020). Van Gelderen i sur. (2012) proveli su istraživanje o adolescentima koji žive s lezbijskim majkama i strategijama kojima se koriste pri suočavanju s okolinom u vezi seksualne orijentacije svojih majki. Rezultati istraživanja su pokazali da su adolescenti tajnoviti u vezi seksualne orijentacije svojih roditelja, odnosno koriste se strategijom izbjegavanja suočavanja s pritiscima vršnjaka. Druga najčešće spomenuta strategija bila je tješjenje sebe tako da se preoblikuje proživljeno iskustvo (npr. Neki su rekli da su nešto naučili iz susreta). Ova vrsta aktivnog emocionalnog suočavanja prilagodljiva je strategija (Van Gelderen i sur., 2012, prema Bos i sur., 2020). Bos i suradnici (2020) proveli su istraživanje kojim su htjeli istražiti povezanost postizanja smisla života s proživljenom homofobnom stigmatizacijom i strategijama suočavanja. Uzorak su im bili adolescenti koji su odrasli s majkama lezbijkama. Sudionici su ispunili internetsku anketu koja sadrži pitanja o homofobnoj stigmatizaciji, strategijama suočavanja (usmjereni na probleme, aktivni emocionalno i izbjegavajuće emocionalno suočavanje) i o smislu života. Rezultati su pokazali da su sudionici imali relativno niske ocjene o homofobnoj stigmatizaciji i izbjegavanju emocionalno suočavanja (maladaptivna strategija suočavanja) i relativno visoke ocjene o značenju u životu, usmjerenosti na probleme i aktivnom emocionalnom suočavanju (adaptivne strategije suočavanja). Sudionici s visokim ocjenama na mjeri koja se odnosila na suočavanje s problemima pokazali su veće ocjene na mjeri o značenju u životu ($r = 0,33$, $p = 0,004$) i na aktivnom emocionalnom suočavanju ($r = 0,29$, $p = 0,012$) (Bos i sur., 2020).

Rezultati prethodnih istraživanja ukazuju na to da djeca istospolnih roditelja prolaze kroz zadirkivanje i maltretiranje od strane vršnjaka zbog seksualne orijentacije svojih roditelja. Mnogi ispitanici ne žele reći da su im roditelji homoseksualne orijentacije kako ne bi postali žrtvama nasilja. Neki ispitanici su otvoreno izjavili koje su im seksualne orijentacije roditelji i trudili se educirati javnost o posljedicama stigmatizacije homoseksualnih pojedinaca.

12. Rizik od zlostavljanja istospolne djece

Sullins (2015) navodi da čimbenici poput nestabilnosti i stigmatizacije imaju snažan učinak na emocionalni stres djece, ali ne postoji razlika između istospolnih obitelji i obitelji suprotnog spola. Čak se djeca s roditeljima suprotnog spola više maltretiraju od onih s istospolnim roditeljima iako ukupna razlika nije iznad varijacija uzrokovanja (Sullins, 2015).

Važno je da profesionalci razviju programe kojima bi se identificiralo i rješavalo homofobično nasilje i zlostavljanje u školama te bi se tako zaštitilo djecu gayeva i lezbijki i osigurao bi im se normalan socijalni i psihološki razvoj. Ključna stavka ovakvih programa bila bi otvoreno razgovaranje o različitim seksualnim orijentacijama i identitetima te posebno relacijskoj dimenziji između gayeva, lezbijki, biseksualaca i njihovih obiteljskih konfiguracija (Costa, 2014). U tehničkom izvještaju Europskog vijeća o pravima djece spomenuto je da dobrobit djece ne ovisi toliko o obiteljskoj konfiguraciji, nego više o legalnoj zaštiti na koju imaju pravo. Dalje se spominje da je diskriminaciji najveća prijetnja dobrobiti i stabilnosti djece, a događa se upravo zato što većina europskih država ne priznaje njihove obitelji (Lowe, 2009, prema Costa, 2014). Roditelji isto mogu pomoći u zaštiti djece od zlostavljanja i maltretiranja u školi uz pomoć razgovora. Webber Ollen i Goldberg (2016) navode da istospolni roditelji vode ovakve razgovore kada vjeruju da su njihova djeca došla u odgovarajuću dob kada počinju biti svjesni društvenih stigma oko homoseksualnosti (Webber Ollen i Goldberg, 2016, prema Flores i Morrison, 2021). Ovi razgovori omogućuju djeci da se bolje i lakše nose s homofobijom (Gartrell, Banks, Reed, Hamilton, Rodas i Deck, 2000, prema Flores i Morrison, 2021).

13. Razvoj djece u istospolnim obiteljima

Velik broj istraživanja je otkrio kako se djeca iz istospolnih obitelji ne razlikuju od druge djece, nebitno mjere li odnos s vršnjacima, samopoštovanje, ponašajne probleme, akademsko postignuće ili kvalitetu i toplinu obiteljskih odnosa. Američko udruženje psihologa predstavilo je 67 istraživanja koja su pokazala kako su djeca iz istospolnih obitelji ista kao ona iz heteroseksualnih obitelji. Ova istraživanja su otkrila da je seksualna orijentacija roditelja irelevantna za razvoj dječjeg mentalnog zdravlja i kvalitetu odnosa između roditelja i djeteta (Fields, 2018). Čak su najkonzervativniji kritičari priznali da djeca koja rastu u istospolnim obiteljima doista rastu u obitelji. To je izjavilo i dijete 6. razreda osnovne škole koje je odraslo uz majke lezbijke: „Obitelj se odnosi na osobe koje paze na mene i tretiraju me s ljubavlju i poštovanjem. Moja obitelj su ljudi koji su sa mnom svaki dan u životu...Mi se svi volimo voziti biciklom i ići zajedno negdje. Nemojte se sramite onoga što su vaši roditelji.“ (Fields, 2018, 13).

13.1. Socio-emocionalni razvoj djece u istospolnim obiteljima

Istraživanje o socio-emocionalnom razvoju djece također je poboljšano perspektivom životnog vijeka, koja na razvoj gleda kao na proces od začeca nadalje (Freund i Lamb, 2010, prema Golombok i Tasker, 2015). Ovaj pristup su u odnosu na netradicionalne obitelji koristili Hetherington i Stanley-Hagan (2002) koji su konceptualizirali razvod, samohrano roditeljstvo i ponovni brak kao niz prijelaza od kojih svaki može utjecati na roditeljstvo i prilagodbu djeteta te može imati veći utjecaj u godinama neposredno nakon tranzicije ili kada se obiteljska tranzicija podudara s razvojnom tranzicijom (Hetherington i Stanley-Hagan, 2002, prema Golombok i Tasker, 2015). Istraživanja socioemocionalnog razvoja djece u promjenjivom obiteljskom kontekstu pružaju „prirodne eksperimente“, pri čemu se čimbenici koji obično idu zajedno mogu ispitivati samostalno (Rutter, 2007, prema Golombok i Tasker, 2015). Dakle, istraživanja novih obiteljskih oblika mogu rasvijetliti utjecaj spola, seksualne orijentacije i genetske povezanosti roditelja na razvoj djeteta (Golombok, 2000, 2005, prema Golombok i Tasker, 2015). Neki istraživači tvrde da će djeca koju su odgojili homoseksualci imati veću vjerojatnost da će doživjeti zbunjenost oko svojih seksualnih identiteta, depresiju i niz drugih bolesti (Wardle, 1997, Cameron i Cameron, 1996, Cameron, Cameron i Landess, 1996, prema Siker, 2006). Istraživanje koje je proveo Sullins (2015) pokazuje kako djeca u istospolnim obiteljima imaju dvostruko veću vjerojatnost da će iskusiti ozbiljne emocionalne probleme i probleme u ponašanju u usporedbi s djecom u heteroseksualnim obiteljima. Istospolni roditelji su izvijestili dva puta više od roditelja suprotnog spola da su njihova djeca doživjela definitivne ili teške emocionalne probleme (Sullins, 2015). Od djece čiju su roditelji prijavili da imaju ozbiljnih emocionalnih problema, 58% je imalo dijagnozu ADHD, 49% je imalo poteškoća u učenju, 7% imalo je intelektualne poteškoće, a 72% je imalo jednu ili više od te tri navedene dijagnoze (Bourdon, Goodman, Rae, Simpson, Koretz, 2005, prema Sullins, 2015). Djeca u istospolnim obiteljima su imala 1,8 do 2,1 veću vjerojatnost da će imati dijagnosticiranu jednu od tih poteškoća. Međutim razlika nije značajna za intelektualne poteškoće (Sullins, 2015). Također, djeca identificirana s emocionalnim problemima imaju veću vjerojatnost da će dobiti posebne obrazovne usluge (41%), posjetiti liječnika opće prakse za mentalno zdravlje (47%) ili posjetiti stručnjaka za mentalno zdravlje kao što je psihijatar ili licencirani savjetnik (58%). Osmero od desetero djece (80%) s emocionalnim problemima primilo je najmanje jednu od tih usluga (Bourdon i sur., 2005, prema Sullins, 2015). Iako je udio djece u istospolnim obiteljima koja koriste ove usluge veći od udjela djece u obiteljima suprotnog spola, razlika za posjet stručnjaku za mentalno zdravlje je trivijalna i nije statistički značajna za korištenje posebnih

obrazovnih usluga (Sullins, 2015). Razvoj emocionalnih problema niži je kod djevojčica nego kod dječaka, viši je za djecu koja nisu bijele rase, povećava se s dobi djeteta, a potiskuje ga roditeljsko obrazovanje i prihodi. Kada su ti čimbenici uključeni, predviđeni relativni rizik od emocionalnih problema zbog istospolnih roditelja blago se povećava, za oko 13% u odnosu na osnovni model. Rizik za nestabilnost ukazuje na to da djeca koja žive u iznajmljenim četvrtima imaju 31% veću vjerojatnost da će doživjeti emocionalne probleme od djece čiji su roditelji vlasnici kuća. Međutim ta razlika čini vrlo malo (3%) razlika u riziku za emocionalne probleme. Istraživanje je pokazalo kako nestabilnost na razvoj emocionalnih problema kod djece vrijedi isto i za roditelje suprotnog spola i za istospolne roditelje (Sullins, 2015). Za razliku od prethodnih autora, Wainright i Patterson (2007) u svom istraživanju nisu pronašli razlike u psihosocijalnoj prilagodbi adolescenata iz istospolnih obitelji koje su uključivale depresivne simptome, anksioznost i samopoštovanje s njihovim vršnjacima iz heteroseksualnih obitelji. Neočekivano, adolescenti s istospolnim roditeljima prijavili su da se osjećaju povezaniji i prihvaćeno u školi od svojih vršnjaka u heteroseksualnim obiteljima (Wainright i Patterson, 2007). Sociolozi Judith Stacey i Timothy Biblarz objavili su 2001. godine u Američkom sociološkom pregledu analize 21 istraživanja o djeci istospolnih roditelja i otkrili su da takva djeca nemaju većih problema sa psihičkim stanjem od djece odgajane u konvencionalnim obiteljima. Na to je Stacey izjavila: „Mi znamo da seksualna orijentacija roditelja nije ključan faktor (za mentalno zdravlje). Dobar roditelj je dobar roditelj,...i roditelji koji se slažu i koji su dosljedni u odgoju djeteta bolje odgajaju dijete od roditelj koji nisu takvi.“ (Fields, 2018, 14).

Ahn, Baker i Crowl (2008) u svojoj meta-analizi bavili su se razvojnim ishodima i kvalitetom odnosa roditelj-dijete kod djece koju su odgojili istospolni roditelji. Ovo istraživanje predstavljalo je meta-analizu postojećih istraživanja. Ukupan broj sudionika uključenih u analizu iznosio je 564 za istospolne obitelji i 641 za heteroseksualne obitelji. Srednja dob djece u istraživanju bila je 10,4 godina (raspon 5-24 godina). Jedna od varijabli u istraživanju bila je „psihološka prilagodba“ djeteta. Analiza je pokazala kako je ukupna srednja razlika u psihološkoj prilagodbi djece bila 0,06 sa standardnom pogreškom od 0,05. Interval pouzdanosti od 95% za ukupnu srednju razliku u psihološkoj prilagodbi djece kretao se od -.02 do .18, što ukazuje na značajnu razliku u psihološkoj prilagodbi djece prema seksualnoj orijentaciji roditelja (Ahn i sur., 2008). Fedewa, Black i Ahn (2015) u svom su istraživanju otkrili da je ukupna veličina učinka na psihološku prilagodbu djece bila pozitivna i statistički značajna ($d = 0,06$, 95% CI: 0,0006 i 0,11). Ovaj rezultat ukazuje na to da se djeca koju odgajaju istospolni roditelji bolje prilagođavaju od onih koju odgajaju heteroseksualni roditelji.

Bos, Gartrell, Knox i Van Rijn-van Gelderen (2018) koristeći se podacima Nacionalnog istraživanja o dječjem zdravlju za razdoblje od 2011. do 2012. godine upoređivali su odnose između supružnika i partnera i odnose između roditelja i djeteta (obiteljski odnosi), roditeljski stres i opće zdravlje djece, emocionalne poteškoće, suočavanje s poteškoćama i učenje u lezbijskim obiteljima s roditeljima različitog spola koji imaju biološku djecu. Rezultati su pokazali da nisu uočene razlike između tipova kućanstava u obiteljskim odnosima ili bilo kakvih ishoda djece. Istospolna roditeljska kućanstva postigla su veći rezultat u vezi roditeljskog stresa (interval pouzdanosti od 95% = 2,03-2,30) od roditeljskih kućanstava različitog spola (interval pouzdanosti od 95% = 1,76-2,03), $p = .006$. Nije pronađena značajna povezanost između tipa kućanstava i obiteljskih odnosa ili tipa kućanstava i roditeljskog stresa, za bilo kakve ishode djece. Pozitivan odnos roditelj-dijete povezan je s višom razinom općeg zdravlja djece. Emocionalne poteškoće djece bile su negativno povezane s prediktorima obiteljskih odnosa (odnos supružnika/partnera i odnos roditelja i djeteta) i pozitivno s prediktorom roditeljskog stresa. Štoviše, djeca su imala manje emocionalnih poteškoća kada su roditelji izvijestili o pozitivnom međusobnom odnosu, pozitivnom odnosu s djetetom i nižim razinama roditeljskog stresa. Suočavanje s problemima i učenje pozitivno su povezani s odnosom roditelj-dijete i negativno s roditeljskom stresom. Zadržano, kvaliteta odnosa roditelj-dijete povezana je s učinkovitijim suočavanjem s problemima i učenjem. Povezanosti između obiteljskih odnosa, roditeljskog stresa i ishoda djece nisu se značajno razlikovale u istospolnim obiteljima i obiteljima s roditeljima različitog spola (Bos, Gartrell, Knox i Van Rijn-van Gelderen, 2018). Rezultati istraživanja kojeg su proveli Ahn i suradnici (2008) pokazali su da se za odnos između roditelja i djeteta interval pouzdanosti od 95% za ukupnu srednju razliku kretao od .10 do .35, što ukazuje na to da istospolni roditelji prijavljuju da imaju znatno bolji odnos sa svojom djecom u usporedbi s izvješćima heteroseksualnih roditelja ($z = 2,84$, $p < .01$). Međutim, iako je odnos između istospolnih roditelja i njihove djece bio znatno bolji na temelju perspektive odraslih, nije bilo značajne razlike između skupina za odnos roditelja i djeteta na temelju perspektive djeteta. Drugim riječima, istospolni roditelji izvijestili su o znatno boljem odnosu s njihovom djecom nego heteroseksualni roditelji, ali percepcija djece tog odnosa nije se značajno razlikovala ovisno o seksualnoj orijentaciji roditelja (Ahn i sur., 2008). Slično istraživanje proveli su Fedewa, Black i Ahn (2015) i cilj im je bio analizirati učinke rodnog i seksualnog identiteta roditelja na ishode djece i adolescenata. Ukupna veličina efekta za odnos roditelj-dijete bila je pozitivna i statistički značajna, što ukazuje na to da je odnos između roditelja i djece bolji u istospolnim obiteljima, u usporedbi s roditeljima različitog spola. Međutim, utvrđeno je da je 26 veličina učinaka heterogeno i stoga je ispitan niz moderatora

kako bi se objasnio izvor varijanci u veličinama učinaka. Od devet moderatora, utvrđeno je da su veličine učinaka značajno različite, ovisno o bračnom statusu roditelja ($p < .01$), spolu roditelja za skupinu različitog spola ($p < .01$), spolu roditelja za skupinu istog spola ($p < .01$) i godini objavljivanja ($p < .01$). Najveća i statistički značajna razlika pojavila se kada su u istraživanje uključeni samohrani/razvedeni i oženjeni roditelji, nakon čega su u istraživanje uključili samo vjenčane roditelje ($d = 0,29$). Najmanja veličina učinka pronađena je za samohrane ili razvedene roditelje ($d = 0,08$). Značajna veličina učinka ($d = 0,62$) pronađena je kada su heteroseksualni očevi u skupinama različitog spola bili glavni izvjestitelji podataka. Sljedeća značajna i pozitivna veličina učinka pronađena je kada su biološke, heteroseksualne majke u skupinama različitog spola bili glavni izvjestitelji podataka ($d = 0,23$). Odnos roditelja i djeteta bio pozitivan i statistički značajan kada su istospolni roditelji bili glavni izvjestitelji podataka ($d = 0,62$) ili kada su djecu odgajale njihove biološke majke, lezbijke ($d = 0,16$). Naposljetku, korelacija s godinom izdanja bila je negativna i statistički značajna, što ukazuje na to da se srednja razlika u odnosu djeteta i roditelja (istospolnih i heteroseksualnih) smanjila za 0,02 kako je godina objavljivanja postajala novija. Međutim, nije utvrđeno da drugi moderator, uključujući perspektivu podataka, vrstu ishoda, izvor podataka, spol djece, grupni zadatak i srednju dob djece, objašnjavaju varijacije u odnosu roditelja i djeteta (Fedewa i sur., 2015).

Crosnoe, Liu, Reczek i Spiker (2018) ponovili su istraživanje iz 2016. godine, ispitivali su odnos između istospolne obiteljske strukture i zdravlja djece pomoću Nacionalne ankete o zdravlju djece iz razdoblja od 2008. do 2015. godine, a novi uzorak uključuje 47 istospolnih bračnih kućanstava u kojima se nalazi 72 djece. U izvorni članak uključili su 125 istospolnih bračnih kućanstava i 216 djece u tim kućanstvima. Rezultati ograničenja aktivnosti i emocionalnih problema razlikuju se onih u izvornom članku. Djeca istospolnih roditelja u izvornom članku nisu češće od druge djece prijavljivala ograničenje aktivnosti. Međutim, ažurirani rezultati pokazuju da je vjerojatnije da će ova skupina doživjeti ograničenja aktivnosti od djece roditelja različitog spola (omjer koeficijenta (OK) = 3.74; $p < .001$), istospolnih izvanbračnih roditelja (OK = 2.29; $p < .05$) ili roditelja različitog spola koji žive u kohabitaciji (OK = 3.13; $p < .01$). Ne postoji razlika između istospolnih roditelja u kohabitaciji i roditelja različitog spola u kohabitaciji, što znači da se ne radi o nedostatku istospolnog roditeljstva, već o trendu specifičnom za istospolne roditelje, a to je posvajanje djece s posebnim potrebama. Istospolni roditelji češće od drugih roditelja posvajaju djecu s posebnim potrebama. Rezultati emocionalnih poteškoća također se ne razlikuju od izvornog istraživanja. U izvornom istraživanju, istospolni vjenčani roditelji izvješćivali su rjeđe o emocionalnim poteškoćama

djece od istospolnih nevjenčanih roditelja. Nisu uočene druge razlike za istospolne vjenčane roditelje u usporedbi s roditeljima različitog spola. U ažuriranoj analizi, istospolni vjenčani roditelji prijavljuju više emocionalnih poteškoća kod djece od roditelja različitog spola (OK = 3.44; $p < .05$), međutim oni se ne razlikuju od ostalih roditelja. Istina je da su u izvornom istraživanju istospolni roditelji izvijestili o znatno više emocionalnih poteškoća kod djece od bilo kojeg drugog obiteljskog tipa nakon što su istraživači kontrolirali demografske i socioekonomske čimbenike. U revidiranoj analizi izvještavaju češće o emocionalnim poteškoćama kod djece od obitelji s roditeljima različitog spola (OK = 2.07; $p < .01$), međutim ne razlikuju se od drugih obitelji. Revidirane analize ne upućuju na to da su djeca istospolnih roditelja ugrožena, jer djeca roditelja različitog spola koji žive u kohabitaciji također imaju veće emocionalne poteškoće od djece roditelja različitog spola koji su vjenčani. Što se tiče problema u ponašanju, istospolni vjenčani roditelji u izvornom istraživanju imali su veću vjerojatnost da će prijaviti probleme u ponašanju od vjenčanih roditelja različitog spola. Nove analize nisu pokazale značajnu razliku između istospolnih obitelji i drugih obitelji u problemima u ponašanju (OK = 1.62; $p < .001$) (Crosnoe, Liu, Reczek i Spiker, 2018).

Analizirani rezultati pokazuju kako se djeca iz istospolnih obitelji ne razlikuju od djece iz heteroseksualnih obitelji po pitanju socio-emocionalnog razvoja. Većina istraživanja pokazuje da djeca iz istospolnih obitelji nemaju veću šansu imati psihološke i socijalne probleme od djece iz heteroseksualnih obitelji. Neka istraživanja su čak pokazala da se djeca istospolnih roditelja bolje prilagođavaju od djece heteroseksualnih roditelja. Djeca istospolnih roditelja izvijestila su da imaju odlične odnose u školi s vršnjacima i osjećaju se prihvaćeno. Međutim, neka istraživanja pokazuju kako će djeca u istospolnim obiteljima imati veću vjerojatnost iskusiti ozbiljne emocionalne probleme i probleme u ponašanju te će zbog toga trebati posebne obrazovne usluge (psihijatar, psiholog itd.). Prema analiziranim rezultatima drugih istraživanja može se zaključiti kako odgoj djece u istospolnim obiteljima ne utječe negativno na socijalni i emocionalni razvoj djece.

13.2. Intelektualni razvoj djece u istospolnim obiteljima

Nekoliko teorija može objasniti zašto bi se normalan napredak u školskim postignućima mogao biti drugačiji za djecu istospolnih roditelja nego za djecu roditelja različitog spola. Za razliku od heteroseksualnih parova, istospolni parovi moraju izvan homoseksualne veze dobiti dijete (kroz heteroseksualnu vezu jednog partnera/ice), posvojenjem, oplodnjom donatora ili

surogatstvom (Stacey, 2006, prema Watkins, 2018). Ovo sve upućuje na to da je istospolnim parovima teže postati roditeljem od parova različitog spola. Ako djeca koja borave s istospolnim parovima općenito dolaze iz prethodnih brakova, oni moraju proći kroz razvod ili roditeljski prekid, što može biti traumatično za neku djecu (Amato i Cheadle, 2005, prema Watkins, 2018). Takva trauma mogla bi negativno utjecati na školski uspjeh i rezultirati padanjem razreda (Watkins, 2018). Watkins (2018) navodi da nemogućnost oba roditelja (istospolni parovi) da budu biološki roditelji djetetu može rezultirati s manje vremena i resursa utrošenih u dijete, čime se smanjuje djetetov normalan napredak u školi (Watkins, 2018). Međutim istraživanja pokazuju suprotno, pa su tako Ahn, Baker i Crowl (2008) u svojoj meta-analizi došli do zaključka da ne postoji statistički značajna razlika između kognitivnog razvoja djece koja su odgojena u istospolnim obiteljima i djece koja su odgojena u heteroseksualnim obiteljima. Rezultati pokazuju da ne postoji statistički značajna razlika u kognitivnom razvoju između djece odgojene u istospolnim i heteroseksualnim obiteljima. Utvrđeno je da nijedna od varijabli nije značajna. Jedina iznimka bila značajna razlika po spolu djece ($p < .05$), pokazujući pozitivnu i značajnu srednju razliku za dječake ($d = 0,64, z = 2,08$), ali ne i za djevojčice ($d = -0,13, z = -0,13$), ili-ili mješovite spolne skupine ($d = -0,18, z = -1,36$) (Ahn, i sur., 2015). Cabus, De Witte i Mazrekaj (2020) u svom istraživanju otkrili da djeca koju su istospolni roditelji odgojili od rođenja nadmašuju djecu koju odgajaju roditelji suprotnog spola u srednjoškolskom obrazovanju. Rezultati pokazuju da djeca koju su istospolni roditelji odgojili od rođenja imaju veću vjerojatnost da će završiti srednju školu nego djeca koju odgajaju roditelji različitog spola. Nisu pronađene razlike što se tiče spola djeteta, etničke pripadnosti ili bračnog statusa roditelja (Cabus i sur., 2020). Kabatek i Perales (2021) su u svom istraživanju analizirali akademsku uspješnost djece u istospolnim obiteljima i heteroseksualnim obiteljima koristeći se administrativnim podacima na razini stanovništva iz Nizozemske. Uz pomoć podataka identificirali su 3,006 djece koji žive s istospolnim roditeljima: 125 s muškim roditeljima i 2,881 sa ženskim roditeljima. Varijable istraživanja bile su rezultati Cito ispita, kao i mjere retencije u srednjim školama, mature u srednjoj školi, upisa u srednju školu i upisa na fakultet. Rezultati istraživanja su pokazali kako djeca iz istospolnih obitelji postižu ukupne rezultate Cito ispita koji su 5 percentilnih bodova viši od rezultata djece iz heteroseksualnih obitelji. Standardna devijacija pokazala je da su prosječni rezultati ispita djece iz istospolnih obitelji veći za 11,8% od rezultati djece iz heteroseksualnih obitelji. Istraživanje je pokazalo da nizozemska djeca koja žive u istospolnim obiteljima nisu doživjela obrazovni nedostatak u odnosu na djecu koja žive u heteroseksualnim obiteljima. Zapravo ta su djeca ponekad imala znatno veće i bolje rezultate od djece koja žive u heteroseksualnim obiteljima. U usporedbi s djecom iz heteroseksualnih

obitelji djeca s istospolnim roditeljima za 21,6% vjerojatnije ući na akademsku srednjoškolsku stazu, 1,5% im je veća vjerojatnost da će završiti srednju školu, a 11,2% je vjerojatnije da će biti upisani na fakultet do 19. godine. Istraživanje je također pokazalo kako je djeci bolje živjeti s dvije majke, nego s dva oca, zato što ženski roditeljski stil ima tendenciji biti pogodniji za pozitivni razvoj djeteta, za razliku od muškog roditeljskog stila (Kabatek, Perales, 2021). Watkins (2018) je svojim istraživanjem analizirao napredak kroz školovanje djece koja su odrasla s vjenčanim ili nevjenčanim istospolnim parovima i djece vjenčanih parova različitog spola. Analiza podataka je pokazala da djeca s heteroseksualnim vjenčanim parovima imaju najnižu stopu ponavljanja razreda (4,43%). Djeca koja borave s gay vjenčanim parovima imaju stopu ponavljanja razreda od 4,94%, dok djeca koja borave s lezbijskim vjenčanim parovima imaju stopu ponavljanja razreda od 4,76%. Među djecom nevjenčanih parova, oni koji borave s lezbijskim parovima imaju najnižu stopu ponavljanja razreda (4,90%), a oni koji borave s gay parovima imaju najveću stopu ponavljanja razreda (6,13%). U kontekstu obiteljske dinamike, pastorčad i posvojena djeca koja borave s istospolnim parovima obično imaju niže stope ponavljanja razreda od djece heteroseksualnih parova. Isto tako, srednja stopa ponavljanja razreda niža je za biološku djecu gay vjenčanih parova od biološke djece heteroseksualnih vjenčanih parova. Stope ponavljanja razreda smanjuju se kako se roditeljski prihodi i obrazovno postignuće povećavaju. Tako je na primjer stopa ponavljanja razreda za djecu gay vjenčanih parova bez završene srednje škole 8,23%, sa završenom srednjom školom 4,81% i sa završenim fakultetom 3,44%. Djeca crnih istospolnih vjenčanih parova imaju izuzetno niže stope ponavljanja razreda od djece crnih heteroseksualnih vjenčanih parova. Nasuprot tome, djeca latinoameričkih istospolnih parova češće zaostaju u školi od latinoameričke djece heteroseksualnih vjenčanih parova (Watkins, 2018). Istraživanje koje su ponovno proveli Crosnoe, Liu, Reczek i Spiker (2018) pokazuje da su rezultati izostanaka iz škole slični onima iz izvornog istraživanja. Ipak, ažurirani rezultati pokazuju manje značajne razlike između obiteljskih tipova. U izvornom istraživanju istospolni vjenčani roditelji izvijestili su o manje izostanaka od istospolnih roditelja koji žive u kohabitaciji. Ažurirani rezultati ne pokazuju razliku između ove dvije obiteljske strukture, što sugerira da je do veze možda došlo zbog pogrešno identificiranih obitelji s roditeljima različitog spola koji su vjenčani, ali su kategorizirani kao istospolni vjenčani roditelji ili zbog smanjenog uzorka (Crosnoe, Liu, Reczek i Spiker, 2018).

Međutim određena istraživanja pokazuju kako prelazak u novu obiteljsku formu može biti poprilično stresan za djecu, a posljedice se odražavaju na djetetov akademski uspjeh. Tako je Potter (2012) nastojao utvrditi povezanost obiteljske strukture i djetetovih rezultata iz

matematike. Rezultati istraživanja pokazali su da djeca u istospolnim obiteljima imaju niže bodove od vršnjaka koji žive s oba vjenčana roditelja. Pri daljnjem ispitivanju negativnog odnosa istospolnog roditeljstva i dječjih ocjena pokazano je da taj rezultat nije nastao zbog same obiteljske strukture, već zbog prijelaza s kojima su se ta djeca morala susresti. Na primjer, neka od njih su nakon rastave roditelja dobili drugu majku (majčinu ženu) ili drugog oca (očevog supruga) što je bilo destruktivno za njih (Potter, 2012). Hequembourg (2004) je napravio intervju s 40 lezbijskih majki i zaključio da je najveći problem s kojim su se suočavale integriranje lezbijskih maćeha u obiteljske odnose zbog neslaganja u vezi stilova roditeljstva, uloga autoriteta i privrženosti s djecom. Djeca i roditelji (maćeha i očusi) koji su postali dijelom istospolnih obitelji suočili su se s promjenama i prijelazima u svojoj obitelji koji su za njih bili potresni te su vjerojatno pridonijeli lošijim akademskim ishodima djece (Hequembourg, 2004, prema Potter, 2012). Valja još napomenuti kako su slični rezultati bili i kod drugih vrsta netradicionalnih obitelji. Negativna povezanost pokazana je i kod djece s rastavljenim roditeljima te one koje imaju očuha ili maćehu (Potter, 2012).

Dalje, za mnoge istospolne parove škole su samo institucije koje jačaju tradicionalnu obiteljsku strukturu sastavljenu od: majke, oca i djece (Kozik-Rosabal, 2000, prema Clark i Fedewa, 2009). Za brojnu djecu koja odrastaju s istospolnim roditeljima, škole mogu biti prvo iskustvo s porukama o tradicionalnim obiteljima koje su u suprotnosti s onim na što su navikli. Djeca čitaju knjige i čuju priče o roditeljima koje nisu slične njihovim mamama i tatama te se mogu osjećati izostavljeno i drugačije u usporedbi s vršnjacima (Casper i Schultz, 1999, prema Clark i Fedewa, 2009). U svom kvalitativnom radu o istospolnim roditeljima u školama, Casper i suradnici (1992) analizirali su načine na koje se istospolni roditelji osjećaju izostavljeno iz škola. Prema Casperu lažno predstavljanje i nedovoljna zastupljenost u kurikulumima ranog djetinjstva djece koja ne spadaju u kulturno i društveno stvorene rodne norme ima za posljedicu delegitimizaciju sadašnjeg života i ograničavanje njihovih mogućnosti za budućnost (Casper i sur., 1992, prema Clark i Fedewa, 2009). Rezultati su pokazali da se 30 istospolnih roditelja intervjuiranih u Casperovom istraživanju (1992) osjećalo ugodnije u otkrivanju njihove seksualne orijentacije ako je škola imala tolerantnu klimu i poštovala raznolikosti (Casper, 1992, Clark i Fedewa, 2009). Međutim, nemaju svi roditelji luksuz odabira škola koje prihvaćaju seksualne manjinske obitelji, a kao rezultat toga mnogi roditelji skrivaju svoju seksualnu orijentaciju. Mnogi gay i lezbijski roditelji, kao i njihove djeca, žive u strahu da ne budu odbačeni (Kosik-Rosabal, 2000, prema Clark i Fedewa, 2009). Učinci skrivanja nečije seksualne orijentacije su očiti, jer ne samo da stvaraju stres i tjeskobu unutar obitelji, nego i šalju negativnu poruku djeci u vezi s prihvatljivošću istospolnih roditelja (Casper, 1992, prema

Clark i Fedewa, 2009). Casper i suradnici (1992) izvijestili su o stresu koji roditelji imaju ne samo od skrivanja seksualne orijentacije, već i od otkrivanja u školi, pred učiteljima, ostalim roditeljima i djecom. Mnogi roditelji bojali su se negativnih posljedica i za njih i za njihovu djecu te nisu bili sigurni kako će učitelji reagirati. Međutim, stres i anksioznost povezani s otkrivanjem seksualne orijentacije nisu doživljavali samo roditelji, već i njihova djeca (Casper, 1999, prema Clark i Fedewa, 2009). Clark i Fedewa (2009) istraživali su utjecaj roditeljske prakse te suradnje škole i obitelji na akademska postignuća djece. Zahvaljujući lošoj školskoj atmosferi koja ukazuje na to da se istospolni roditelji često osjećaju nesigurno i nepoželjno u školama svoje djece, pretpostavljalo se da istospolni roditelji neće imati tako jak odnos sa školom svog djeteta kao heteroseksualni roditelji. Rezultati su, međutim, pokazali da je razina partnerstva obitelji i škole kod istospolnih i heteroseksualnih roditelja bila gotovo ista. Tako su, suprotno predviđanju, obje roditeljske skupine navele da imaju snažno partnerstvo sa školom. Za istospolne obitelji partnerstvo između obitelji i škole je označeno srednjom ocjenom 7,4 te je sličan rezultat bio i kod heteroseksualnih obitelji (7,7) od ukupne moguće ocjene 16. Dalje, nisu pronađene razlike u pogledu razine uključenosti u odnos obitelj-škola koju je pokrenula škola u odnosu na uključenost u odnos obitelj-škola koju je pokrenula obitelj među obiteljskim tipovima, što upućuje na to da obje obiteljske skupine smatraju kako taj odnos ide u oba smjera. Clark i Fedewa su pretpostavili da je snažan odnos obitelj-škola korisniji za djecu istospolnih roditelja i služio bi im kao zaštita od negativnih ishoda. Rezultati su pokazali da odnos obitelji i škole nije bio različito važan za djecu s istospolnim roditeljima u vezi akademskih postignuća ili socijalne prilagodbe. Iako je odnos obitelji i škole objasnio značajnu varijancu za socijalnu prilagodbu djece ($p < .04$), to nije bio značajan prediktor akademskog postignuća djece ($p < .93$). Međutim, budući da ukupni model regresije nije bio značajan u predviđanju akademskih postignuća ($p < .77$) i socijalne prilagodbe ($p < .19$), uloga odnosa obitelji i škole u predviđanju dječjih ishoda u obje obitelji je minimalna (Clark i Fedewa, 2009).

Istraživanje koje su proveli Gelderen i suradnici (2012) pokazalo je da stigmatizacija negativno utječe na psihološku prilagodbu adolescenata s istospolnim roditeljima. Društvena stigma povezana s istospolnim roditeljstvom vjerojatno uzrokuje da djeca iz istospolnih obitelji trpe uznemiravanje i zlostavljanje tijekom školovanja (Chrisp, 2001; Gelderen i sur., 2012; Watkins, 2018). Bernardi i Boertien (2019) otkrili su u svom istraživanju kako strukturna stigma ima utjecaja na akademska postignuća djece iz istospolnih obitelji. Oni su pretpostavili da je društveno neodobravanje istospolnih parova jedan od čimbenika stigmatizacije takvih obitelji. U skladu s tim pretpostavili su da će se akademsko postignuće djece povećati kako se bude smanjivalo društveno neodobravanje istospolnih parova. U prilog ovom objašnjenju,

razlike u akademskom napretku prema spolnom sastavu roditeljske zajednice postajale su u područjima s visokom razinom neodobravanja istospolnih brakova. Kako je vrijeme prolazilo i prosječno neodobravanje se smanjilo te razlike u akademskom napretku nestale su i s područja na kojima su na početku bili negativni stavovi prema istospolnim brakovima. Pravno prepoznavanje istospolnih parova nije ključni faktor objašnjenja. U državama u kojima su djeca koja žive s istospolnim roditeljima u početku imala lošije rezultate njihovo se akademsko postignuće izjednačilo prije nego što su istospolne zajednice zakonski priznate (Bernardi i Boertien, 2019).

Istraživanje stavova prema posvojenju od strane istospolnih parova također je bitno jer su s vremenom primijećene promjene za djecu koju su usvojili istospolni parovi u državama s visokom razinom neodobravanja istospolnih brakova. Lošija akademska postignuća djece istospolnih roditelja pripisana su činjenici da istospolni parovi češće usvajaju djecu s posebnim potrebama (Rosenfeld, 2013, prema Bernardi i Boertien, 2019). Agencije specijalizirane za posvajanje domaće dojenčadi utvrdile su da djecu rjeđe smještaju kod istospolnih parova od agencija specijaliziranih za posvajanje djece s posebnim potrebama (Brodzinsky, 2003, Farr i Patterson, 2013, prema Bernardi i Boertien, 2019). Vjerojatno je da su takve prepreke pri posvajanju tijekom vremena postale manje za istospolne parove. Sve povoljniji stavovi prema istospolnim parovima diljem zemlje vjerojatno utječu na agencije za posvajanje te se djeca bez posebnih potreba smještaju kod istospolnih parova, pa čak i okruženjima s negativnim stavovima prema istospolnom partnerstvu. Drugo objašnjenje je to da su se istospolni parovi snašli i počeli posvajati djecu preko (državnih) granica. U dodatnoj analizi uloge geografske mobilnosti istospolnih parova Bernardi i Boertien (2019) nisu pronašli razlike u akademskom napretku djece ovisno o tome je li roditelj ili partner živio u državi koja je bila drugačija od države u kojoj su djeca rođena. Autori istraživanja došli su do zaključka kako smanjenje strukturne stigme i promjene u izboru djece koju su usvojili istospolni parovi vjerojatno utječu na poboljšanje akademskog postignuća takve djece (Bernardi i Boertien, 2019).

Intelektualni razvoj djece istospolnih roditelja ne razlikuju se bitno od djece heteroseksualnih roditelja. Istraživanja pokazuju da djeca istospolnih roditelja imaju bolje akademske rezultate od djece iz heteroseksualnih obitelji te je više istraživanja pokazalo da će ona vjerojatno završiti srednje škole i upisati fakultete. Istraživanja pokazuju kako je za djecu bolje živjeti s dvije majke, nego s dva oca, jer je ženski roditeljski stil pogodniji za dječji razvoj nego muški. Međutim određena istraživanja pokazuju da djeca istospolnih roditelja postižu niže obrazovne rezultate kao rezultat promjene obiteljske strukture. Naime, radi se o djeci koja su nastala u heteroseksualnim vezama ili brakovima, a nakon raskida su njihovi roditelji ušli u

vezu ili brak s osobom istog spola, što je moglo negativno utjecati na dječji život. Ona su se morala navikavati na nastalu promjenu i zbog toga su bili lošiji školi. Još jedan problem kod obrazovanih postignuća djece istospolnih roditelja su negativna školska klima u vezi LGBT populacije i pravno nepriznavanje istospolnog roditeljstva, jer se istospolni roditelji osjećaju odbačeno i neprihvaćeno. Izoliranost i neprihvaćenost ne osjećaju samo roditelji, već i njihova djeca. Djecu se izolira i gleda drugačije samo zato što su im roditelji druge seksualne orijentacije. Lošija obrazovna postignuća mogu se objasniti i činjenicom da LGBT roditelji uglavnom posvajaju djecu s posebnim potrebama. Može se zaključiti kako odgoj djece u istospolnim obiteljima utječe pozitivno na dječji intelektualni razvoj, ali zbog diskriminacije u društvu mogu biti odbačena što može negativno utjecati na njihova obrazovna postignuća. Isto tako prijelaz iz jedne obiteljske forme u drugu može biti stresan i traumatičan za njih te pridonijeti lošijim ocjenama u školi.

13.3. Seksualni razvoj djece u istospolnim obiteljima

Razvoj spolnog identiteta sastoji se od tri aspekta: (a) razvoj spolnog identiteta kojim se osobe identificiraju kao žene ili muškarci, (b) razvoj spolnog ponašanja i (c) razvoj spolne orijentacije (homoseksualnost, biseksualnost ili heteroseksualnost) (Patterson, 2009, prema Patrčević i Ernečić, 2020). Kada se radi o spolnom identitetu postoji više različitih teorijskih pristupa u promatranju spolnog razvoja kod djece (npr. biološke teorije ili teorija socijalnog učenja) (Patrčević i Ernečić, 2020). Razne psihoanalitičke i druge društvene konstrukcijske teorije seksualnosti i razvoja spola naglašavaju roditeljsku seksualnost i rodne odnose kao ključne utjecaje na razvoj seksualnost kod djece i njihov rodni identitet (Hicks, 2005a, b; Goldberg, 2007; Stacey i Biblarz, 2001, prema Dempsey, 2013). Nije nerazumno za očekivati kako seksualna orijentacija ili rod roditelja mogu promijeniti način na koji djeca izražavaju neka rodna ponašanja i gledaju na rodne odnose te na njihov stupanj tolerancije ili prihvaćanja nekonvencionalnih rodova ili seksualnosti. Lezbijski i gay roditelji mogu nastojati osporiti prevladavajuće stereotipe o rodnim razlikama između dječaka i djevojčica uz pomoć odgoja (Dempsey, 2013). Dosadašnja istraživanja razmatrala su niz različitih aspekata roda i seksualnosti djece i mladih kao što je njihova samoidentifikacija kao žene ili muškarca; njihova sklonost prema stereotipno muškim ili ženskim aktivnostima i igračkama; seksualna orijentacija, ili u kojoj mjeri se identificiraju kao heteroseksualci, gayevi, lezbijke ili biseksualci (Dempsey i sur., 2001; Diamond, 2009, prema Dempsey, 2013).

Kada je riječ o samoidentifikaciji kao muškarca ili žene, ne postoje dokazi da su djeca lezbijskih majki nezadovoljnija svojim spolom ili doživljavaju više rodnu disforiju od djece iz heteroseksualnih obitelji (Green, 1978; Green i sur., 1986; Golombok i sur., 1983; Kirkpatrick i sur., 1981, prema Dempsey, 2013). Judith Stacey i Timothy Biblarz (2001) proveli su istraživanje na Sveučilištu u Južnoj Kaliforniji i njime su htjeli istražiti kako seksualna orijentacija roditelja utječe na djecu. Zaključili da ne postoji povezanost između seksualne orijentacije roditelja i samopoštovanja, psihološkog stanja i kognitivnih sposobnosti njihove djece (Stacey i Biblarz, 2001, prema Siker, 2006). Fulcher, Sutfin i Patterson (2008) u svom su istraživanju uspoređivali rodni razvoj djece lezbijskih parova i parova različitog spola te su otkrili da stavovi lezbijskih majki prema rodnom ponašanju svoje djece puno liberalniji (Fulcher, Sutfin, i Patterson, 2008, prema Fedewa i sur., 2015). Osim toga, Fulcher i suradnici (2008) otkrili su preferencije djece oko aktivnosti bile manje rodne u obiteljima u kojima je roditeljska podjela rada bila ravnopravnija (Fulcher i sur., 2008, prema Fedewa i sur., 2015). U prilog tome Stacey i Biblarz (2001) analizirajući podatke svog istraživanja zaključili su kako djeca gay i lezbijskih roditelja često imaju fleksibilnije ideje o tome kako se ponašanju žene i muškarci i čini se da su otvorenija za istospolna seksualna iskustva nego što su to djeca heteroseksualnih roditelja (Stacey i Biblarz, 2001, prema Siker, 2006). Triger (2013) smatra da je jedina razlika u vezi seksualnog razvoja između djece iz istospolnih obitelji i djece iz heteroseksualnih obitelji ta da su ona izuzeto tolerantna, otvorena i prihvaćaju LGBT osobe, istospolna iskustva tijekom adolescencije, ali to ne utječe kasnije na njihovu seksualnu orijentaciju (Triger, 2013). Međutim, u svom istraživanju Lewis (1980) je izvijestio da su kao rezultat homoseksualnosti svojih roditelja djeca lezbijskih majki izrazila mogućnost da budu ili gay ili hetero, ovisno o njihovim utjecajima. Djevojke su izjavile da bi ih nezadovoljavajuća heteroseksualna veza mogla uvjeriti da uđu u istospolnu vezu s drugom ženom (Lewis, 1980, prema Belcastro, Gramlich, Nicholson, Price i Wilson, 1994). U svom istraživanju iskustava mladih osoba odraslih s homoseksualnim ili biseksualnim roditeljem, Paul (1986) je izvijestio da je većina ispitanika prošla kroz razdoblje propitivanja vlastite seksualnosti. Ovo se propitivanje više događalo kod ženskih ispitanici nego kod muških ispitanika. Osim toga, kada su ispitanici upitani mogu li zamisliti mogućnost da jednog dana preispitaju svoju seksualnu orijentaciju, većina je podržala mogućnost neke buduće promjene. Dalje, djeca izvan adolescentnog perioda reagirala su pozitivnije kada su u početku bila informirana o homoseksualnosti svojih roditelja nego kao vrlo mala djeca (Paul, 1986, prema Belcastro i sur., 1994). Adolescenti su imali najveće poteškoće s homoseksualnošću svojih roditelja. Za adolescente, takve su se poteškoće često pojavljivale kao „povrijeđeno samopoštovanje“

(Lewis, 1980, prema Belcastro i sur., 1994). Adolescenti su imali osjećaj da je njihova vlastita muškost bila ugrožena (Kirkpatrick, 1987, prema Belcastro i sur., 1994).

U svom istraživanju Green i sur. (1986) zaključili su da nema razlika između djece koju odgajaju homoseksualne i heteroseksualne majke u području temeljnog morfološkog identiteta (npr. stil odijevanja). Ipak, autori su izvijestili da su kćeri lezbijskih majki doživjele više *cross-dressinga*⁹ ($p < .05$). Osim toga, autori su izvijestili da su kćeri lezbijki odabirale tradicionalno muške poslove znatno češće od kćeri heteroseksualki ($p < .05$). Što se tiče drugih komponenti seksualnog identiteta, odnosno rodnih ponašanja, autori su odbacili statistički značajne razlike između kćeri lezbijki i heteroseksualnih majki. Navode da kćeri lezbijki manje pridržavaju tradicionalnog rodnog ponašanja, ali su i dalje slične ostalim vršnjakinjama iz heteroseksualnih obitelji (Green i sur., 1986, prema Belcastro i sur., 1994). Pollack (1995) navodi da djeca homoseksualnih roditelja rjeđe odabiru tradicionalne poslove. Ne smatraju kako je muški posao po cijeli dan raditi, a ženski biti stalno u kuhinji i čistiti. U mlađoj dobi im nije problem igrati se s igračkama za drugi spol (Pollack, 1995).

Ahn i suradnici (2008) u svom su istraživanju otkrili da postoje određene razlike u rodnom ponašanju i ispitali su utjecaj varijable moderatora kako bi objasnili nedosljedne nalaze o rodnom ponašanju pomoću kategoričkog modela s fiksnim učinkom. Moderatore su činili: (a) izvor podataka (roditelj, učitelj ili dijete), (b) spol djeteta, (c) mjere, (d) mjesto ispitivanja, (e) metoda uzorkovanja i (f) je li istraživanje kontroliralo važne varijable moderatora. Međutim, nije utvrđeno da značajni moderatori objašnjavaju varijacije između istraživanja za ishode razvoja rodom uvjetovanog ponašanja. U pogledu ishoda rodnog identiteta sva tri istraživanja koja su analizirali Ahn i suradnici dala su dosljedne rezultate. Ukupna srednja razlika za rodni identitet u tri veličine učinka bila je 0,007 sa standardnom greškom od 0,18. Interval pouzdanosti od 95% za ukupnu srednju razliku za ishod rodnog identiteta kretao se od -.28 do .43, što ukazuje na statistički značajnu razliku za rodni identitet između djece koju odgajaju heteroseksualni roditelji i onih koji su odgojeni od strane istospolnih roditelja. Što se tiče seksualne preferencije djece, ukupna srednja razlika bila je 0,20 sa standardnom pogreškom od 0,12. Interval pouzdanosti od 95% za ukupnu srednju razliku u seksualnim preferencijama djece kretao se od -.05 do .45, što ukazuje na to da nije bilo značajne razlike u seksualnim sklonostima djece između djece odgojene u istospolnim i heteroseksualnim obiteljima (Ahn i sur., 2008). Iako se razlike među istraživanjima za razvoj rodnih uloga djece nisu mogle na odgovarajući način objasniti u ovoj analizi, značajne razlike za ovaj ishod zabilježene su i u prethodnom

⁹ Cross-dressing – nošenje odjeće namijenjene za suprotan spol (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/cross-dressing>).

istraživanju (Green, Mandel, Hotvedt, Gray i Smith, 1986; Hoefffer, 1981; Steckel, 1987, prema Ahn i sur., 2008). Prema tome djeca koju odgajaju istospolni roditelji mogu pokazivati različita rodna ponašanja od djece koju odgajaju heteroseksualni roditelji (Ahn i sur., 2008). Kroz pregled 21 istraživanja pronađeni su značajni dokazi koji pokazuju da se rodna ponašanja djece razlikuju ovisno o seksualnoj orijentaciji roditelja (Green i sur., 1986; Hoefffer, 1981; Steckel, 1987, prema Ahn i sur., 2008). Fedewa, Black i Ahn (2015) proveli su slično istraživanje par godina kasnije i otkrili su da uključene veličine od 18 učinaka povezane s rodnim ponašanjem djece nisu značajno različite ($p = .07$). Ukupna srednja veličina učinka iznosila je 0,10 sa standardnom pogreškom od 0,05 za koju je utvrđeno da je statistički značajna i pozitivna. To ukazuje na to da su postojale značajne razlike u rodnom ponašanju djece po skupinama, pri čemu su djeca istospolnih roditelja postigla veći rezultat na skali tradicionalnog rodnog ponašanja od djece heteroseksualnih roditelja. Ta značajna i pozitivna razlika u veličinama grupnih učinaka nije ovisila o (i stoga se nije mogla objasniti) bilo kojom varijablom moderatora (Fedewa i sur., 2015). Međutim, unatoč činjenici da su kćeri lezbijskih majki pokazale veći interes za netradicionalne ženske aktivnosti i općenito su se ponašale na način koji nije u skladu s kulturno prihvaćenim ženskim standardima, sinovi lezbijki izrazili su širi raspon ponašanja (Stacey i Biblarz, 2001, prema Ahn i sur., 2008). Dječaci odgajani s lezbijskim majkama obično su bili manje agresivni i imali su sklonosti prema manje muškim igrama od dječaka s heteroseksualnim roditeljima, ali kada su u pitanju njihovi karijerni ciljevi i stil odijevanja, dječaci s lezbijskim majkama pokazali su veću rodnu sukladnost nego kćeri s lezbijskim majkama (Green i sur., 1986; Stacey i Biblarz, 2001; Steckel, 1987, prema Ahn i sur., 2008). Hoeffferovo (1979) istraživanje pokazalo je da su dječaci majki lezbijki nježniji od dječaka heteroseksualnih majki. Većina dječaka u istraživanju (70%) opisala je idealan rodni profil kao androgin. Međutim, analiza je pokazala da je dvostruko više dječaka (odgojenih od heteroseksualnih majki) imalo muške osobine u rodnom profilu od dječaka lezbijskih majki, a 40% dječaka lezbijskih majki imalo je ženstvene osobine za razliku od nula posto dječaka heteroseksualnih majki (Hoefffer, 1979, prema Belcastro i sur., 1994).

Sudovi su desetljećima odražavali mišljenje društva da lezbijski i gay roditelji nisu sposobni biti roditeljima bez ikakvih znanstvenih istraživanja koja bi potkrijepila njihove tvrdnje. Onda se u kasnim 80-ima i ranim 90-ima istraživači počeli uspoređivati djecu heteroseksualnih i homoseksualnih roditelja. Rezultati njihovih istraživanja su bila kontradiktorni mitovima o djeci gay ili lezbijskih roditelja. Na primjer, nedokazane teorije su uvijek tvrdile da će djeca homoseksualnih roditelja imati poteškoća u razvijanju veza s drugim ljudima, sami će postati homoseksualci ili će biti seksualno zlostavljani i psihološki oštećeni.

Istraživanja provedena kasnih 80-ih i ranih 90-ih su dovela do zaključka da se djeca gay i lezbijskih roditelja ne razlikuju od djece heteroseksualnih roditelja (Pollack, 1995). Prema jednom Pattersonovom članku u časopisu *Child Development*: „Iako su istraživanja procijenila preko 300 potomaka gay i lezbijskih roditelja u 12 različitih uzoraka, nisu pronašla značajne poremećaje bilo koje vrste u razvoju seksualnog identiteta. Isti rezultati su bili i za moralni razvoj, inteligenciju i odnos s vršnjacima.“ (Patterson, 1992, prema Pollack, 1995).

Nema velike razlike u razvoju rodnog identiteta djece koju odgajaju istospolni roditelji u usporedbi s onima koje su usvojili heteroseksualni parovi. Ovo su rezultati novog istraživanja u Springerovom časopisu *Sex Roles*. Glavna autorica Rachel Farr sa Sveučilišta Kentucky u SAD-u kaže da su igračke s kojima se djeca radije igraju u predškolskim godinama mnogo više priča o tome hoće li odrasti u skladu s tipičnim rodnim normama ili ne. Istraživanje je obuhvatilo 106 obitelji na čelu s lezbijskim, gay ili heteroseksualnim roditeljima. Farr i njezin tim ispituju kako se rodno tipično ponašanje razvija tijekom vremena unutar različitih obiteljskih struktura i ostaje li relativno dosljedno kako djeca stare. Istraživači su promatrali stilove igre i igračaka koje su djeca predškolske dobi preferirala tijekom igranja. Roditelji su ispunili i relevantne upitnike. Farr tim vratio se pet godina kasnije kako bi razgovarao s djecom. Utvrđeno je da su malobrojna djeca predškolske dobi koja su se više igrala igračkama koje obično nisu dodijeljene njihovom spolu u kasnijim školskim godinama vjerojatnije težila poslovima i preferirala aktivnosti koje se obično ne pripisuju njihovom spolu. Podaci pokazuju da je obiteljska struktura imala mali utjecaj na to kako će se razvijati osjećaj spola djece. Štoviše, malo je istine pronađeno u ideji da lezbijski ili gay roditelji mogu potaknuti ili dopustiti više rodne nesukladnosti među svojom djecom. Rezultati pokazuju da se rodni razvoj djece koju su usvojili gay i lezbijski roditelji odvija na tipičan način, a sličan je razvoju djece koju su usvojili heteroseksualni parovi (Farr i sur., 2017). Istraživanje koje su proveli Fedewa i suradnici (2015) pokazalo je da tri veličine učinka uzorka povezane s rodnim identitetom djece su homogene, pa je ukupna srednja veličina učinka precijenjena u okviru modela fiksnih učinaka. Precijenjena ukupna veličina učinaka nije statistički značajna ($d = 0,06$, 95% CI: 0,23 i 0,34), što ukazuje na to da se rodni identitet djece ne razlikuje među djecom istospolnih roditelja i djecom heteroseksualnih roditelja (Fedewa i sur., 2015). Drugo istraživanje pod nazivom „Homosexuality and Family Relations“ je provedeno od strane kliničke psihologinje dr. Julie Gottman. Ona je usporedila grupu od 35 odraslih žena s drugom grupom od 35 odraslih žena koje su odgojile lezbijske majke nakon razvoda s ocem. Dr. Gottman je otkrila kako se grupa odgojena u homoseksualnoj obitelji nije razlikovala od druge grupe po socijalnom prilagođavanju i rodnom identitetu. Djeca lezbijki nisu imala veću tendenciju za postati

homoseksualnom od djece u drugoj grupi (Goleman, 1992, prema Pollack, 1995). Wainright, Russell i Patterson (2004) otkrili su analizom izvješća adolescenata o romantičnim privlačnostima i ponašanju da ne postoji razlika između skupina adolescenata koji su odgovorili da su sudjelovali u spolnom odnosu (34% adolescenata istospolnih roditelja i 34% onih s roditeljima suprotnog spola). Također nije bilo značajne razlike između skupina adolescenata koji su imali romantičnu vezu u posljednjih 18 mjeseci (68% adolescenata istospolnih roditelja i 59% onih s roditeljama suprotnog spola). Manje od 10 adolescenata prijavilo je istospolne romantične odnose u posljednjih 18 mjeseci (Wainright, Russell i Patterson, 2004). Četiri veličine učinka uzorka povezane sa seksualnom orijentacijom djece u istraživanju koje su proveli Fedewa i suradnici (2015) pokazala su homogenost, pa je ukupna srednja veličina učinka uzorka precijenjena u okviru modela fiksnih učinaka. Precijenjena ukupna veličina učinka uzorka nije bila statistički značajna ($d = -0,06$, 95% CI: -0.29 i 0.18), pokazujući da se dječja seksualna orijentacija nije razlikovala između djece istospolnih roditelja i heteroseksualnih roditelja. Nijedan moderator nije bio značajan (Fedewa i sur., 2015).

Analiza rezultata prethodnih istraživanja ukazuje kako nema razlike između djece odgajane u istospolnim zajednicama i djece odgajane u heteroseksualnim zajednicama. Djeca istospolnih roditelja nemaju veću šansu postati homoseksualna od djece koju odgajaju roditelji različitog spola. Ono što je zanimljivo u rezultatima istraživanja je to su djeca istospolnih roditelja fleksibilnija po pitanju rodnih uloga, odnosno ne drže se strogo tradicionalno rodnih zanimanja. Ne smatraju kako je ženski posao čistiti, kuhati itd., kao ni muški da po cijeli dan rade. Istraživanja pokazuju da su sinovi lezbijki manje agresivni, a kćeri lezbijki se znaju oblačiti u muškom stilu. Djeca istospolnih roditelja su liberalnija i tolerantnija po pitanju LGBT populacije te su otvorena za homoseksualna iskustva. Jedno istraživanje je čak pokazalo kako su djeca istospolnih roditelja prošla kroz fazu propitivanja svoje seksualnosti. Isto tako rezultati istraživanja su pokazali da su muška djeca istospolnih roditelja imala problema kada su saznali da su njihovi roditelji homoseksualni, jer su imali osjećaj da je njihova muškost ugrožena.

14. Smanjenje predrasuda o istospolnim obiteljima

Obitelj je primarni nositelj kulture, jer uz pomoć roditelja, svjesno ili nesvjesno, prenosi se dinamika, vrijednosti i uvjerenja na djecu. LGBTQ osobe susreću se s problemom, jer su značajno pogođene kulturnim normama i pristranostima o seksualnosti i spolu što za neke može dovesti do traume povezane s otuđenjem i odbacivanjem od obitelji. Takva trauma može imati

trajne učinke na unutarnje objektne odnose, samopoštovanje i međuljudsku dinamiku. Kao žrtveni jarci za kulturno podijeljenu čežnju i strahove u vezi spola i seksualnosti LGBTQ osobe pate od negativnih stereotipa koji ih karakteriziraju kao nemoralne, mentalno bolesne i perverzne (McCann, 2021).

Stvaratelji politike i šira javnost ne znaju ili zanemaruju činjenicu koliko pravno priznavanje veze između istospolnih partnera ima koristi za dijete. Inkluzivna politika braka ne samo da potvrđuje odnos, obiteljsku strukturu i roditeljski status za djecu u istospolnim obiteljima na društvenoj razini, već pruža i određenu zaštitu od diskriminacije (Stacey i Biblarz, 2010, prema Chonody, Kavanagh i Webb, 2020). Nevjenčani parovi različitog spola vjerojatno nisu osporavani zbog legitimnosti svoje obiteljske strukture i roditeljskih prava s obzirom na povijesni položaj heteroseksualnosti u obiteljskom zakonodavstvu. Ovaj privilegirani položaj pruža priznanje i prava koja istospolni parovi nemaju. Dalje, roditeljska zakonska prava za druge parove temelji se na biološkoj vezi s djetetom i ako se odnos raspadne, skrbništvo nad djecom i pravo na posjećivanje imaju određeni stupanj zaštite, osim u drugim slučajevima (npr. zlostavljanje). Međutim kod istospolnih roditelja uvijek postoji barem jedan nebiološki roditelj (Perrin i Siegel, 2013, prema Chonody, Kavanagh i Webb, 2020). Nejednakosti s kojima se suočavaju istospolne obitelji naglašavaju važnost istraživanja intervencija koje uspješno promiču pozitivne promjene u stavovima prema istospolnim obiteljima, što zauzvrat može utjecati na stvaranje vladine politike da provede promjene koje uspostavljaju zakonska prava za istospolne parove (Chonody, Kavanagh i Webb, 2020).

Chonody, Kavanagh i Webb (2020) otkrili su u svom istraživanju da je educiranje roditelja o predrasudama prema istospolnom roditeljstvu značajno smanjilo predrasude prema istospolnom roditeljstvu, ali ne i štetne stavove prema istospolnim brakovima. Post hoc analize otkrile su da je nakon uklanjanja snažnih pozitivnih stavova došlo do smanjenja negativnih stavova prema istospolnim brakovima među onima koji su dobili informacije o istospolnom roditeljstvu. Ovo istraživanje je pokazalo koliko je važna edukacija ljudi o istospolnom roditeljstvu, a pogotovo osoba koje imaju negativne i štetne stavove (Chonody, Kavanagh i Webb, 2020). Dalje, s obzirom na to da je utvrđeno kako roditeljska orijentacija nema značajan utjecaj na razvoj djece, neophodno je da stručnjaci unutar škole učine sve kako bi osporili negativne pretpostavke koje one ili njihove kolege mogu imati o gay i lezbijskim roditeljima. Budući da su mnogi stručnjaci unutar škole nedovoljno informirani ili imaju negativne stavove o istospolnim roditeljima, ključno je da praktičari igraju zagovaračku ulogu za djecu putem informiranja nastavnika, administratora i drugog školskog osoblja o razvojnim ishodima djece s istospolnim roditeljima. Stručne usluge i osposobljavanje školskog osoblja trebalo bi biti

usmjereno na povećanje svijesti i znanja o djeci s istospolnim roditeljima. Navedeni bi poduhvati poboljšali školsku klimu ne samo za djecu, već i za mnoge učenike koji odrastaju u raznolikim obiteljskim strukturama (Bliss i Harris, 1999; Harris, 1997; Sears, 1991, prema Ahn i sur., 2008).

Zaključak

Najvažnija zajednica u životu pojedinca je obitelj, jer u njoj pojedinac ostvaruje primarne i snažne veze s ljudima oko sebe. U njoj pojedinac zadovoljava svoje emocionalne, socijalne, intelektualne, duhovne i brojne druge potrebe. Prema Roostin (2018) obitelj je skupina ljudi koji žive u jednom kućanstvu te su povezani krvnim odnosima, brakom ili drugim vezama i zajedno obitavaju. Oni međusobno komuniciraju, imaju svoje uloge te stvaraju i održavaju kulturu. Uloga obitelji je zajedno raditi na odgoju i obrazovanju svoje djece. Glavna uloga u obrazovanju djece je stvaranje temelja za moralno obrazovanje i vjerski život. Obiteljsko okruženje je prvo obrazovno okruženje, jer u obitelji pojedinac ili dijete prvu put stječe znanja, umijeća i vještine (Roostin, 2018). Navedene odlike obitelji ostale su iste tijekom povijesti, ali se zato mijenjala njezina struktura.

U novije doba imamo sve više obitelji čiji su članovi istospolni/homoseksualni roditelji i njihova posvojena ili biološka djeca. Homoseksualci isto žele nakon braka postati roditelji, ali im to nije dozvoljeno u pojedinim zemljama. Pitanje istospolnog roditeljstva i dalje je kontroverzna tema za većinu stanovništva. Gates (2015) navodi kako društveni i pravni pogled na LGBT osobe također utječe na to kako će formirati obitelj i postati roditelji. U ozračju društvene stigme, LGBT osobe mogu osjetiti pritisak i sakriti svoj seksualni identitet te imati odnose s osobama različitog spola. Nije iznenađujuće kako je dosta djece u istospolnim zajednicama nastalo upravo iz takvih odnosa. Danas je većina djece koju odgajaju istospolni parovi nastala u heteroseksualnim vezama, a danas ih jedan taj roditelj odgaja s partnerom/icom istog spola (Gates, 2015). Iako su homoseksualci jednako dobri i sposobni roditelji, društvo zbog svojih predrasuda i tradicionalnih uvjerenja ne želi im dozvoliti mogućnost odgajanja djece. Chonody, Kavanagh i Webb (2020) navodi da su u cijelom zapadnom društvu predrasude prema istospolnim obiteljima potaknute heteroseksizmom, a koji je dokazan na individualnoj i institucionalnoj razini. Institucije u cijelom društvu (npr. vjerske skupine, političke stranke) sudjeluju u stvaranju diskriminacije prema istospolnim obiteljima, tako što prenose negativne poruke o seksualnim manjinama (Roseneil, Crowhurst, Hellesund, Santos i Stoilova, 2013, prema Chonody i sur., 2020). Američko udruženje psihologa (2005) navelo je kategorije strahova koji muče sudove, ali i samo društvo u vezi istospolnog roditeljstva. Prvi od tih strahova je da će razvoj seksualnog identiteta kod djece istospolnih roditelja biti narušen, a oni će kasnije pokazati poremećaje u rodnom identitetu i/ili rodnom ponašanju (Falk, 1989, 1994; Hitchens i Kirkpatrick, 1985; Kleber, Howell i Tibbits-Kleber, 1986; Patterson i sur., 2002; Patterson i Redding, 1996, prema Američko udruženje psihologa, 2005). Druga kategorija

uključuje aspekte osobnog razvoja djece (Falk, 1989, 1994; Patterson i Redding, 1996; Patterson i sur., 2002, prema Američko udruženje psihologa, 2005). Na primjer, sudovi su izrazili strah da će djeca odgajana od strane homoseksualaca biti ranjivija na mentalni slom, da će pokazati prilagodbene poteškoće i imati problema u ponašanju te će biti manje psihološki zdrava od djece odrasle u heteroseksualnim obiteljima (Američko udruženje psihologa, 2005). Treća kategorija specifičnih strahova koje imaju sudovi je ta da će djeca lezbijskih i gay roditelja imati poteškoća u društvenim odnosima (Falk 1989, 1994; Patterson & Redding, 1996; Patterson i sur., 2002, prema Američko udruženje psihologa, 2005). Na primjer, suci su u više navrata izrazili zabrinutost u vezi stigmatizacije, zadirkivanja i maltretiranja djece istospolnih roditelja (Američko udruženje psihologa, 2005).

Ovaj diplomski rad analizirao je izazove s kojima se susreću istospolni roditelji pri odgajanju djece. Nastojalo se u radu odgovoriti na izazovna pitanja s kojima se suočavaju istospolne obitelji kada je u pitanju odgoj djece, a to su utjecaj na socio-emocionalni, intelektualni, seksualni razvoj, mogućnost većeg vršnjačkog nasilja, kao i doznati stavove okoline o odgoju djece u istospolnim obiteljima. Rezultati su prikupljeni analizom i sintezom dostupnih istraživanja koja se bave temom istospolnih obitelji i odgoja djece. Prva istraživačka izjava: „Odgoj u istospolnim zajednicama ima pozitivan utjecaj na socijalni i emocionalni razvoj djece.“ je potvrđena. Rezultati su pokazali kako se djeca istospolnih roditelja ne razlikuju od djece heteroseksualnih roditelja po socio-emocionalnom razvoju. Istraživanja pokazuju kako djeca istospolnih roditelja nemaju veće šanse imati emocionalni problema i problema u ponašanju od djece s heteroseksualnim roditeljima. Potvrđena je i istraživačka izjava kojom smo tvrdili kako: „Odgoj u istospolnim zajednicama ima pozitivan utjecaj na intelektualni razvoj djece.“. Istraživanje je pokazalo kako djeca istospolnih roditelja imaju čak bolji akademski uspjeh od djece roditelja suprotnog spola. Rezultati koji su pokazala da su djeca istospolnih roditelja slabijeg akademskog uspjeha, vjerojatno su takvi zbog društvene stigme i diskriminacije istospolnih zajednica. Treća istraživačka izjava: „Seksualna orijentacija istospolnih roditelja ne utječe na seksualnu orijentaciju njihove djece.“ je potvrđena. Naime, analizom rezultata provedenih istraživanja drugih autora pokazano je kako djeca istospolnih roditelja neće sama postati homoseksualna samo zato što ih odgajaju istospolni roditelji. Djeca istospolnih roditelja su zbog seksualne orijentacije svojih roditelja liberalnija, tolerantnija i otvorenija prema LGBT zajednici i ne drže se strogo rodno zadanih uloga i ponašanja. Četvrta istraživačka izjava: „Djeca istospolnih roditelja su žrtve vršnjačkog nasilja zbog seksualne orijentacije svojih roditelja.“ je potvrđena. Istraživanja su pokazala kako su djeca istospolnih roditelja češće žrtve zadirkivanja, zlostavljanja i maltretiranja od strane vršnjaka samo zato što

su im roditelji druge seksualne orijentacije. Zbog straha od odbacivanja i diskriminacije, djeca istospolnih roditelja ne žele javno govoriti u kakvoj obiteljskoj zajednici žive kako ih se ne bi izoliralo. Ovo je podatak s negativnim predznakom. Kako bi se riješio ovaj problem trebalo bi se što više pričati o istospolnim obiteljima i prikazati javnosti podatke o dječjem razvoju u istospolnim obiteljima. Na taj način bi društvo vidjelo kako se djeca istospolnih roditelja ne razlikuju bitno od djeca heteroseksualnih roditelja. Čestom provedbom edukacija o istospolnim obiteljima ljudima bi se smanjile predrasude o istospolnim obiteljima i sukladno tome smanjila bi se stigmatizacija istospolnih roditelja i njihove djece. Peta istraživačka izjava: „Istospolni roditelji su percipirani kao manje kompetentni od heteroseksualnih roditelja.“ je potvrđena. Stavovi ispitanika u brojnim istraživanjima koja se bave temom homoseksualnih obitelji ukazuju da istospolni roditelji nisu dovoljno sposobni, brižni i odgovorni za odgajanje djece te da nije prikladno za djecu da odrastaju s roditeljima istog spola. Djeci su potrebni roditelji različitog spola kako bi pravilno razvili rodni identitet. Navedeni stavovi prikazuju kako ispitanici istraživanja koja se bave istospolnim obiteljima percipiraju istospolne roditelje kao manje kompetentne od heteroseksualnih roditelja. Šesta istraživačka izjava: „Muškarci su razliku od žena manje tolerantni prema istospolnom roditeljstvu.“ je potvrđena. Istraživanja pokazuju kako su muški ispitanici kritičniji prema ideji istospolnog roditeljstva, dok su njihove kolegice otvorenije i tolerantnije po tom pitanju. Sedma istraživačka izjava: „Religiozne osobe nisu tolerantne prema istospolnim obiteljima.“ je potvrđena. Kao što je pretpostavljeno, religiozne osobe su zbog svojih tradicionalnih i vjerskih uvjerenja manje tolerantne prema istospolnom roditeljstvu kao i svemu ostalom povezanom s homoseksualnošću. Oni smatraju da su istospolni roditelji loš uzor za djecu i nisu dovoljno sposobni biti roditeljima. Isto tako smatraju da će njihova djeca vrlo vjerojatno postati žrtvama nasilja zbog obiteljskog oblika u kojem žive.

Može se zaključiti kako istospolne obitelji nemaju loš utjecaj na dječji razvoj. Djeca u istospolnim obiteljima jednako su dobro socio-emocionalno, intelektualno i seksualno razvijena u odnosu na djecu koja su odrasla u heteroseksualnim obiteljima. Jedini problem s kojim se susreću istospolne obitelji su društvene predrasude i diskriminacija. I dalje postoje pojedinci koji smatraju kako istospolno roditeljstvo ima štetan utjecaj na razvoj djece te smatraju istospolne roditelje manje kompetentnima. Na stavove pojedinaca prema istospolnim obiteljima utječu religijska uvjerenja, pa su tako religiozniji ljudi kritičniji i manje tolerantni prema ideji istospolnog roditeljstva.

Kako bi se u javnosti poboljšala slika o istospolnim obiteljima trebalo bi se prikazati istraživanja koja ukazuju na pozitivne aspekte odgoja djece u istospolnim zajednicama i

educirati javnost čime bi se smanjile stereotipi i predrasude o istospolnim roditeljima i njihovoj djeci. Garner (2005) navodi da je pojavljivanje LGBT roditelja i njihove djece u javnosti nužno kako bi se digla svijest o LGBT obiteljima. Članovi LGBT obitelji pokazuju javnosti kako su brige o odgoju djece u istospolnim obiteljima osnovane samo na predrasudama i homofobiji (Garner, 2005). Goldberg (2010) je naglasio važnost društvenog sustava podrške za parove koji odluče postati roditelji. Iako obitelji podrijetla mogu pružiti ovakav oblik podrške kroz ovaj proces, oni često znaju poslužiti kao prepreka društvenim interakcijama novoosnovane obitelji. U procesu postanka roditeljima socijalna podrška obitelji, prijatelja i drugih često se razlikuju od toga kako je doživljavaju heteroseksualni roditelji, osobito heteroseksualne majke. Goldberg je izjavio da heteroseksualni roditelji dobivaju značajnu potvrdu od svojih obitelji i od šireg društva u pogledu svojih roditeljski uloga i identiteta. Istospolni roditelji izazivaju i suprotstavljaju se heteroseksualnim normama te mogu aktivirati duboko usađeni moralni otpor kod nekih članova obitelji. Istospolni roditelji suočavaju se promjenom uloga, odgovornosti i podjele rada (Goldberg, 2010, prema Metz, Sawin i Sturm, 2014). Iznimno je važno također pravno priznati istospolne obitelji i zakonom ih učiniti jednakima s drugim oblicima obitelji. Društvo bi se trebalo učiti biti tolerantno, otvoreno i prihvaćati različitosti. Živimo u vremenu u kojem je pravo na vlastito mišljenje imperativ, ali nije u redu širiti mržnju prema takvim obiteljima i diskriminirati ih. Važno je učiti društvo da postoje ljudi koji su druge seksualne orijentacije i da ih njihova seksualnost ne definira kao osobe, jer su oni jednako dobre i kvalitetne osobe. Trebali bi naučiti imati razumijevanja, empatije i poštovanja prema različitostima te tome učiti buduće generacije, jer ćemo samo tako stvoriti kvalitetnu i pravednu zajednicu življenja.

Literatura

1. Ahn, S., Baker, J., Crowl, A. (2008). A Meta-Analysis of Developmental Outcomes for Children of Same-Sex and Heterosexual Parents. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 3. lipnja 2022. Preuzeto s [10.1080/15504280802177615](https://doi.org/10.1080/15504280802177615)
2. Allen, D. (2015). More Heat Than Light: A Critical Assessment of the Same-Sex Parenting Literature, 1995–2013. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 10. ožujka 2022. Preuzeto s <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01494929.2015.1033317>
3. Američko udruženje psihologa (2005). Lesbian and Gay Parenting. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 21. lipnja 2022. Preuzeto s <https://www.apa.org/pi/lgbt/resources/parenting-full.pdf>
4. Anderssen, N., Hollekim, R. i Slaatten, H. (2012). A Nationwide Study of Norwegian Beliefs About Same-sex Marriage and Lesbian and Gay Parenthood. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 17. svibnja 2022. Preuzeto s <https://link.springer.com/article/10.1007/s13178-011-0049-y#citeas>
5. Archer, J.S., Choe, J. i Shanks, A.L. (2021). In Vitro Fertilization. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 16. svibnja 2022. Preuzeto s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK562266/>
6. Baiocco, R., D'Amore, S., Green, R.J., Ioverno, S., Lingiardi, V., Verrastro, V. (2018). Attitudes towards same-sex parenting in Italy: the influence of traditional gender ideology. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 21. svibnja 2022. Preuzeto s <https://doi.org/10.1080/13691058.2018.1459846>
7. Baiocco R., Carone N., Ioverno S., Laghi F., Pistella J., Rosati F., Salvati M. (2019). Attitudes and Beliefs of Italian Educators and Teachers Regarding Children Raised by Same-Sex Parents. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 20. svibnja 2022. Preuzeto s <https://doi.org/10.1007/s13178-019-00386-0>
8. Bece, D. (2018). Povijesni prikaz obitelji kao odgojno-obrazovne zajednice (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:677867>
9. Bernardi, F., Boertien, D. (2019). Same-Sex Parents and Children's School Progress: An Association That Disappeared Over Time. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 15. travnja 2022. Preuzeto s <https://doi.org/10.1007/s13524-018-0759-3>
10. Belcastro P.A., Gramlich T., Nicholson T., Price J., Wilson, R.(1994) A Review of Data Based Studies Addressing the Affects of Homosexual Parenting on Children's Sexual and Social Functioning. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 3. lipnja 2022. Preuzeto s [10.1300/J087v20n01_06](https://doi.org/10.1300/J087v20n01_06)

11. Bogнар, B. (2015). Čovjek i odgoj. *Metodički ogledi*, 22 (2), 9-37.
<https://doi.org/10.21464/mo42.222.937>
12. Bos, H.M., Gartrell, N.K., Knox, J., Van Rijn-van Gelderen L. (2018). Same-sex and different-sex parent households and child health outcomes: findings from the National Survey of Children's Health. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 14. svibnja 2022. Preuzeto s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6309949/>
13. Bos, H., Gartrell, N., Koh, A.S., Rothblum, E.D., Van Beusekom, G. (2019). „We Were Among the First Non-traditional Families“: Thematic Perceptions of Lesbian Parenting After 25 Years. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 5. ožujka 2022. Preuzeto s <file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/fpsyg-10-02414.pdf>
14. Bos, H., Gartrell, N., Koh, A.S., Rothblum, E.D., Van Beusekom, G. (2020). Meaning in Life as a Moderator between Homophobic Stigmatization and Coping Styles in Adult Offspring from Planned Lesbian-Parent Families. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 17. svibnja 2022. Preuzeto s <https://link.springer.com/article/10.1007/s13178-019-00417-w>
15. Brustia P., Caldarera A.M., Chinaglia L., Curti L., Gerino E., Magliano A., Rolle L., Trombetta, T. (2018). Attitudes of Italian Group Toward Homosexuality and Same-Sex Parenting. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 7. svibnja 2022. Preuzeto s https://iris.unito.it/retrieve/handle/2318/1692292/484794/2018_Savvy_Attributes%20of%20Italian%20Group%20Toward%20Homosexuality%20and%20Same-Sex%20Parenting.pdf
16. Buljan, I. (2021). Izvještavanje o rezultatima kvalitativnih istraživanja. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 25. veljače 2022. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/file/388001>
17. Cabus, S., De Witte, K., Mazrekaj, D. (2020). School Outcomes of Children Raised by Same-Sex Parents: Evidence from Administrative Panel Dana. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 4. ožujka 2022. Preuzeto s <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0003122420957249>
18. Cenegy, L.F., Denney, J.T., Kimbro, R.T. (2017). Family Diversity and Child Health: Where Do Same-Sex Couple Families Fit?. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 13. lipnja 2022. Preuzeto s <https://doi.org/10.1111/jomf.12437>
19. Chonody, J.M., Kavanagh, P.S., Webb, S.N. (2020). Attitudes toward same-sex family rights: Education facilitating progressive attitude change. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 12. travnja 2022. Preuzeto s <https://aps.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/ajpy.12282>

20. Chonody, J., Webb, S.N. (2012). Marriage Equality in Australia: The Influence of Attitudes Toward Same-sex Parenting. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 3. svibnja 2022. Preuzeto s <https://groups.psychology.org.au/Assets/Files/GLIP%20Review%20Vol%208%20No%203.pdf#page=44>
21. Clark, T.P., Fedewa, A.L. (2009). Parent Practices and Home-School Partnerships: A Differential Effect for Children with Same-Sex Coupled Parents? Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 27. svibnja 2022. Preuzeto s [10.1080/15504280903263736](https://doi.org/10.1080/15504280903263736)
22. Costa, P. A., Caldeira, S., Fernandes, I., Rita, C., Pereira, H., & Leal, I. (2014). Religious and Political Conservatism and Beliefs About Same-Sex Parenting in Portugal. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 3. svibnja 2022. Preuzeto s <https://www.psycharchives.org/en/item/0e60addb-fa35-4498-b435-85dac0b411cc>
23. Crosnoe, R., Liu, H., Reczek C., Spiker, R. (2018). The Promise and Perils of Population Research on Same-Sex Families. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 14. svibnja 2022. Preuzeto s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5705387/>
24. Crouch S.R., McNair, R.P., Power, J.J., Waters, E.B. (2013). What makes a same-sex parented family?. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 9. svibnja 2022. Preuzeto s <https://www.mja.com.au/system/files/issues/cro11234.pdf>
25. Crouch, S.R., Davis, E., McNuir, E., Power, J., Waters, E (2014). Parent-reported measures of child health and wellbeing in same-sex parent families: a cross-sectional survey. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 9. siječnja 2022. Preuzeto s [file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/\[BMC%20Public%20Health%20vol.%2014%20iss.%201\]%20Simon%20R%20Crouch,Elizabeth%20Waters,Ruth%20McNair,Jennifer%20Power%E2%80%A6-%20Parent-reported%20measures%20of%20child%20health%20and%20wellbeing%20in%20same-sex%20parent%20families_%20a%20cross-sectional%20survey%20\(2014\).pdf](file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/[BMC%20Public%20Health%20vol.%2014%20iss.%201]%20Simon%20R%20Crouch,Elizabeth%20Waters,Ruth%20McNair,Jennifer%20Power%E2%80%A6-%20Parent-reported%20measures%20of%20child%20health%20and%20wellbeing%20in%20same-sex%20parent%20families_%20a%20cross-sectional%20survey%20(2014).pdf)
26. Dempsey, D. (2013). Same-sex parented families in Australia. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 27. veljače 2022. Preuzeto s <https://www.gaylawnet.com/ezine/family/cfca18.pdf>
27. Dempsey, D., McNair, R., Perlesz, A., Wise, S. (2002). Lesbian parenting: Issues, strengths and challenges. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 11. ožujka 2022. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/286946666_Lesbian_parenting_Issues_strengths_and_challenges

28. Di Battista, S., Paolini, D., Pivetti, M. (2020). Attitudes Toward Same-Sex Parents: Examining the Antecedents of Parenting Ability Evaluation. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 15. travnja 2022. Preuzeto s <https://doi.org/10.1080/1550428X.2020.1835596>
29. Dixon, R., Hamer, H.P., O'Neill, K.R. (2012). 'A lesbian family in a straight world': The impact of the transition to parenthood on couple relationships in planned lesbian families. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 11. ožujka 2022. Preuzeto s <http://www.wsanz.org.nz/journal/docs/WSJNZ262ONeillHamerDixon39-53.pdf>
30. Družinec, V. (2016). Transfer vrijednosti s roditelja na djecu. Školski vjesnik, 65 (3), 475-488. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/178119>
31. Dugine obitelji (2022). Odbijena žalba Ministarstva: istospolni parovi u Hrvatskoj mogu zajedno pristupiti procjeni za posvojitelje! Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 10. lipnja 2022. Preuzeto s <https://www.dugineobitelji.com/odbijena-zalba-ministarstva-istospolni-parovi-u-hrvatskoj-mogu-zajedno-pristupiti-procjeni-za-posvojitelje/>
32. Easterbrook, A. (2009). Rethinking Families Over the Life Course Development Perspective: Including the Lives of Same-Sex Families. *Sociology Compass* vol. 3 iss. 6 pp.1000—1016. Izvor s World Wide Weba: zadnja posjeta 30. prosinca 2021. Preuzeto s <https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2009.00254.x>
33. Farr, R.H. et al. (2017). Children's Gender-Typed Behavior from Early to Middle Childhood in Adoptive Families with Lesbian, Gay, and Heterosexual Parents, *Sex Roles* DOI 10.1007/s11199-017-0812-5
34. Fedewa, A.L., Ahn, S., Black, W.W. (2015). Children and Adolescents With Same-Gender Parents: A Meta-Analytic Approach in Assessing Outcomes. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 3. lipnja 2022. Preuzeto s 10.1080/1550428X.2013.869486
35. Fields, J. (2018). Gay and Lesbian Parents. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 11. veljače 2022. Preuzeto s <https://archive.org/details/gaylesbianparent0000fiel/page/n5/mode/2up>
36. Flores AR, Morrison M (2021) Potential differences between the political attitudes of people with same-sex parents and people with different-sex parents: An exploratory assessment of first-year college students. *Zadnje gledano*: 8. svibnja 2022. *PLOS ONE* 16(2): e0246929. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0246929>
37. Fontaine, A.M., Gato, J. (2013). Anticipation of the sexual and gender development of children adopted by same-sex couples. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 9. lipnja 2022. Preuzeto s 10.1080/00207594.2011.645484

38. Fontaine, A.M., Gato, J. (2015). Attitudes toward adoption by same-sex couples: Effects of gender of the participant, sexual orientation of the couple, and gender of the child. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 2. lipnja 2022. Preuzeto s [10.1080/1550428X.2015.1049771](https://doi.org/10.1080/1550428X.2015.1049771)
39. Franczak, M.A. (2014). Does Religion Affect Attitudes Towards Same-Sex Marriage? Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 6. lipnja 2022. Preuzeto s <https://commons.und.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2653&context=theses>
40. Garcia, J.R., Massey, S.G., Merriwether, A.M. (2014). Modern Prejudice and Same-Sex Parenting: Shifting Judgments in Positive and Negative Parenting Situations. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 12. ožujka 2022. Preuzeto s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3649868/#R39>
41. Garner, A. (2005). Children of gay parents. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 22. veljače 2022. Preuzeto s https://archive.org/details/familieslikemine00garn_0/mode/2up
42. Gates, G.J. (2015). Marriage and Family: LGBT Individuals and Same-Sex Couples. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 21. lipnja 2022. Preuzeto s <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1079373.pdf>
43. Golombok, S., Tasker, F. (2015). 11 Socioemotional Development in Changing Families. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 15. lipnja 2022. Preuzeto s <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/9781118963418.childpsy311>
44. Gojkov, G. (2007). Kvalitativna istraživačka paradigma u pedagogiji: prilozi kvalitativnim istraživanjima u pedagogiji. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 28. veljače 2022. Preuzeto s http://www.uskolavrsac.edu.rs/KnjigeGG/Kvalitativna_istrazivanja.pdf
45. Goldberg, A.E., Smith, J.Z. (2014). Perceptions of Stigma and Self-Reported School Engagement In Same-Sex Couples with Young Children. Izvor s World Wide Web: zadnji pristup 16. svibnja 2022. Preuzeto s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4160078/>
46. Halmi, A. i Crnoja, J. (2003). Kvalitativna istraživanja u društvenim znanostima i humanoj ekologiji. *Socijalna ekologija*, 12 (3-4), 195-210. Zadnja posjeta: 8. svibnja 2022. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/47897>
47. Hyusisyan, S. (2017). Homosexuality and Religion: Relationship and Influence on the Lives of the LGBT Community in Armenia. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 10. travnja 2022. Preuzeto s https://baec.aua.am/files/2017/09/Shushanik_Hyusisyan_Homosexuality-and-Religion.-Relationship-and-Influence-on-the-Lives-of-the-LGBT-Community-in-Armenia_Capstone.pdf

48. Iraklis, G. (2020). Subtle forms of prejudice in Greek day-care centres. Early childhood educators' attitudes towards same-sex marriage and children's adjustment in same-sex families. Izvor s World Wide Weba: zadnja posjeta 22. prosinca 2021. Preuzeto s <https://doi.org/10.1080/17405629.2020.1835636>
49. ISKORAK. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 28. travnja 2022. Preuzeto s <https://www.iskorak.hr/tko-smo-mi/>
50. Kabátek, J., Perales, F. (2021). Academic Achievement of Children in Same- and Different-Sex-Parented Families: A Population-Level Analysis of Linked Administrative Data From the Netherlands. *Demography*. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 9. travnja 2022. Preuzeto s <https://doi.org/10.1215/00703370-8994569>
51. Kakuk, S. (2019). Integrativno određenje cilja odgoja iz kurikulumske perspektive (Disertacija). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:506420>
52. Koprek, J. (2021). Medijsko praćenje LGBT zajednice i formiranje stereotipa o njima. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 28. travnja 2022. Preuzeto s <https://repozitorij.unin.hr/islandora/object/unin%3A4116/datastream/PDF/view>
53. LORI (2010). O LORI. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 28. travnja 2022. Preuzeto s <http://www.lori.hr/hr/component/content/article/41-lori/o-lori/88-o-lori>
54. Manić, Ž. (2019). Izvođenje kvalitativne analize sadržaja. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 9. ožujka 2022. Preuzeto s http://www.sociologija.org/admin/published/2020_62/1/672.pdf
55. McCann, D. (2021). Same-Sex Couples and Other Identities: Psychoanalytic Perspectives. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 16. travnja 2022. Preuzeto s [file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/\(The%20Library%20of%20Couple%20and%20Family%20Psychoanalysis\)%20Damian%20McCann%20\(editor\)%20-%20Same-Sex%20Couples%20and%20Other%20Identities_%20Psychoanalytic%20Perspectives-Routledge%20\(2021\).pdf](file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/(The%20Library%20of%20Couple%20and%20Family%20Psychoanalysis)%20Damian%20McCann%20(editor)%20-%20Same-Sex%20Couples%20and%20Other%20Identities_%20Psychoanalytic%20Perspectives-Routledge%20(2021).pdf)
56. McLachlan, A.J., McLaren, S., Morse, C.N. (2007). The Attitudes of Australian Heterosexuals Toward Same-Sex Parents. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 27. svibnja 2022. Preuzeto s https://doi.org/10.1300/J461v03n04_04
57. Meezan, W., Rauch, J. (2005). Gay Marriage, Same-Seks Parenting, and America's Children. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 13. veljače 2022. Preuzeto s https://archive.org/details/ERIC_EJ795853/mode/2up?view=theater
58. Metz, A.L., Sawin, E.M., Sturm, D.C. (2014). Supporting Same-Sex Couples in the Decision to Start a Family. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 21. lipnja 2022.

- Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/272476848_Supporting_Same-Sex_Couples_in_the_Decision_to_Start_a_Family
59. Narod.hr (2022). Pročitajte analizu UiO o Izvješću o radu pravobraniteljice za ravnopravnost spolova u 2020. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 30. lipnja 2022. Preuzeto s <https://narod.hr/hrvatska/procitajte-analizu-uio-o-izvjescu-o-radu-pravobraniteljice-za-ravnopravnost-spolova-u-2020>
60. Opća deklaracija o ljudskim pravima (NN 28/96). Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 3. ožujka 2022. Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html
61. Patrčević, S. i Ernečić, M. (2020). Razvoj djece u istospolnim obiteljima – činjenice, predrasude i uloga društva. Ljetopis socijalnog rada, 27 (3), 563-590. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v27i3.291>
62. Patterson, C.J., Russell, S.T., Wainright, J.L. (2004). Psychosocial Adjustment, School Outcomes, and Romantic Relationships of Adolescents With Same-Sex Parents. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 21. veljače 2022. Preuzeto s <https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1467-8624.2004.00823.x>
63. Pennings, G. (2011). Evaluating the welfare of the child in same-sex families. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 7. svibnja 2022. Preuzeto s <https://doi.org/10.1093/humrep/der109>
64. Pew Research Center (2011). Most Say Homosexuality Should Be Accepted By Society. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 12. ožujka 2022. Preuzeto s <https://www.pewresearch.org/2011/05/13/most-say-homosexuality-should-be-accepted-by-society/>
65. Pollack, J.S. (1995). Lesbian and gay families: redefining parenting in America. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 18. veljače 2022. Preuzeto s <https://archive.org/details/lesbiangayfamili00poll/page/n5/mode/2up>
66. Potter, D. (2012). Same-Sex Parent Families and Children's Academic Achievement. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 6. travnja 2022. Preuzeto s <https://www.baylorisr.org/wp-content/uploads/Potter.pdf>
67. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova (2021). Izvješće o radu za 2020. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 2. svibnja 2022. Preuzeto s https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2021-04-01/135301/IZVJESCE_RAD_PRAVOBRANITELJICE_RAVNOPRAVNOST-SPOLOVA_2020.pdf

68. Riportal (2022). U Hrvatskoj oko 25 istospolnih parova već ima djecu: 'Istospolne obitelji s djecom su u Hrvatskoj već realnost'. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 10. lipnja 2022. Preuzeto s <https://riportal.net.hr/vijesti/u-hrvatskoj-oko-25-istospolnih-parova-vec-ima-djecu-istospolne-obitelji-s-djecom-su-u-hrvatskoj-vec-realnost/318194/#:~:text=U%20Hrvatskoj%20ve%C4%87%20postoji%20oko%2025%20istospolnih%20parova,obitelji%20Daniel%20Martinovi%C4%87%2C%20pi%C5%A1e%20u%20subotu%20Jutarnji%20list>.
69. Roostin, E. (2018). Family Influence on the Development of Children. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 21. lipnja 2022. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/332618364_FAMILY_INFLUENCE_ON_THE_DEVELOPMENT_OF_CHILDREN
70. Rosenthal, L., Starks, T.J., Quinlan, E. (2016). Discrimination, Internalized Homonegativity, and Attitudes Toward Children of Same-Sex Parents: Can Secure Attachment Buffer Against Stigma Internalization? Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 15. travnja 2022. Preuzeto s <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/famp.12255>
71. Rosić, V. (2005). Odgoj – obitelj – škola. Rijeka: Naklada Žagar.
72. Sarantakos, S. (1996). Same-Sex Couples: Problems and Prospects. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 10. lipnja 2022. Preuzeto s [10.5172/jfs.2.2.147](https://www.researchgate.net/publication/105172/jfs.2.2.147)
73. Sharma, R. (2013). The Family and Family Structure Classification Redefined for the Current Times. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 25. travnja 2022. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/272895506_The_Family_and_Family_Structure_Classification_Redefined_for_the_Current_Times
74. Siker, J.S. (2006). Homosexuality and Religion: An Encyclopedia. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 10. travnja 2022. Preuzeto s <http://islamicblessings.com/upload/Homosexuality-and-Religion-an-org.pdf>
75. Stewart, S. (2010). What is a family? Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 25. travnja 2022. Preuzeto s [file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/\(Changing%20face%20of%20modern%20families\)%20Sheila%20Stewart%20-%20What%20is%20a%20family_-Mason%20Crest%20Publishers%20\(2010\).pdf](file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/(Changing%20face%20of%20modern%20families)%20Sheila%20Stewart%20-%20What%20is%20a%20family_-Mason%20Crest%20Publishers%20(2010).pdf)
76. Subhrajit, C. (2014). Problems Faces by LGBT People in the Mainstream Society: Some Recommendations. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 21. veljače 2022. Preuzeto s http://www.ijims.com/uploads/cae8049d138e24ed7f5azppd_597.pdf

77. Sullins, D.P. (2015). Emotional Problems among Children with Same-Sex Parents: Difference by Definition. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 4. ožujka 2022. Preuzeto s <file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/SSRN-id2500537.pdf>
78. Sutton, G.W. (2016). Same-Sex Marriage, and Christian Morality. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 21. travnja 2022. Preuzeto s https://www.academia.edu/22617436/Same_Sex_Marriage_and_Christian_Morality
79. The Human Dignity Trust (2020). Hate Crimes against the LGBT Community in the Commonwealth: A Situational Analysis. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 13. svibnja 2022. Preuzeto s https://www.humandignitytrust.org/wp-content/uploads/resources/2020-Hate-Crimes-against-the-LGBT-Community-in-the-Commonwealth_A-Situational-Analysis.pdf
80. The Williams Institute (2018). How Many Same-Sex Couples in the US are Raising Children? Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 3. lipnja 2022. Preuzeto s <https://williamsinstitute.law.ucla.edu/publications/same-sex-parents-us/>
81. Triger, Z. (2013). Socio-legal Taboos on Same-Sex Parenting and Their Impact on Children's Well-Being. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 27. svibnja 2022. Preuzeto s <https://ssrn.com/abstract=2600011>
82. Wainright, J.L., Patterson, C.J. (2007). Adolescents with Same-Sex Parents: Findings from the National Longitudinal Study of Adolescent Health. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 9. travnja 2022. Preuzeto s <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.646.5438&rep=rep1&type=pdf>
83. Watkins, C.S. (2018). School Progress Among Children of Same-Sex Couples. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 23. svibnja 2022. Preuzeto s <https://doi.org/10.1007/s13524-018-0678-3>
84. Wilde, K. (2007). Same sex families in Australia. Izvor s World Wide Weba: zadnji pristup 7. svibnja 2022. Preuzeto s <https://eprints.utas.edu.au/4242/1/4242.pdf>
85. Žižak, A. (1993). Relacije roditeljskog odgojnog stila i socioemocionalnog statusa statusa djece. *Kriminologija & socijalna integracija*, 1 (1), 107-115. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/93785>

Summary

Same-sex families are an increasingly common form of modern families and because of their structure they are met with misunderstanding and criticism by society. Many individuals believe that same-sex parenting has detrimental effects on the child's development. Therefore, the social attitude towards members of the homosexual population and the idea of same-sex parenting is negative and discriminatory. It is with this graduate thesis that aims to explore the impact of same-sex parenting on the development of children and the challenges that their parents face. The analysis of relevant literature and scientific research aims to explore how raising children in same-sex families affects their socio-emotional, intellectual and sexual development. The work seeks to find out the challenges of same-sex parents and their children. Since it is a non-traditional and controversial form of family, parents and children can often become victims of discrimination and prejudice. One of the problems the paper looks back at is the impact of religiosity on individuals' attitudes towards same-sex families. Religious individuals are assumed to be less tolerant and more critical of same-sex families and therefore disapprove of them. The research is based on a qualitative analysis of pedagogical literature. The results showed that children raised in same-sex families are not significantly different from children raised in families with parents of different sexes. However, parents as well as their children face social stigmatization and isolation simply because they live in same-sex families. Children have problems with bullying and rejection, while their parents see society as less competent for the parental role. Religiosity and traditional beliefs are one of the cornerstones of negative attitudes towards homosexuals.

Keywords: same-sex families, child development, upbringing challenges, attitudes, stigmatisation